

CMR Working Papers

123/181

AGATA GÓRNY
KAROLINA MADEJ
KATARZYNA PORWIT

EWOLUCJA CZY REWOLUCJA? IMIGRACJA Z UKRAINY DO AGLOMERACJI WARSZAWSKIEJ Z PERSPEKTYWY LAT 2015-2019

Październik 2020

www.migracje.uw.edu.pl

Agata Górny – Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warszawski, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, agata@gorny.edu.pl, ORCID: 0000-0002-5293-1611

Karolina Madej – Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, karolina.madej@uw.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2606-5403

Katarzyna Porwit – Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, ka.kolodziejczyk@uw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-2924-1268

Abstrakt

Raport prezentuje wyniki sondażu zrealizowanego wśród migrantów ukraińskich w aglomeracji warszawskiej z roku 2019 w zestawieniu z rezultatami analogicznego badania z roku 2015, a także z obserwacjami z wcześniejszych badań w innych miastach: Bydgoszczy (2018), Lublinie (2016) i Wrocławiu (2018). Analizowane tematy obejmują cechy społeczno-demograficzne migrantów, ich status prawny, wzorce i plany migracyjne, a także sytuację migrantów na polskim rynku pracy oraz ich zachowania odnośnie do oszczędzania i przekazów finansowych na Ukrainę. Główne wnioski raportu mówią o wciąż utrzymującej się specyfice Warszawy jako miejsca docelowego na mapie Polski, lecz także o powolnej ewolucji zmian w charakterystykach i zachowaniach ukraińskich migrantów na mazowieckim rynku pracy w okresie 2015-2019. Zmiany te obejmują spadek feminizacji migracji ukraińskiej i jej odmłodzenie – w ujęciu wieku migrantów i ich doświadczenia migracyjnego – a także wzrost znaczenia migracji z ukraińskich obszarów miejskich, zwłaszcza centralnej Ukrainy. Wszystko wskazuje na to, że można też mówić o wzroście trwałości ukraińskiej migracji do aglomeracji warszawskiej: migranci podejmują mniej wyjazdów, ich pobyty wydłużają się oraz zmniejsza się udział migracji indywidualnej (jednoosobowych gospodarstw domowych). Ukraińscy migranci coraz częściej opuszczają Ukrainę w związku ze zbyt niskimi zarobkami, a nie z powodu braku pracy, co obserwowano także w innych badanych miastach. Ich struktura zatrudnienia, według sektorów, coraz bardziej się różnicuje, choć wciąż przeważa zatrudnienie w ramach prac robotniczych oraz poniżej kwalifikacji migrantów. Wydaje się także, że poprawia się sytuacja finansowa ukraińskich migrantów na Mazowszu. Jednak pomimo wzrostu zarobków i oszczędności skłonność do przekazywania zarobionych w Polsce środków na Ukrainę nie ulega wyraźnym zmianom.

Słowa kluczowe: migranci ukraińscy, Warszawa, wzorce migracyjne, rynek pracy, przekazy pieniężne

Abstract

The report demonstrates results of the survey on Ukrainian migrants in Warsaw agglomeration from 2019 against outcomes of the respective study conducted in 2015 and observations from earlier studies on other Polish cities: Bydgoszcz (2018), Lublin (2016), and Wrocław (2018). It covers socio-demographic characteristics of migrants, their legal status, migration patterns and plans, situation on the labour market and practices related to savings and financial transfers. Its main conclusions demonstrate a still present specificity of Warsaw as the destination area in Poland, but refer also to gradual changes with regard to individual characteristics and behaviours of Ukrainian migrants on the Mazovian labour market in 2015-2019. These changes relate to decrease in feminisation and “rejuvenalisation” of Ukrainian migration – both in terms of migrants’ age and migration experience – and also to growing role of migration from urban areas especially of Central Ukraine. Moreover, some growth in permanency of Ukrainian migration to Warsaw agglomeration can be observed: numbers of migrants’ visits decrease, their mean duration prolongs, and the share of single migrants falls. As in other studied Polish cities, migrants, more often than in the past, leave Ukraine in search for better incomes and not due to lack of jobs. Although employment on the blue-collar positions, being below migrants’ skills, still prevails, the selection of sectors in which Ukrainian migrants find jobs in Warsaw has been definitely diversifying. It can be also argued that financial situation of Ukrainian migrants in Mazovian region has been improving. However, growth in migrants’ incomes and saving does not involve substantial changes in their remitting behaviours.

Key words: Ukrainian migrants, Warsaw, migration patterns, labour market, remittances

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	8
1 IMIGRACJA DO POLSKI: KONTYNUACJA I ZMIANA	10
1.1 Wzrost i stabilizacja? Ilościowa ocena obecności imigrantów w Polsce	10
1.2 Perspektywa tymczasowości i trwałości imigracji - stabilizacja pobytu i zatrudnienia	12
1.3 Perspektywa regionalna imigracji – malejące znaczenie mazowieckiego rynku pracy	15
2 OPIS PRZEBIEGU BADANIA RDS W WARSZAWIE	17
2.1 Ogólne informacje na temat badania	17
2.2 Metoda RDS	17
2.3 Szczegółowe rozwiązania metody RDS przyjęte w badaniu	18
2.4 Opis realizacji badania	19
3 CECHY MIGRANÓW I MIGRACJI: CHARAKTERYSTYKI SPOŁECZNO- DEMOGRAFICZNE, STATUS LEGALNY ORAZ WZORCE I PLANY MIGRACYJNE	21
3.1 Długość doświadczenia migracyjnego	21
3.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów	23
3.3 Status prawny	30
3.4 Wzorce migracyjne.....	33
3.5 Plany migracyjne.....	39
4 POZYCJA MIGRANTÓW NA POLSKIM RYNKU PRACY I TRANSFERY ŚRODKÓW FINANSOWYCH Z POLSKI.....	43
4.1 Pozycja na polskim rynku pracy	43
4.2 Sytuacja materialna migrantów i transfery środków finansowych z Polski.....	56
5 PODSUMOWANIE	66
BIBLIOGRAFIA.....	69

SPIS TABEL

Tabela 2.1. Lista ziarenek – badanie w migrantów zarobkowych w Warszawie.....	20
Tabela 3.1. Migranci w Warszawie w 2015 roku według pierwszego przyjazdu do Polski....	21
Tabela 3.2. Migranci w Warszawie w 2019 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)	22
Tabela 3.3. Migranci w Warszawie według łącznego czasu projektu migracyjnego i płci	23
Tabela 3.4. Migranci w Warszawie według wielkości miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia i długości doświadczenia migracyjnego	25
Tabela 3.5. Migranci w Warszawie według wieku – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego	26
Tabela 3.6. Migranci w Warszawie według liczby osób w ich gospodarstwie domowym w Polsce i długości doświadczenia migracyjnego	28
Tabela 3.7. Migranci w Warszawie według wykształcenia i długości doświadczenia migracyjnego.....	29
Tabela 3.8. Migranci w Warszawie według dziedziny najwyższego zdobytego wykształcenia i długości doświadczenia migracyjnego.....	30
Tabela 3.9. Migranci w Warszawie według dokumentów pobytowych i długości doświadczenia migracyjnego	32
Tabela 3.10. Posiadacze wizy w Warszawie według jej typu i długości doświadczenia migracyjnego.....	33
Tabela 3.11. Migranci w Warszawie według głównego powodu obecnego przyjazdu do Polski i długości doświadczenia migracyjnego.....	35
Tabela 3.12. Migranci w Warszawie według czasu jednego pobytu w Polsce i długości doświadczenia migracyjnego	37
Tabela 3.13. Migranci w Warszawie według ich przewidywań co do swojej przyszłości i długości doświadczenia migracyjnego.....	40
Tabela 3.14. Migranci w Warszawie według ich deklaracji co do chęci wyjazdu do innego kraju w celach zarobkowych i długości doświadczenia migracyjnego	41
Tabela 3.15. Migranci w Warszawie według deklarowanych trudności napotkanych przez migrantów ukraińskich w razie chęci zamieszkania na stałe w Polsce i według długości doświadczenia migracyjnego	43
Tabela 4.1. Migranci w Warszawie w 2019 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i długości doświadczenia migracyjnego.....	45

Tabela 4.2. Migranci w Warszawie w 2015 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i długości doświadczenia migracyjnego	45
Tabela 4.3. Migranci w Warszawie według podstawy prawnej wykonywanej pracy i długości doświadczenia migracyjnego	47
Tabela 4.4. Oświadczeniobiorcy w Warszawie według sposobu nawiązania kontaktu z potencjalnym pracodawcą i długości doświadczenia migracyjnego	49
Tabela 4.5. Migranci w Warszawie według sektora zatrudnienia (obecna praca) i długości doświadczenia migracyjnego	52
Tabela 4.6. Migranci w Warszawie według aktualnej pozycji zawodowej / charakteru aktualnej pracy i długości doświadczenia migracyjnego	55
Tabela 4.7. Migranci w Warszawie według miesięcznych zarobków netto – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego	57
Tabela 4.8. Wykorzystanie zarobków z Polski według miejsca wykorzystania i wybranych kategorii migrantów w Warszawie 2019.....	59
Tabela 4.9. Wydatki migrantów w Polsce w 2019 roku według długości doświadczenia migracyjnego	60
Tabela 4.10. Migranci w Warszawie według wielkości zgromadzonych oszczędności – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego	61
Tabela 4.11. Migranci w Warszawie według planowanego miejsca wykorzystania oszczędności i długości doświadczenia migracyjnego.....	62
Tabela 4.12. Migranci w Warszawie według kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego (dane w zł).....	63
Tabela 4.13. Migranci w Warszawie według wykorzystania środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach i długości doświadczenia migracyjnego	64
Tabela 4.14. Migranci w Warszawie w 2019 roku według wykorzystania transferów przekazanych i planowanych i długości doświadczenia migracyjnego	66

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1.1. Liczba kart pobytu (pobyt czasowy, stały i rezydenta długoterminowego) wydanych cudzoziemcom w Polsce w latach 2005-2019	12
Rysunek 1.2 Rejestrowane oświadczenia – struktura sektorowa w 2017 i 2019 roku.....	14
Rysunek 1.3 Zezwolenia na pracę według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, rok 2017 i 2019.....	14
Rysunek 1.4 Szacunek zasobu imigrantów przebywających w Polsce według regionu przebywania, stan na koniec 2016.....	15
Rysunek 3.1. Migranci w Warszawie według regionu pochodzenia na Ukrainie i długości doświadczenia migracyjnego	24
Rysunek 3.3. Migranci w Warszawie, którzy przed pobytem w Warszawie zamieszkiwali w innych miejscowościach według województw, w których znajdują się te miejscowości.....	37
Rysunek 3.4. Migranci w Warszawie wyjeżdżający do innych krajów niż Polska w celach zarobkowych według krajów wyjazdu	38
Rysunek 3.5. Migranci w Warszawie przewidujący wyjazd za granicę w ciągu 3 lat od momentu badania według deklaracji co do kraju wyjazdu	40
Rysunek 3.6. Migranci w Warszawie w 2019 roku rozważający wyjazd zarobkowy za granicę w ciągu 12 miesięcy i później według deklaracji co do kraju wyjazdu	42
Rysunek 4.1. Przeciętna deklarowana liczba godzin pracy w tygodniu przez wybrane kategorie migrantów.....	51
Rysunek 4.2. Struktura zatrudnienia według płci w Warszawie w 2019 i 2015 roku (.....	53
Rysunek 4.3. Rozkład miesięcznych zarobków netto ogółu imigrantów w Warszawie 2019.	58
Rysunek 4.4. Rozkład miesięcznych zarobków netto imigrantów doświadczonych i nowoprzybyłych w Warszawie 2019	59

WPROWADZENIE

Ostatnie pięć lat to okres dynamicznych zmian w imigracji do Polski, zwłaszcza jeżeli chodzi o napływ z Ukrainy, który zwiększył się wielokrotnie po roku 2013 w związku z pogarszającą się sytuacją polityczną i gospodarczą na Ukrainie, a także za sprawą liberalnych rozwiązań polskiej polityki migracyjnej (Drbohlav, Jaroszewicz 2016, Górny, Kaczmarczyk, Szulecka, Bitner, Okólski, Siedlecka, Stefańczyk 2018). Oprócz gwałtownego liczebnego wzrostu imigracji, ważnym przejawem dokonujących się zmian było rozprzestrzenianie się migracji na terytorium Polski. Migranci pojawili się w lokalizacjach, w których wcześniej ich obecność była praktycznie niezauważalna (np. Niewiadomska, Sobolewska-Poniedziałek 2019). W związku z tym spadło także znaczenie bardziej „tradycyjnych” obszarów docelowych imigracji, w szczególności woj. mazowieckiego i samej Warszawy. Obszary te są jednocześnie ważnym laboratorium zmian strukturalnych dokonujących się w imigracji z Ukrainy do Polski, gdzie starsze wzorce (np. czasowość migracji czy zatrudnienie w wybranych sektorach – rolnictwo, budownictwo, usługi dla gospodarstw domowych) przenikają się z nowymi (np. wzrost zatrudnienia migrantów w handlu i usługach).

Raport, który Państwu przedstawiamy, stanowi podsumowanie kolejnego już badania imigracji z Ukrainy do Polski zrealizowanego przez zespół badaczy Fundacji Ośrodka Badań nad Migracjami (FOBM) i Ośrodka Badań nad Migracjami UW (OBM UW) na zlecenie Narodowego Banku Polskiego w roku 2019 w aglomeracji warszawskiej. Wyniki badania z 2019 roku są w nim zestawione z rezultatami sondażu z roku 2015, który został przeprowadzony stosunkowo niedługo po pojawieniu się tzw. „nowej fali” imigracji z Ukrainy do Polski zapoczątkowanej wydarzeniami na Ukrainie w 2013 i 2014 roku. Takie podejście porównawcze pozwala zatem na identyfikację przemian, jakie dokonały się w okresie gwałtownego wzrostu napływu cudzoziemców do Polski na przestrzeni czterech lat we wzorcach mobilności i społeczno-ekonomicznych charakterystykach imigracji ukraińskiej do aglomeracji warszawskiej – kluczowego obszaru docelowego imigracji począwszy od początku lat 90. Dodatkowo w raporcie odwołujemy się do badań zrealizowanych w innych polskich miastach: Bydgoszczy (2018), Wrocławiu (2018) i Lublinie (2016) w celu zapewnienia szerszej perspektywy porównawczej. Zostały one zrealizowane z wykorzystaniem tej samej metody doboru próby (*Respondent Driven Sampling*) i podobnego kwestionariusza (por. Górny, Kołodziejczyk, Madej 2019, Górny, Kaczmarczyk, Szulecka 2017, Górny, Kaczmarczyk, Fiałkowska, Piechowska, Szulecka 2016)¹.

---

¹ W Lublinie przy realizacji badania FOBM współpracowała dodatkowo ze Stowarzyszeniem Homo Faber, we Wrocławiu z Fundacją Ukraina, a w Bydgoszczy badanie zostało zrealizowane przy współpracy z firmą badawczą IPSOS.

Prezentowane badanie z 2019 roku dotyczyło obywateli Ukrainy przebywających w aglomeracji warszawskiej w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy (głównie zarobkowym), lecz z wyłączeniem studentów studiów dziennych i wieczorowych. Z grupy badanej wykluczeni zostali przy tym migranci, ze szczególnie krótkim doświadczeniem migracyjnym, którzy przyjechali po raz pierwszy do Polski w okresie krótszym niż trzy miesiące przed badaniem. Taki warunek nie obowiązywał w sondażu z 2015 roku, w związku z tym analizowane populacje nie są w pełni porównywalne. Odsetek migrantów z doświadczeniem migracyjnym krótszym niż 3 miesiące wyniósł w roku 2015 14,2%². Celem obu badań było określenie podstawowych charakterystyk imigrantów z Ukrainy w aglomeracji warszawskiej odnoszących się do cech społeczno-demograficznych migrantów, ich wzorców i planów migracyjnych, aktywności na polskim rynku pracy oraz wysokości transferów do kraju pochodzenia.

Dla celów analiz w tym raporcie, populacje migrantów z Ukrainy zostały podzielone na dwie podgrupy. Są to:

- 1) migranci, którzy rozpoczęli swoją migrację do Polski wcześniej niż 2 lata przed badaniem (z dokładnością do miesiąca);**
- 2) migranci, którzy rozpoczęli swoją migrację do Polski co najwyżej 2 lata przed badaniem (z dokładnością do miesiąca).**

Podział ten, choć umowny, odzwierciedla rozróżnienie na migrantów o stosunkowo krótkim doświadczeniu migracyjnym (nie dłuższym niż dwa lata licząc od momentu pierwszego przyjazdu) i pozostałych. Jest on spójny z klasyfikacją stosowaną we wcześniejszych raportach z badań FOBM i OBM UW na temat imigracji z Ukrainy (np. Górny *et al.* 2019), co umożliwia porównania z wcześniejszymi okresami. We wcześniejszych latach, podział ten był kluczowy w celu rozróżnienia na migrantów przybyłych do Polski przed 2014 rokiem i później (tzw. nowa fala po-kryzysowa) (Górny *et al.* 2016). Jednocześnie, warto podkreślić, że kryterium dwóch lat doświadczenia migracyjnego dzieli badane grupy w pewnym przybliżeniu na dwie połowy w obu analizowanych sondażach z lat 2019 i 2015. Ponadto, biorąc pod uwagę wyjątkowo wysoką dynamikę wzrostu imigracji z Ukrainy do Polski począwszy od 2014 roku (Górny *et al.* 2018), wyróżnienie zachowań kohort migrantów, którzy przybyli do Polski stosunkowo niedawno, jest bardzo istotne z perspektywy poznawczej. Migranci o różnym doświadczeniu migracyjnym różnią się pod względem integracji w kraju docelowym, a w tym także skłonności do akumulowania środków finansowych czy przekazywania ich do kraju pochodzenia (Rapaport, Docquier 2006). Przy okazji opisu dwóch wyróżnionych grup w raporcie stosowane są zamiennie różne określenia. W odniesieniu do pierwszej z nich są to sformułowania takie jak: „doświadczeni migranci” oraz „migranci z dłuższym stażem/doświadczeniem/historią migracji”. Drugą grupę określa się natomiast jako:

---

² W roku 2015 populacja badana obejmowała dodatkowo studentów studiów dziennych i wieczorowych. Zostali oni jednak wyłączeni z analizy porównawczej prezentowanej w tym raporcie. Wyłączone zostały także wywiady zrealizowane w mazowieckich gospodarstwach rolnych zebrane w ramach łańcuchów pochodzących od „ziarenek” zrekrutowanych w tych gospodarstwach (por. opis metody RDS w rozdz. 2.2).

„nowoprzybyłych migrantów”, „nowych migrantów”, „niedoświadczonych migrantów”, „migrantów z krótszym doświadczeniem lub stażem”.

Niniejszy raport ma następującą strukturę. Rozdział pierwszy stanowi krótkie wprowadzenie do tematyki publikacji i skupia się na stanie wiedzy na temat regionalnego i sektorowego wymiaru imigracji do Polski. Kolejny rozdział opisuje szczegółowo metodologię sondażu zrealizowanego metodą doboru sterowanego przez respondentów (*Respondent Driven Sampling*) w aglomeracji warszawskiej w roku 2019. Rozdział trzeci otwiera omówienie długości doświadczenia migracyjnego obywateli Ukrainy w Warszawie, ukazujące podział na migrantów nowoprzybyłych i doświadczonych. Jego główną część stanowi analiza cech społeczno-demograficznych migrantów, ich statusu pobytowego oraz wzorców migracyjnych uzupełnionych o plany respondentów co do dalszej mobilności i miejsca zamieszkania. Rozdział czwarty poświęcony jest natomiast sytuacji migrantów na rynku pracy, ich zarobkom, oszczędnościom oraz przekazom pieniężnym na Ukrainę. Raport zamyka podsumowanie i dyskusja uzyskanych wyników.

1 IMIGRACJA DO POLSKI: KONTYNUACJA I ZMIANA³

1.1 Wzrost i stabilizacja? Ilościowa ocena obecności imigrantów w Polsce

Rok 2014 był bez wątpienia przełomowy, jeżeli chodzi o skalę imigracji do Polski, zwłaszcza napływu z Ukrainy, który wzrósł od tego czasu wielokrotnie i objął właściwie wszystkie kategorie migrantów. Najbardziej zauważalny był jednak w przypadku migrantów zarobkowych, zwłaszcza tych zatrudnianych w ramach tzw. procedury uproszczonej. Reguły jej działania stanowią odstępstwo od ogólnej zasady, że warunkiem podjęcia zatrudnienia w Polsce jest posiadanie ważnego zezwolenia na pracę. Procedura uproszczona odnosi się tylko do sześciu krajów, w tym Ukrainy. Bazuje ona na rejestracji przez pracodawców tzw. oświadczeń (o powierzeniu zatrudnienia cudzoziemcowi), które następnie stanowią podstawę do pozyskania stosownej wizy. Umożliwia ona cudzoziemcom wjazd do Polski i legalną pracę przez okres sześciu miesięcy w ciągu roku u pracodawcy, który zarejestrował oświadczenie. Wprowadzono ją do polskiego porządku prawnego w roku 2006, a w styczniu 2018 została ona zreformowana poprzez wprowadzenie dodatkowych wymogów formalnych (np. obowiązku zgłaszania, czy cudzoziemiec stawiał się do pracy) w celu likwidacji niepokojących, nieformalnych praktyk z nią związanych (np. sprzedaży oświadczeń rejestrowanych na przypadkowe osoby). Przy tej okazji wprowadzono też zezwolenia na pracę sezonową (głównie w rolnictwie) umożliwiające cudzoziemcom ze wszystkich krajów pracę w okresie dziewięciu miesięcy w ciągu roku.

To właśnie w ramach procedury uproszczonej przyjechało do Polski najwięcej obywateli Ukrainy, którzy byli odbiorcami ponad 90% oświadczeń w różnych latach (Górny, Śleszyński 2019). Ich pobyty były z definicji krótkoterminowe. W roku 2014 liczba

---

³ W rozdziale wykorzystano fragmenty rozdziału 1 raportu z wcześniejszych badań, który powstał we współpracy z Pawłem Kaczmarczykiem (Górny *et al.* 2019).

zarejestrowanych oświadczeń przekroczyła 380 tys., w porównaniu do niespełna 250 tys. rocznie w dwóch poprzedzających latach. W kolejnych, liczby rejestrowanych oświadczeń osiągnęły rekordowe wartości: 782 tys. w 2015 roku, 1,3 mln w 2016 i ponad 1,8 mln w 2017 roku. Po reformie w 2018 roku liczby rejestrowanych oświadczeń zmalały, nie był to jednak spadek spektakularny. W latach 2018 i 2019 zarejestrowano bowiem około 1,6 mln oświadczeń rocznie oraz wydano 130 tys. zezwoleń na pracę sezonową każdego roku. Można zatem mówić o pewnej stabilizacji, jeżeli chodzi o zatrudnianie cudzoziemców w Polsce w ramach procedury uproszczonej. Warto przy tym nadmienić, że powyższe wartości nie oddają rzeczywistej liczby cudzoziemców, którzy docierają do Polski. Szacunki Ośrodka Badań nad Migracjami sugerują, że należałoby mówić raczej o około 60-70-procentowym wskaźniku „wykorzystania” oświadczeń⁴ (Górny i Kaczmarczyk 2018). Potwierdzają to najnowsze statystyki dotyczące tej procedury, według których w roku 2019 wpisano do ewidencji 1 640 083 oświadczeń dla 1 089 026 cudzoziemców (czyli wskaźnik wykorzystania oświadczeń wynosił 66,4%).

W ostatnich latach zauważalnie rosła także liczba wydawanych w Polsce zezwoleń na pracę, a w ciągu ostatnich czterech lat wzrost ten był bardziej dynamiczny niż w przypadku oświadczeń. O ile jeszcze w 2014 roku liczba wydanych zezwoleń wynosiła ok. 44 tys., to w roku 2015 było to już niemal 66 tys. (wzrost o 51% w porównaniu do poprzedniego roku), w 2016 ponad 127 tys. (wzrost o 94%), w 2017 roku 235 tys. (wzrost o 85%), w 2018 roku 329 tys. (wzrost o 40%), a w roku 2019 – 445 tys. (wzrost o 35%) (dane MRPiPS). Choć dynamika wzrostu liczby wydawanych zezwoleń spada, to w ciągu ostatnich trzech lat wzrost ten utrzymywał się na poziomie ponad 100 tys. zezwoleń rocznie.

Dynamika wzrostu imigracji mierzona liczbą dokumentów uprawniających cudzoziemców do pracy spadła zatem w ostatnich latach (zwłaszcza po 2017 roku). Nie ulega jednak wątpliwości, że w kwestii skali napływu cudzoziemców do Polski dokonał się przełom. Skłoniło to ekspertów OECD do wskazania Polski jako najważniejszego kraju docelowego dla pracowników sezonowych na świecie, z napływem cudzoziemców o takim statusie większym niż w przypadku Stanów Zjednoczonych (OECD 2019). Uwzględnienie łącznej liczby oświadczeń, zezwoleń na pracę sezonową oraz zezwoleń na pracę wskazuje, że w 2018 i 2019 roku w szczycie sezonu w Polsce mogło przebywać ponad 1,5 mln cudzoziemskich pracowników. Znaczna część napływających do Polski cudzoziemców to jednak Ukraińcy, których migracja ma wciąż w dużej mierze czasowy/sezonowy charakter. Na dzień dzisiejszy trudno zatem przesądzić o trwałości zjawiska istotnego liczebnie napływu cudzoziemców do Polski. Trudno także ocenić, jak na imigrację do Polski średnio- i długookresowo wpłynie pandemia COVID-19. Związane z nią obostrzenia w mobilności międzynarodowej, choć kilkakrotnie modyfikowane i do pewnego stopnia liberalizowane, wciąż ograniczają możliwości wjazdu do i wyjazdu z Polski. Według cytowanych w mediach szacunków Straży Granicznej, w okresie od 15 marca do 30 kwietnia 2020 roku Polskę opuściło prawie 200 tys. obywateli Ukrainy, a przyjechało 50 tys. (Portal Onet.pl 2020), czyli

---

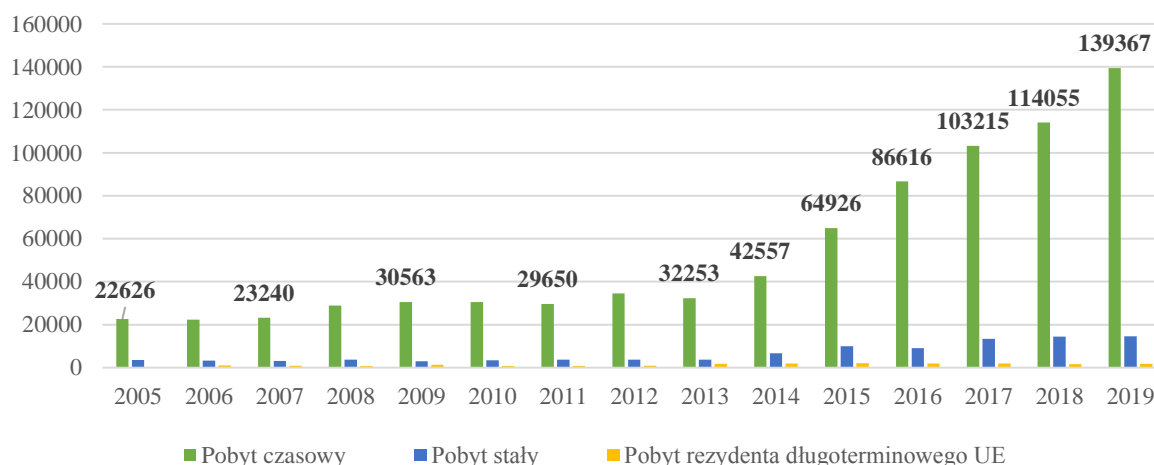
⁴ Np. w roku 2017 z ponad 1,8 mln oświadczeń skorzystało ok. 1,1 mln unikalnych oświadczeniobiorców, co jest zbliżone do wniosków bazujących na pogłębionych analizach i badaniach sondażowych.

„strata” netto wyniosła około 150 tysięcy. To szacunkowo 10% grupy obywateli Ukrainy przebywających w Polsce. Ambasada Ukrainy w Warszawie deklarowała natomiast, że w ciągu 10 marcowych dni Polskę opuściło 12% Ukraińców (Kośka 2020). Dla długookresowej, a nawet średniookresowej perspektywy migracji kluczowe jest jednak to, jakie będą gospodarcze konsekwencje pandemii. Mogą być one szczególnie dotkliwe dla branży turystycznej i hotelarskiej, w których zatrudnianych jest wielu cudzoziemców. Kolejne miesiące pokażą, w jakim stopniu cudzoziemcy stali się już nieodłącznym elementem polskiego społeczeństwa i rynku pracy, a na ile gwałtowny wzrost imigracji z Ukrainy do Polski był zjawiskiem koniunkturalnym, nieodpornym na silne wahania gospodarcze.

1.2 Perspektywa tymczasowości i trwałości imigracji stabilizacja pobytu i zatrudnienia

W kontekście dyskusji nad procesem stabilizacji imigracji do Polski należy odwołać się do skali zamieszkiwania/osiedlania się w Polsce cudzoziemców. Na wzrost znaczenia tego procesu wskazują statystyki dotyczące wydawanych kart pobytu (Rysunek 1.1). Liczby wydawanych zgód na pobyt stały nie są wprawdzie wciąż wysokie – w latach 2018 i 2019 było to poniżej 15 tys. rocznie – a zgody na pobyt rezydenta długoterminowego nie przekraczają 2 tys. od ponad 5 lat. Zauważalny jest jednak dynamiczny wzrost wydawanych corocznie kart czasowego pobytu, które stanowią pierwszy etap stabilizacji, jeżeli chodzi o prawo pobytu w Polsce. W roku 2019 wydano prawie 140 tys. takich kart, podczas gdy w roku 2014 było to niewiele ponad 40 tysięcy. Łączna liczba posiadaczy wszystkich rodzajów kart pobytu w Polsce przekroczyła 420 tys. w roku 2019. Wśród nich jedną piątą można uznać za migrantów osiadłych (np. posiadaczy kart stałego pobytu). Udział migrantów ukraińskich wśród cudzoziemców przebywających w Polsce na podstawie kart pobytu systematycznie wzrastał: z 23% w roku 2014 do 51% w roku 2019, a liczba obywateli ukraińskich znajdujących się w tej grupie przekroczyła 200 tysięcy. Sugeruje to, że w ostatnim okresie otwarty został nowy rozdział w imigracji z Ukrainy do Polski, która we wcześniejszych latach ograniczała się przede wszystkim do migracji czasowych i cyrkulacyjnych (Górny 2017).

Rysunek 1.1. Liczba kart pobytu (pobyt czasowy, stały i rezydenta długoterminowego) wydanych cudzoziemcom w Polsce w latach 2005-2019

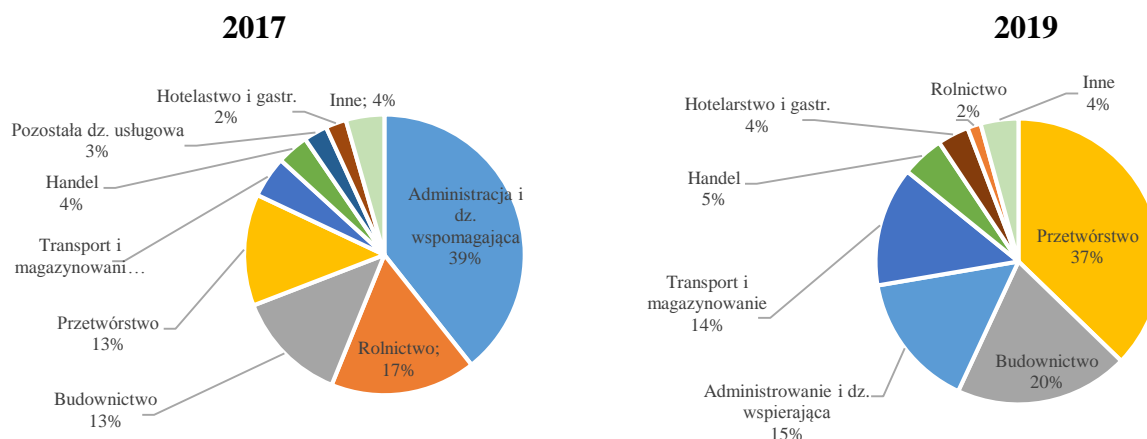
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UdSC.

Zauważalna zmiana, jaka dokonuje się w odniesieniu do charakteru pobytu cudzoziemców w Polsce, odnosi się do ich sytuacji na polskim rynku pracy, a dokładniej – względnego znaczenia poszczególnych dokumentów uprawniających do pracy w Polsce (zezwolenia na pracę, oświadczenia, zezwolenia na pracę sezonową). W roku 2014 udział zezwoleń na pracę wśród tych dokumentów wynosił około 10%, podczas gdy w roku 2019 było to już 20%. Jednocześnie, choć liczba rejestrowanych w kolejnych latach oświadczeń była w tym okresie o rząd wielkości wyższa niż w przypadku zezwoleń na pracę, po roku 2017 różnice liczebne pomiędzy tymi dwoma rodzajami dokumentów zaczęły się stopniowo zmniejszać. Warto też podkreślić, że o ile w przypadku oświadczeń wzrost liczby rejestrowanych dokumentów pomiędzy rokiem 2014 i 2019 był nieco ponad czterokrotny, o tyle w przypadku zezwoleń był on prawie dziesięciokrotny.

Biorąc pod uwagę, że na przestrzeni ostatnich trzech lat liczba dokumentów rejestrowanych w ramach procedury uproszczonej nie zwiększała się znacząco, a jednocześnie widoczny był dynamiczny wzrost wydawanych zezwoleń na pracę, można pokusić się o stwierdzenie, że w ostatnich latach dokonuje się pewna stabilizacja zatrudnienia cudzoziemców w Polsce. Jednak taki wynik może być też pochodną uszczelnienia procedury uproszczonej, w tym – nałożenia na pracodawców obowiązku zgłaszania do Urzędu Pracy faktu stawienia i niestawienia się cudzoziemca do pracy, co wcześniej nie było wymagane i sprzyjało rejestrowaniu oświadczeń „na zapas” (Górny *et al.* 2018). W tym kontekście należy mówić zatem raczej o urealnieniu danych rejestrowanych związanych z zatrudnianiem cudzoziemców. To urealnianie ma dwa wymiary. Jeden dotyczy rzeczywistej skali obecności cudzoziemców na polskim rynku pracy, a drugi lepszego dopasowania dokumentów, na podstawie których pracują oni w Polsce, do ich sytuacji na polskim rynku pracy. W przeszłości część pracodawców wybierała oświadczenia w związku ze znacznie łatwiejszą procedurą, nawet kiedy charakter pracy oferowanej przez nich cudzoziemcom odpowiadał *de facto* zezwoleniu na pracę. Nie bez znaczenia jest też zapewne uproszczenie procedury pozyskiwania zezwolenia na pracę w sytuacji, gdy cudzoziemiec pracował wcześniej na podstawie oświadczenia (*ibidem*).

Na uwagę zasługuje też zmiana struktury sektorowej wśród cudzoziemców zatrudnianych w ramach procedury uproszczonej i zezwoleń na pracę. W początkach swego istnienia procedura uproszczona, dedykowana typowo sezonowym sektorom, była zdominowana przez zatrudnienie w rolnictwie. Jeszcze w 2013 roku blisko połowa ogółu rejestrowanych oświadczeń dotyczyła właśnie tego sektora. Z czasem znaczenie rolnictwa zmalało na korzyść budownictwa oraz przemysłu, a także transportu. Najważniejszą jednak zmianą, jaka dokonała się w ramach procedury uproszczonej, był gwałtowny wzrost znaczenia sektora „działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca” w okresie 2014-2017. O ile w 2014 roku udział dokumentów rejestrowanych na potrzeby tego sektora wynosił tylko 9%, o tyle w 2015 wzrósł on do 16%, a w 2017 do blisko 40%. Po reformie procedury uproszczonej udział ten natomiast spadł do poziomu z 2015 roku i wyniósł odpowiednio 16% i 15% w latach 2018 i 2019. W liczbach bezwzględnych oznacza to prawie trzykrotny spadek liczby oświadczeń rejestrowanych na potrzeby omawianego sektora pomiędzy rokiem 2017 i 2019: z prawie 720 tys. do niewiele ponad 250 tys. (Rysunek 1.2).

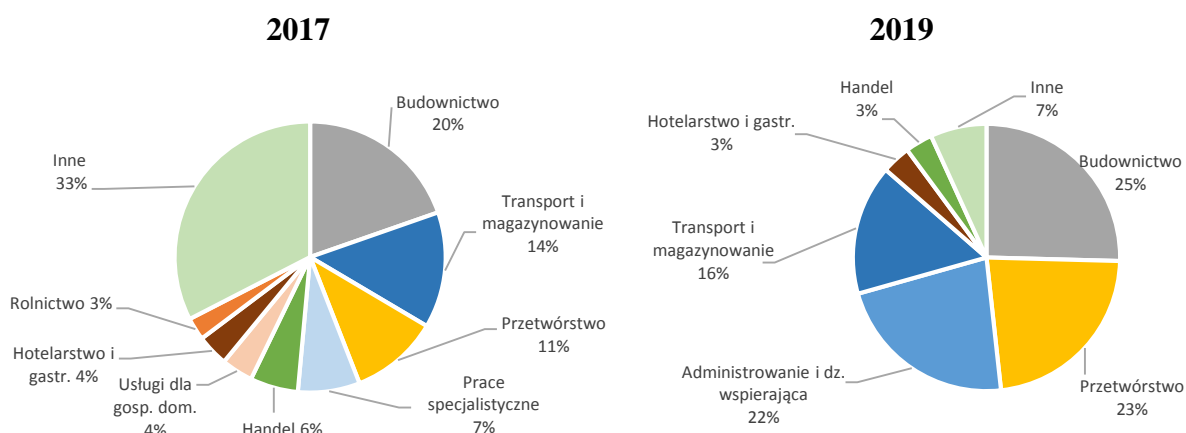
Rysunek 1.2 Rejestrowane oświadczenia – struktura sektorowa w 2017 i 2019 roku (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiPS.

Część agencji zatrudnienia, których znaczenie w procesie łączenia popytu z podażą pracy rosło we wcześniejszych latach, „zwróciło” się najwyraźniej w stronę zezwoleń na pracę w latach 2018 i 2019. Udział dokumentów wydawanych dla tego sektora bez wątpienia wzrósł. W latach 2018 i 2019 ich odsetki wśród ogółu wydawanych zezwoleń przekroczyły 20%, a liczby sięgnęły ponad 80 tys. w roku 2018 i prawie 100 tys. w roku 2019 (Rysunek 1.3). W poprzednich latach analogiczne liczby były bez wątpienia niższe (porównania z rokiem 2017 są utrudnione w związku z nieuwzględnianiem tego sektora w statystykach MRPiPS). W roku 2017 liczba dokumentów wydanych w ramach szerokiej kategorii sektorowej „inne” nie przekroczyła bowiem 70 tysięcy. Zmiany te można postrzegać przez pryzmat profesjonalizacji usług pośrednictwa pracy w zatrudnieniu cudzoziemców w Polsce, co może mieć pozytywne skutki dla zabezpieczenia praw pracowniczych migrantów oraz sprzyjać większej stabilności zatrudnienia.

Rysunek 1.3 Zezwolenia na pracę według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, rok 2017 i 2019 (dane w %)

Uwagi: W roku 2019 udziały zezwoleń wydanych dla sektorów rolnego i działalności specjalistycznej nie przekroczyły 2%.

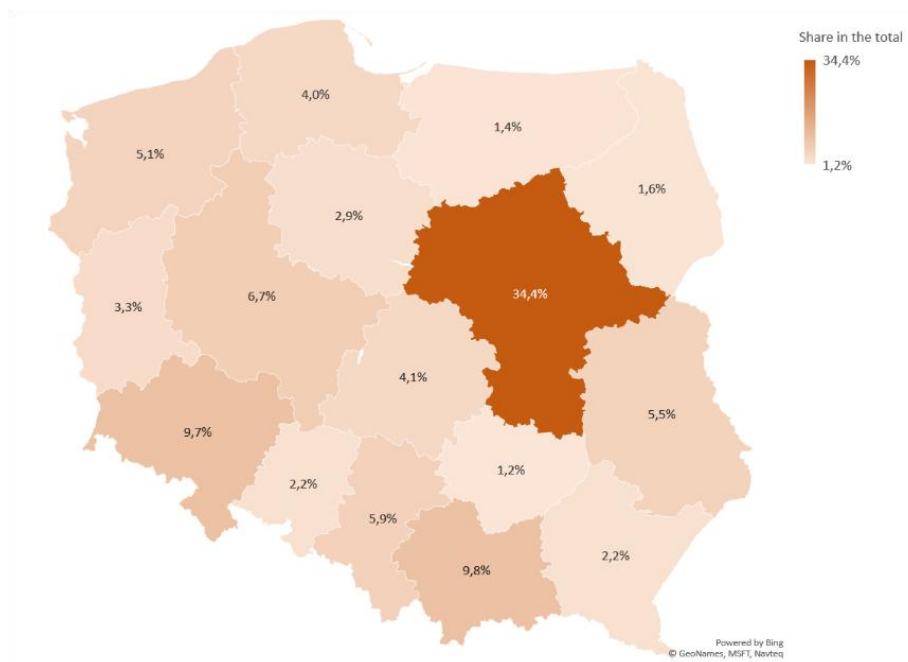
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiPS.

Trudno jednak ocenić, wnioskując jedynie na podstawie liczby rejestrowanych dokumentów – oświadczeń i zezwoleń na pracę łącznie – na ile aktywność agencji zatrudnienia spadła, a na ile zmienił się jej charakter i rola w kształtowaniu przepływów cudzoziemskiej siły roboczej na polskim rynku pracy. Dane dotyczące struktury sektorowej rejestrowanych oświadczeń i wydawanych zezwoleń na pracę wskazują na ten drugi scenariusz. Sektorami najbardziej uzależnionymi od usług agencji były w poprzednich latach sektor budowlany, przemysłowy oraz transportowy (Górny *et al.* 2018), które zyskały na znaczeniu w strukturze oświadczeń i zezwoleń na pracę (Rysunek 1.2 i Rysunek 1.3). Można zastanawiać się, czy w związku z uszczelnieniem procedury uproszczonej, rola agencji zatrudnienia nie ogranicza się obecnie do pozyskiwania pracowników cudzoziemskich, którzy później są zatrudniani (coraz częściej na podstawie zezwoleń na pracę) przez „docelowych” pracodawców.

1.3 Perspektywa regionalna imigracji – malejące znaczenie mazowieckiego rynku pracy

Od początku transformacji systemowej, imigracja do Polski miała charakter wybitnie wyspowy, przy czym cudzoziemcy koncentrowali się w dużych aglomeracjach oferujących najlepsze warunki na rynku pracy, zwłaszcza w aglomeracji warszawskiej. Nie bez znaczenia był też fakt, że przez długi czas bardzo ważną kategorią byli specjaliści pochodzący z krajów wysoko rozwiniętych, których zatrudniały przede wszystkim duże międzynarodowe korporacje lokujące swoje siedziby w największych polskich miastach. Pochodną tej sytuacji jest obecne rozmieszczenie cudzoziemców w Polsce, którego przybliżenie zawierają szacunki GUS (2018) dla 2016 roku przedstawione na Rysunek 1.4. Według nich, jedna trzecia cudzoziemców w Polsce zamieszkiwała w roku 2016 woj. mazowieckie.

Rysunek 1.4 Szacunek zasobu imigrantów przebywających w Polsce według regionu przebywania, stan na koniec 2016 (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS (2018).

Dane odnoszące się do napływu imigrantów wskazują jednak na stopniowe „rozlewanie się” imigracji po terytorium całego kraju (Górny *et al.* 2019). O ile w roku 2014 na Mazowszu wydano 56% zezwoleń spośród wszystkich wydanych w Polsce i zarejestrowano 52% oświadczeń, o tyle w roku 2019 było to już tylko około 19% wszystkich wydanych zezwoleń na pracę i zarejestrowanych oświadczeń. Cały czas widoczna jest jednak dominacja woj. mazowieckiego w kategorii zezwoleń na pracę sezonową, z których prawie połowę wydano w tym właśnie województwie. Jest to bez wątpienia przejawem niezaspokojonego wciąż popytu na cudzoziemską siłę roboczą w mazowieckim rolnictwie (Górny i Kaczmarczyk 2018). Innymi słowy, choć imigracja do woj. mazowieckiego wciąż rośnie, to wzrosty te są dużo mniej dynamiczne niż dla Polski ogółem. W okresie 2014-2019, w przypadku liczby oświadczeń był to wzrost o 58% (w porównaniu do 332% dla całej Polski), a w odniesieniu do zezwoleń na pracę wzrost niespełna trzykrotny (w porównaniu do prawie dziesięciokrotnego dla całej Polski). W roku 2017 Warszawa zajmowała dopiero piąte miejsce pod względem liczby zarejestrowanych oświadczeń za Wrocławiem, Poznaniem, Łodzią i Krakowem (Górny i Śleszyński 2019). W związku z tym, choć województwo mazowieckie wciąż przyciąga największą część cudzoziemskiej siły roboczej, jego relatywne znaczenie stopniowo maleje na rzecz innych regionów (szczególnie: województwa dolnośląskiego, wielkopolskiego, śląskiego, łódzkiego, małopolskiego i pomorskiego). Wszystkie z wymienionych obszarów cechują się wysoką dynamiką lokalnych i regionalnych rynków pracy, które generują silny popyt na pracę, także cudzoziemców (*ibidem*).

W roku 2019 w woj. mazowieckim przebywało ponad 110 tys. cudzoziemców posiadających ważne karty pobytu w Polsce (łącznie ponad 410 tys. osób). Co ciekawe, znaczenie woj. mazowieckiego jako miejsca docelowego tej kategorii cudzoziemców wzrosło nieco w okresie 2014-2019. Udział mieszkańców Mazowsza w ogóle cudzoziemców posiadających karty pobytu zwiększył się bowiem z 31% do 36%, przy trzykrotnym wzroście populacji migrantów w tym regionie (w roku 2014 było to około 40 tys. cudzoziemców). Trochę inaczej wygląda sytuacja w przypadku migrantów z Ukrainy. Ich liczba w woj. mazowieckim wzrosła ponad pięciokrotnie pomiędzy latami 2014 i 2019, jednak udział ukraińskich mieszkańców Mazowsza w ogóle populacji posiadaczy kart pobytu z Ukrainy spadł z 27% do 21%. Województwo mazowieckie to zatem obszar stosunkowo chętnie wybierany przez cudzoziemców posiadających plany dłuższego pozostania w Polsce (gdyż mowa jest o kartach pobytu). Najwyraźniej siła przyciągania mazowieckiego rynku pracy jest ciągle bardzo silna, z tym, że obywatele Ukrainy, częściej niż pozostali cudzoziemcy, wybierają inne miasta i miejscowości.

* * *

Zaprezentowane powyżej dane wskazują na kontynuację, obserwowanego już we wcześniejszych latach, procesu różnicowania się imigracji do Polski, w szczególności zaś napływu z Ukrainy. Polega on przede wszystkim na tym, że migranci z coraz większą intensywnością podejmują zatrudnienie w nowych sektorach i regionach. Obserwujemy także – zarówno w sferze zatrudnienia, jak i pobytu – pewne oznaki stabilizacji migracji do Polski, co może oznaczać, że czas (obecnie prawie trzy dekady) przeważającej tymczasowości w imigracji do Polski, zwłaszcza z Ukrainy, zbliża się ku końcowi. Trudno dziś ocenić, jak

dynamicznie ten proces będzie przebiegał, zwłaszcza, że istotną niewiadomą są w tym względzie społeczno-ekonomiczne konsekwencje pandemii COVID-19.

2 OPIS PRZEBIEGU BADANIA RDS W WARSZAWIE

2.1 Ogólne informacje na temat badania

Badanie imigrantów z Ukrainy w aglomeracji warszawskiej obejmowało sondaż zrealizowany metodą *Respondent Driven Sampling* (RDS). Celem badania było uzyskanie informacji o strukturalnych charakterystykach napływu z Ukrainy do Polski w aglomeracji warszawskiej, w której odbywało się do tej pory najwięcej badań migrantów (Górny *at al.* 2013, 2016). Badanie zostało przeprowadzone w okresie od 8 marca do 21 lipca 2019 roku, jego realizacja zajęła więc 5 miesięcy. Łącznie przeprowadzono 1319 wywiadów.

Analizie zostały poddane: cechy społeczno-demograficzne migrantów, wzorce migracji i integracji ekonomicznej, wzorce oszczędności, przekazywania i wielkości transferów. Jednym z istotnych celów omawianego badania było określenie, w jakim stopniu zmieniają się charakterystyki migracji z Ukrainy do stolicy Polski w perspektywie czterech lat, czyli w okresie pomiędzy 2019 a 2015 rokiem, kiedy zostało zrealizowane poprzednie badanie w aglomeracji warszawskiej (Górny *et al.* 2016).

Populację badaną stanowili dorośli obywatele Ukrainy (w wieku 18 lat lub więcej), którzy spełniali poniższe warunki:

- zamieszkiwali/przebywali w Warszawie i jej okolicach;
- przyjechali do Polski po raz pierwszy nie później niż 3 miesiące przed rozpoczęciem badania;
- cel ich aktualnego pobytu w Polsce był inny niż turystyczno-wypoczynkowy (lub związany z odwiedzinami znajomych) i nie było to wyłącznie leczenie w Polsce;
- w momencie badania nie kształcili się w szkole lub na uczelni wyższej w trybie dziennym lub wieczorowym.

Drugi i trzeci warunek miały na celu wykluczenie z badania migrantów, których pobyt w Polsce można traktować jedynie jako okazjonalny. W odróżnieniu od badania z roku 2015, nie wprowadzono ograniczenia dla migrantów przybyłych do Polski przed 1989. Mimo to w próbie nie znalazł się żaden imigrant z doświadczeniem migracyjnym sprzed 1989 roku.

2.2 Metoda RDS

Metoda RDS, czyli dobór próby sterowany bądź kontrolowany przez respondentów, znajduje zastosowanie w badaniu populacji ukrytych (*hidden populations*), czyli takich, dla których utworzenie operatu losowania jest niemożliwe ze względu na trudność w określeniu jej liczebności (brak rejestrów lub rejestry obejmujące tylko wybrane kategorie ludności) oraz wobec niechęci jej członków do ujawniania przynależenia do tej grupy (Heckathorn 1997). W ostatnich latach metodę tę coraz częściej stosuje się do badań migrantów (Tyldum i Johnston 2014).

Metoda RDS to zmodyfikowana wersja metody kuli śnieżnej, do której wprowadzono podwójny system zachęt polegający na nagradzaniu respondenta zarówno za udzielenie wywiadu, jak i za zwerbowanie kolejnych osób do uczestnictwa w badaniu. Sondaż rozpoczyna się od zaproszenia przez badaczy pierwszych respondentów tzw. ziarenek (*seeds*), które powinny reprezentować możliwie zróżnicowaną grupę pod względem charakterystyk ważnych z punktu widzenia badania (np. płeć, sektor zatrudnienia itd.). Po udzieleniu wywiadu osoby te są proszone przez badaczy o rekrutowanie do badania określonej liczby osób. Dalej proces rekrutacji odbywa się według tego samego schematu, bez udziału badaczy. Zatem, w odróżnieniu od metody kuli śnieżnej, w RDS respondenci sami (poprzez przekazanie specjalnego kuponu) zapraszają kolejnych badanych, decydując samodzielnie, kogo spośród swoich znajomych, przyjaciół lub rodziny zaprosić. W ten sposób kolejne osoby pozostają anonimowe dla badaczy, a proces rekrutacji przebiega samoczynnie bez ingerencji zespołu badawczego.

Zastosowanie metody RDS jest możliwe, gdy populacja, którą chcemy zbadać, spełnia kilka założeń (Johnston i Sabin 2010). Po pierwsze, można o niej powiedzieć, że jej jednostki tworzą sieć, czyli pewną grupę społecznie powiązanych ze sobą osób. Po drugie, osoby tworzące tę sieć przeciętnie mają kontakt przynajmniej z kilkoma osobami (od 3 do 5), które również należą do populacji badanej. Po trzecie, sieć ta powinna składać się z jednego komponentu, czyli powinno być możliwe dotarcie od dowolnej osoby w sieci do każdej innej osoby w tej sieci (oczywiście czasami poprzez kontakt z innymi członkami tej sieci). Gdy spełnione są wspomniane założenia, to zastosowanie metody RDS gwarantuje uzyskanie nieobciążonych estymatorów rozkładu cech badanej populacji, niezależnie od cech wybranych ziarenek. Ta właściwość metody RDS jest nieoceniona, zwłaszcza kiedy nie istnieją statystyki na temat struktury badanej grupy. Jak dotąd opracowano kilka estymatorów, które mogą być wykorzystywane w próbach uzyskanych metodą RDS (por. Gile 2011).

2.3 Szczegółowe rozwiązania metody RDS przyjęte w badaniu

Szczegółowe założenia realizacji opisywanego sondażu metodą RDS, opracowane na podstawie doświadczeń z wcześniejszych badań (np. Górny *et al.* 2017) były następujące:

- badani otrzymywali wynagrodzenie w wysokości 50 PLN za udział w badaniu oraz 25 PLN za każdą zrekrutowaną do badania osobę – stawki te zostały określone w odniesieniu do stawek płac otrzymywanych przez migrantów ukraińskich tak, żeby rekompensowały one czas poświęcony na badanie;
- każdy badany mógł zaprosić do badania co najwyżej 2 osoby (dostawał dwa kupony do rozdania wśród znajomych migrantów);
- badanie realizowano w przeznaczonym do tego celu biurze w centrum miasta;
- wywiady były umawiane telefonicznie z wyprzedzeniem z zachowaniem anonimowości badanych (badani nie podawali swoich danych osobowych przy okazji umawiania i realizacji wywiadu);
- przy okazji przekazywania kuponu i przy umawianiu wywiadu było sprawdzane, czy potencjalny respondent spełnia wszystkie kryteria udziału w danym badaniu.

W omawianym badaniu wprowadzono pewne ograniczenia dotyczące procesu rekrutacji. Miały one służyć lepszej kontroli nad rekrutacją i samym badaniem. Pierwsze – stosowane we wcześniejszych badaniach Fundacji – polegało na nadaniu kuponom terminu ważności. Termin ten wynosił standardowo dwa tygodnie, a w pewnych okresach badania go wydłużano (np. w trakcie okresu świątecznego) lub skracano (np. w końcowej fazie sondażu). W badaniu stosowano również rozwiązanie, które polegało na tym, że wywiad z daną osobą nie mógł być przeprowadzony w tym samym dniu co wywiad z osobą, która zaprosiła ją do badania. W założeniu, respondent nie mógł bez uprzedzenia przyprowadzić ze sobą osoby, której chciał przekazać kupon.

2.4 Opis realizacji badania

Przebieg badania

Do badania zaproszono aż 17 ziarenek (Tabela 2.1). Dziewięć osób stanowiły kobiety, osiem mężczyźni. Ziarenka były zróżnicowane pod względem wieku – najmłodsza osoba miała zaledwie 20 lat, najstarsza 49 lat. Osoby te pracowały w 11 różnych sektorach – cztery z nich pracowały w budownictwie, po dwie zatrudnione były w gastronomii, handlu i edukacji, pozostali w branży farmaceutycznej, hotelarstwie, branży IT, opiece zdrowotnej, produkcji, sektorze usług, a ostatnia osoba świadczyła usługi dla gospodarstw domowych. Zróżnicowanie sektorów, które reprezentowali respondenci początkowi odzwierciedla zróżnicowanie zatrudnienia migrantów na warszawskim rynku pracy. Przy typowaniu ziarenek brano również pod uwagę rozmiar sieci kontaktów w Warszawie oraz doświadczenie migracyjne. Osoba z najdłuższym stażem przyjeżdżała do Polski od 21 lat, z najkrótszym – od trzech.

Liczby zrekrutowanych osób różniły się pomiędzy łańcuchami rekrutacji zapoczątkowanymi przez różne ziarenka. Dominowały łańcuchy pochodzące od dwóch pierwszych ziarenek. Pierwsze drzewko pochodziło od kucharki pracującej w restauracjach (ziarenko A) i obejmowało 639 osoby, czyli 48,4% zrealizowanej próby. Drugi długi łańcuch zapoczątkowała pracownica sektora usług dla gospodarstw domowych (ziarenko B) i zgromadził on 428 respondentów, czyli 32,4% próby. Dobrze pracowały jeszcze dwa ziarenka, które zrekrutowały po około sto osób: łańcuch pochodzący od pracownika budowy (ziarenko N) liczył 110 osób (8,3% próby), a od pracownika branży farmaceutycznej przyszło 91 osób, tj. 6,9% próby (ziarenko L). Uruchomione najpóźniej ziarenko R zrekrutowało tylko 13 osób (1,0%), jednak można przypuszczać, że gdyby nie koniec badania, pracowałyby dalej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że najlepiej rekrutowali się respondenci pochodzący od ziarenek, które łączyły z osobą polecającą do badania bliskie więzi, a która jednocześnie była zaangażowana merytorycznie w badanie, dzięki czemu mogła dobrze wyjaśnić jego cele i zachęcić do udziału. Być może brak tego rodzaju więzi i wprowadzenia ziarenek w badanie tłumaczy słabe wyniki rekrutacji w większości łańcuchów. Sześć ziarenek nie zrekrutowało żadnego respondenta (E, F, G, H, I, M). Kolejne 3 osoby (C, K, P) skutecznie zaprosiły tylko jedną osobę. Łańcuchy od trzech ziarenek zatrzymały się po zrealizowaniu nie więcej niż kilkunastu wywiadów (D, J, O).

Tabela 2.1. Lista ziarenek – badanie w migrantów zarobkowych w Warszawie

Ziarenko	Płeć	Wiek	Sektor zatrudnienia	Zawód	Rok pierwszego przyjazdu do Polski	Liczba zrekrutowanych osób	Odsetek w próbie
A	K	49	gastronomia	kucharka	2011	638	48,4%
B	K	39	usługi dla gospodarstw domowych	pani sprzątająca i opiekunka dzieci	1999	427	32,4%
C	M	40	handel	sprzątacze w markecie	2008	1	0,2%
D	M	40	budownictwo	murarz	2017	4	0,4%
E	K	24	gastronomia	kelnerka	2011	0	0,1%
F	M	29	IT	informatyk	2013	0	0,1%
G	K	20	edukacja	rekruterka	2015	0	0,1%
H	K	25	handel	pracowniczka biurowa	2014	0	0,1%
I	K	43	hotelarstwo	pokojuwka w hostelu	2016	0	0,1%
J	M	30	produkcja	kontroler jakości	2014	7	0,6%
K	M	29	budownictwo	monter na wysokości	2011	1	0,2%
L	M	37	branża farmaceutyczna	pakowacz	2015	90	6,9%
M	K	30	usługi	kosmetyczka	2017	0	0,1%
N	M	31	budownictwo	pomocnik na budowie	2017	109	8,3%
O	M	29	budownictwo	właściciel firmy budowlanej	2015	14	1,1%
P	K	22	edukacja	nauczycielka	2014	1	0,2%
R	K	25	opieka zdrowotna	pani sprzątająca i nauczycielka	2016	12	1,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

3 CECHY MIGRANÓW I MIGRACJI: CHARAKTERYSTYKI SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE, STATUS POBYTOWY ORAZ WZORCE I PLANY MIGRACYJNE

3.1 Długość doświadczenia migracyjnego

Warszawa, jak i całe województwo mazowieckie, stanowiła przez lata główne miejsce docelowe dla migrantów przyjeżdżających do Polski, w tym również migrantów z Ukrainy (Górny *et al.* 2018). Mimo zauważonego w literaturze „rozlewania się” imigracji na terytorium kraju, a co za tym idzie pojawiania się coraz większej liczby cudzoziemców także w innych regionach Polski (*ibidem*), można zaryzykować twierdzenie, że nadal zdecydowana część z nich obiera jako kierunek migracji właśnie Warszawę i jej okolice.

Ciekawych danych na temat doświadczenia migracyjnego grupy badanej w Warszawie i jej okolicach dostarczają tabele ukazujące rozkład migrantów według roku ich pierwszego przyjazdu do Polski. Wyniki badania z 2015 roku pokazują, że 60,6% migrantów z Ukrainy przyjechało do Polski w roku 2013 lub później (Tabela 3.1). Rozszerzając ten przedział o jeszcze jeden rok, a więc biorąc pod uwagę lata 2012-2015, odsetek ten wynosi 68,1% ogółu migrantów. Co szósty migrant (16,0%) przyjechał do Polski po raz pierwszy w roku 2004 lub wcześniej, czyli charakteryzował się ponad 10-letnim projektem migracyjnym (tzn. okresem, który upłynął od momentu pierwszego przyjazdu do Polski do momentu badania).

Tabela 3.1. Migranci w Warszawie w 2015 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2015
1989-2004	16,0
2005-2009	8,2
2010	4,4
2011	3,3
2012	7,5
2013	7,8
2014	14,8
2015	38,0
Ogółem (N)	537

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2015.

W przypadku badania z 2019 roku, większość migrantów (60,0%) przyjechała do Polski po raz pierwszy w roku 2017 lub później (Tabela 3.2). Jeśli weźmiemy pod uwagę przedział lat 2016-2019, to odsetek ten wynosi już trzy czwarte ogółu migrantów (74,5%). Tylko 5,2% migrantów przybyło do Polski po raz pierwszy w roku 2008 lub wcześniej, czyli posiadało ponad 10-letni projekt migracyjny. Biorąc to pod uwagę, można najogólniej stwierdzić, że w roku 2019 mieliśmy do czynienia z migrantami, którzy zaczęli przyjeżdżać do Polski stosunkowo niedawno. Porównując jednak analizowane dane z Warszawy (2019) z wynikami analogicznego badania w Bydgoszczy (2018) i Wrocławiu (2018), widać, że mimo wszystko migracja ukraińska w Warszawie jest „bardziej doświadczona” niż w nowych obszarach docelowych, takich jak te dwa miasta.

Tabela 3.2. Migranci w Warszawie w 2019 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019
1990-2003	3,0
2004-2008	2,2
2009-2013	7,1
2014	6,2
2015	7,0
2016	14,5
2017	18,9
2018	31,5
2019	9,6
Ogółem (N)	1319

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Trzeba jednak zaznaczyć, że wyniki odnoszące się do roku pierwszego przyjazdu do Polski w badaniach z lat 2015 i 2019 należy porównywać z ostrożnością. W 2019 roku wprowadzono dodatkowy warunek udziału w badaniu. Był nim wymóg upłynięcia co najmniej 3 miesięcy od momentu pierwszego przyjazdu do Polski. Bez tego warunku różnice pomiędzy sondażami mogłyby być jeszcze wyraźniejsze: udział osób z bardzo krótkim doświadczeniem migracyjnym mógłby być jeszcze wyższy w roku 2019. Dodatkowo, badanie w roku 2015 było przeprowadzane w okresie od września do listopada, a badanie w 2019 roku – od marca do lipca, co również należy wziąć pod uwagę, porównując wyniki z obu badań.

W związku z różnymi okresami roku, w których były realizowane porównywane sondaże, analiza łącznego czasu projektu migracyjnego (czas od pierwszego przyjazdu do Polski) pozwala na bardziej miarodajne porównania (Tabela 3.3). Ogólnie, średni łączny czas projektu migracyjnego w roku 2019 był znacząco krótszy niż w przypadku badania z roku 2015 (36,6 wobec 53,0 miesięcy), choć mediana tego wskaźnika była w 2019 roku nieznacznie wyższa (22,0 wobec 19,0 miesięcy). Dla porównania, w Bydgoszczy średni łączny czas projektu migracyjnego wynosił 21,7 miesięcy (przy medianie równej 17,0 miesięcy), a we Wrocławiu 30,2 miesięcy (przy medianie równej 21,0 miesięcy). Warto zwrócić również uwagę na różnice między płciami w sondażach warszawskich. W obu badaniach kobiety charakteryzowały się przeciętnie dłuższym projektem migracyjnym niż mężczyźni, aczkolwiek w roku 2015 różnica pomiędzy płciami była w tym zakresie zdecydowanie większa (70,3 wobec 29,5 miesiąca u mężczyzn w roku 2015, 39,7 wobec 32,8 miesięcy w roku 2019). Warto zauważyć, że angażowanie się ukraińskich migrantek w dłuższe projekty migracyjne zostało również zaobserwowane w poprzednich badaniach (Górny 2017).

Tabela 3.3. Migranci w Warszawie według łącznego czasu projektu migracyjnego i płci (dane w miesiącach)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Średni łączny czas projektu migracyjnego	36,6	32,8	39,7	53,0	29,5	70,3
Mediana łącznego czasu projektu migracyjnego	22,0	20,0	24,0	19,0	9,0	41,5
Odchylenie standardowe łącznego czasu projektu migracyjnego	46,4	42,4	49,2	71,8	57,1	76,5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1319</i>	<i>588</i>	<i>731</i>	<i>537</i>	<i>227</i>	<i>310</i>

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Warto przy tym dodać, że w 2015 roku migranci doświadczeni charakteryzowali się dłuższymi projektami migracyjnymi niż analogiczna grupa w roku 2019. Różnica ta wynosiła średnio około 40 miesięcy (20 miesięcy w przypadku mediany), a przeciętny migrant doświadczony w roku 2015 przyjechał do Polski po raz pierwszy 105,4 miesięcy⁵ przed badaniem (czyli ponad 7 lat wcześniej). W badaniu w Bydgoszczy średnia długość projektu migracyjnego wynosiła 38,3 miesiąca (mediana równa 33,0 miesiące), a we Wrocławiu 52,1 miesiąca (mediana równa 38,0 miesięcy). Można zatem stwierdzić, że populacja ukraińskich migrantów w Warszawie „odmładza się”, jeżeli chodzi o doświadczenie migracyjne, co bez wątpienia jest wynikiem gwałtownego wzrostu migracji z Ukrainy do Polski po 2013 roku.

3.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów

Wcześniej Polska była krajem docelowym przede wszystkim dla migrantów z zachodniej Ukrainy, którzy nierzadko posiadali powiązania rodzinne z Polską i znali język polski. Z biegiem czasu, szczególnie po konflikcie ukraińsko-rosyjskim, do Polski coraz częściej zaczęli przyjeżdżać obywatele Ukrainy z terenów położonych dalej na wschód tego kraju, stopniowo zdobywając przewagę wśród migrantów ukraińskich w Polsce (Górny *et al.* 2019). Rysunek 3.1. ukazuje ten proces na przykładzie migrantów badanych w aglomeracji warszawskiej. W 2015 roku migranci z zachodu Ukrainy stanowili większość – 60,8%. Dla migrantów doświadczonych analogiczny odsetek sięgał aż 83,1%, podczas gdy wśród migrantów nowoprzybyłych udziały osób z Ukrainy zachodniej (41,9%) i centralnej (43,0%) były już porównywalne.

W 2019 roku na poziomie ogólnym najliczniejszą grupę stanowili już migranci z Ukrainy centralnej (42,3%), podobnie jak wśród nowych migrantów (48,0%). Tylko wśród doświadczonych migrantów większość stanowiły osoby z zachodu (50,6%), jednak ich udział był dużo niższy niż w przypadku migrantów doświadczonych w roku 2015. Wzrost znaczenia osób z najdalszych rejonów objętych konfliktem z Rosją był zauważalny, lecz niewielki. Udział migrantów ze wschodnich obwodów zwiększył się z 8,2% w 2015 do 12,6% w 2019

⁵ Mediana tej wartości wyniosła natomiast 74 miesiące.

roku, a w przypadku nowych migrantów wzrost ten był nieco wyższy i wyniósł 6 p.p. Podobnie jak w 2015 roku, Polska jako kierunek docelowy była najmniej popularna wśród mieszkańców południowej Ukrainy (6,3% w 2019 wobec 4,7% w 2015).

Wyniki z 2019 roku w Warszawie odzwierciedlały rozkłady z wcześniej badanych miast, gdzie w 2018 roku również dominowali migranci z Ukrainy centralnej (Bydgoszcz – 48,0%, Wrocław – 56,1%). Jednak udział migrantów z Ukrainy zachodniej był zauważalnie wyższy w Warszawie (w Bydgoszczy – 24,7%, we Wrocławiu 24,2%).

Rysunek 3.1. Migranci w Warszawie według regionu pochodzenia na Ukrainie i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Uwagi: Informacje na rysunku dotyczą miejscowości, z której przyjechał respondent w związku z obecnym pobytom. Dane dotyczące regionu wschodniego i południowego w 2015 roku należy traktować z ostrożnością ze względu na małe liczebności. Autor: Marcin Bójko na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Na podstawie wyników sondażu nie można wskazać dominującego typu miejscowości pochodzenia (ze względu na jej wielkość) migrantów ukraińskich w Warszawie w 2019 roku (Tabela 3.4). Podobne udziały, rzędu około 20%, mają wsie, najmniejsze miasteczka do 50 tys. mieszkańców i miasta średniej wielkości z 100-500 tys. mieszkańcami. Patrząc na różnice między kategoriami, widać, że doświadczeni migranci w większości pochodzili z najmniejszych miejscowości do 50 tys. mieszkańców (razem 52,3%), podczas gdy wśród nowoprzybyłych miało to miejsce w przypadku 36,3% badanych. Stosunkowo dużo migrantów z krótszym stażem migracyjnym pochodziło z największych miast o populacji powyżej pół miliona (29,0% wobec 19,4% doświadczonych).

W porównaniu z 2015 rokiem widać spadek z 50,9% do 43,7% udziału osób pochodzących z najmniejszych miejscowości (do 50 tys. mieszkańców), szczególnie wśród migrantów doświadczonych (z 64,5% do 52,3%). Zauważalny jest także wzrost znaczenia miast średniej wielkości (z 15,3% do 22,4%). Widoczny jest także spadek udziału migrantów z największych ponadmilionowych miast wśród nowoprzybyłych migrantów. Jest to zapewne związane ze specyfiką migracji pokryzysowej w 2015 roku, która zmobilizowała także bardziej zamożne grupy z największych miast położonych poza Ukrainą zachodnią. Za znaczny udział mieszkańców pochodzących z takich miejscowości w 2015 roku odpowiadali głównie ówcześni najnowsi migranci (24,4%).

Tabela 3.4. Migranci w Warszawie według wielkości miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Wieś	21,3	26,8	16,5	25,8	37,0	16,6
Miasto do 50 tys. mieszk.	22,4	25,5	19,8	25,1	27,5	23,2
Miasto 51-100 tys. mieszk.	9,4	9,9	9,0	7,5	12,9	3,0
Miasto 101-500 tys. mieszk.	22,4	18,6	25,7	15,3	9,5	20,1
Miasto 501 tys. – 1 mln mieszk.	13,0	9,9	15,8	10,5	7,8	12,7
Miasto powyżej 1 mln mieszk.	11,5	9,5	13,2	15,8	5,3	24,4
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1312</i>	<i>609</i>	<i>703</i>	<i>522</i>	<i>250</i>	<i>287</i>

Uwagi: Informacje w tabeli dotyczą miejscowości, z której przyjechał respondent w związku z obecnym pobytem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Wśród migrantów ukraińskich w Warszawie w 2019 roku przeważały kobiety (55,4%). Przewaga ta widoczna była szczególnie wśród doświadczonych migrantów (58,2%), co jest związane między innymi z angażowaniem się kobiet ukraińskich w dłuższe projekty migracyjne (por. Tabela 3.3). Wśród nowoprzybyłych osób struktura płci była zdecydowanie bardziej zrównoważona, choć nadal przeważały kobiety (52,9%). Jednocześnie od 2015 roku udział kobiet wśród ogółu migrantów spadł o 2,3 p.p. W 2015 roku feminizacja migracji ukraińskiej widoczna była w Warszawie szczególnie wśród migrantów doświadczonych: udział kobiet wynosił aż 78,7%. Kontrastującą z tym przewagą mężczyzn (60,6%) wśród migrantów z krótkim stażem migracji w 2015 roku można natomiast łączyć ze specyfiką

migracji pokryzysowej (krótko po wybuchu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego) związanej z chęcią uniknięcia przez mężczyzn ukraińskich przymusowego poboru do wojska. Warto podkreślić, że mimo wzrostu udziału mężczyzn wśród migrantów w Warszawie, w 2019 roku był on nadal mniejszy niż w badanych wcześniej innych miastach – Lublinie (Górny *et al.* 2017) oraz Bydgoszczy i Wrocławiu (Górny *et al.* 2019).

W porównaniu z 2015 rokiem w 2019 roku migranci byli średnio o prawie 4 lata młodsi (34,5 lat wobec 38,4 lat – Tabela 3.6). Różnica ta była jeszcze większa w przypadku mediany wieku, która w 2015 roku wynosiła 38,6 lat, a w 2019 roku była aż o 6,6 lat niższa (32,0 lata), czyli w ostatnim sondażu większość respondentów była w wieku młodszym niż średni. Migranci doświadczeni byli tylko nieznacznie starsi od nowoprzybyłych (35,6 lat wobec 33,0 lat), podczas gdy w 2015 roku różnica ta wynosiła średnio aż 10 lat (43,8 lat wobec 33,8 lat). W porównaniu z innymi miastami jeszcze w 2015 roku ogół migrantów warszawskich był zauważalnie starszy od cudzoziemców w innych lokalizacjach. Jednak w 2019 roku nastąpiło pewne odmłodzenie migracji z Ukrainy do Warszawy, która uplasowała się pomiędzy przeciętnie starszymi migrantami w Bydgoszczy a młodszymi migrantami we Wrocławiu (Górny *et al.* 2019).

Tabela 3.5. Migranci w Warszawie według wieku – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Średni wiek	34,5	35,6	33,6	38,4	43,8	33,8
Mediana wieku	32,0	33,0	31,0	38,6	46,0	30,7
Odchylenie standardowe wieku	11,6	11,3	11,9	13,2	12,0	12,3
Ogółem (N)	1319	616	703	537	250	287

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Odpowiadając na pytanie o stan cywilny, respondenci mieli możliwość wskazania równocześnie kilku odpowiedzi opisujących ich sytuację. W roku 2019 migranci ukraińscy w Warszawie najczęściej określali się jako kawalerowie/panny (46,4%) bądź pozostający w związku małżeńskim (41,8%). Udziały osób rozwiedzionych (16,9%) i w związku partnerskim (14,5%) były do siebie zbliżone, wdowców/wdów było zauważalnie mniej (2,5%). W porównaniu z 2015 rokiem wzrósł udział kawalerów/panien, co jest bez wątpienia skutkiem odmłodzenia się populacji. Nie oznacza to, że osoby stanu wolnego nie posiadały partnerów. Jedna czwarta z nich (7,0% ogółu) pozostawała w związku nieformalnym. W porównaniu z 2015 rokiem szczególnie widoczny był znaczny wzrost udziału osób bez doświadczenia małżeńskiego wśród migrantów doświadczonych (42,5% wobec 22,8%) oraz spadek udziału wdowców/wdów w tej grupie (z 14,8% do 3,6%), co ponownie ma związek z obniżeniem się średniego wieku migrantów. Na poziomie ogólnym wzrósł również udział osób zamężnych (z 34,9% do 41,8%), za co odpowiedzialni są głównie migranci z krótszym stażem migracyjnym, wśród których zanotowano wzrost udziału małżeństw z 26,1% do 38,5%, podczas gdy u migrantów doświadczonych sytuacja pod tym względem prawie się nie zmieniła (46,0% wobec 45,6%).

W kwestionariuszu respondenci mogli podać liczbę członków swoich gospodarstw domowych na Ukrainie i w Polsce w chwili realizacji wywiadu (Tabela 3.6.) Nieco ponad połowę gospodarstw migrantów w Warszawie w 2019 roku stanowiły gospodarstwa jednoosobowe (51,0%). Częściej w takiej sytuacji znajdowali się migranci nowoprzybyli (55,7% wobec 45,6% doświadczonych). Niezależnie od doświadczenia migracyjnego jedna trzecia respondentów prowadziła w Warszawie gospodarstwa dwuosobowe. Gospodarstwa 16,3% migrantów składały się z większej liczby osób. Dwukrotnie częściej gospodarstwa wieloosobowe tworzyli migranci doświadczeni – 21,8% wobec 11,4%.

Wyniki z 2019 roku różnią się znacznie od uzyskanych w 2015 roku, kiedy migracja do Polski była w większości (77,2%) podejmowana przez indywidualne jednostki a nie przez pary lub rodziny. W przeciwieństwie do 2019 roku nieco częściej jednoosobowe gospodarstwa w Polsce prowadzili migranci doświadczeni (79,1%) niż nowi (75,6%). O połowę mniej osób mieszkało z drugą osobą (w 2015 roku 16,6% wobec 32,7% w 2019 roku) – częściej nowoprzybyli (19,0%) niż doświadczeni (13,8%). Analizując sytuację gospodarstw respondentów na Ukrainie, interesujące były sytuacje, kiedy w gospodarstwie na Ukrainie nie wskazano żadnej innej niż respondent osoby⁶. W 2019 roku dotyczyło to 29,3% respondentów, czyli o około 9 p.p. więcej niż w 2015 roku (20,8%).

Porównując wyniki z innymi miastami, w roku 2019 migranci ukraińscy w Warszawie prowadzili nieco mniej liczne gospodarstwa niż we Wrocławiu, gdzie było tylko 39,3% gospodarstw jednoosobowych, a bardziej liczne niż w Bydgoszczy (66,0% gospodarstw jednoosobowych) (Górny *et al.* 2019). Najbardziej zbliżony był udział gospodarstw dwuosobowych w Warszawie (32,7%) i Wrocławiu (29,4%), które z kolei w Bydgoszczy stanowiły jedną piątą. Wrocław wyróżniał się większym udziałem gospodarstw trzy- i więcej osobowych, które łącznie stanowiły 31,3% (tylko 13,3% w Bydgoszczy i 16,3% w Warszawie). Migranci wrocławscy wyróżniali się również pod względem dużego udziału sytuacji braku innych członków rodziny w gospodarstwie domowym na Ukrainie (48,8%).

Wyniki odnoszące się do struktury gospodarstw domowych migrantów ukraińskich w Warszawie sugerują, że nowi migranci często początkowo decydują się na samodzielną migrację. Dopiero po pewnym czasie do tych, którzy decydują się na dłuższe zaangażowanie w migrację do Polski, dołączają pozostali członkowie rodziny z kraju pochodzenia lub zakładana jest nowa rodzina w Polsce. Trend ten ma zapewne związek ze zmianą wzorców migracyjnych w ostatnich latach. W 2015 dominowały jeszcze projekty cyrkulacyjne, oparte na krótkookresowych pobytach. Taka forma mobilności pozwalała na funkcjonowanie gospodarstwa domowego na Ukrainie, na którego utrzymanie zarabiano w czasie krótkich pobytów w Polsce (Górny 2017). W związku z obserwowanym wydłużaniem pobytów Ukraińców w Polsce (**Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**) trudniej tak

---

⁶ Ze względu na metodologię (sformułowanie pytania), trudno jednoznacznie stwierdzić, czy respondent na Ukrainie prowadził gospodarstwo jednoosobowe, czy też w ogóle go tam nie posiadał.

funkcjonować jednostkom i rodzinom, stąd zapewne rosnąca tendencja do migracji razem z innymi członkami rodziny i wspólnego zamieszkania w Polsce.

Tabela 3.6. Migranci w Warszawie według liczby osób w ich gospodarstwie domowym w Polsce i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Liczba osób	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni i migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni i migranci	Nowi migranci
1	51,0	45,6	55,7	77,2	79,1	75,6
2	32,7	32,5	33,0	16,6	13,8	19,0
3	11,2	14,1	8,7	4,2	4,4	4,0
4 i więcej	5,1	7,7	2,7	1,9	2,8	1,4
Ogółem (N)	1320	616	704	537	250	287

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Tabela 3.7 pokazuje, że wśród migrantów ukraińskich w Warszawie w 2019 roku największy udział mieli migranci z wykształceniem wyższym (42,1%) i zawodowym (38,7%). Nieco lepiej wykształcona była grupa migrantów doświadczonych, wśród których 44,8% miało wykształcenie wyższe magisterskie lub licencjackie (wobec 39,7% nowoprzybyłych). Natomiast wykształcenie zawodowe liczniej reprezentowali migranci z krótszym stażem migracyjnym (40,6% wobec 36,5% migrantów doświadczonych).

O ile na poziomie ogólnym różnice w wykształceniu migrantów między 2019 a 2015 rokiem nie są duże, to między wyodrębnionymi kategoriami już tak. W 2015 roku to migranci z krótszym stażem częściej deklarowali posiadanie wykształcenia wyższego (46,2%) niż migranci doświadczeni (38,9%), odwrotnie niż w 2019 roku. Dodatkowo w 2015 roku nowi migranci rzadziej posiadali wykształcenie zawodowe: 35,8% w porównaniu z 44,0% wśród doświadczonych. Oznacza to, że fala migrantów pokryzysowych w 2015 roku była stosunkowo dobrze wykształcona. Wzrost udziału osób z wykształceniem zawodowym wśród nowych migrantów w 2019 roku (w porównaniu z 2015 rokiem) można natomiast wyjaśnić aktywnością agencji pracy rekrutujących pracowników produkcji w odpowiedzi na potrzeby polskich pracodawców (Górny *et al.* 2018).

Na zaznaczenie zasługuje fakt, że profile wykształcenia migrantów w poszczególnych miastach były specyficzne dla każdej lokalizacji. W Bydgoszczy dominowali migranci z wykształceniem zawodowym, szczególnie wśród nowoprzybyłych, gdzie stanowili oni ponad połowę badanych. W Lublinie najwyższy był udział osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, ponieważ nawet wśród migrantów zarobkowych były liczne osoby w trakcie studiów. Z kolei do Wrocławia najliczniej przybywały osoby z wykształceniem wyższym. W Warszawie widać natomiast zróżnicowanie populacji migrantów – równie licznie reprezentowani byli migranci z wykształceniem zawodowym, jaki i z wyższym.

Tabela 3.7. Migranci w Warszawie według wykształcenia i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni i migranci	Nowi migranci
Wyższe magisterskie lub wyżej	32,6	34,1	31,3	36,8	34,8	38,5
Wyższe licencyjne lub inżynierskie	9,5	10,7	8,4	6,1	4,1	7,7
Pomaturalne/policealne	5,4	5,5	5,3	6,3	4,5	7,9
Średnie ogólnokształcące	8,9	7,0	10,7	9,0	9,3	8,6
Zawodowe ¹	38,7	36,5	40,6	39,5	44,0	35,8
Gimnazjalne lub niżej	4,8	6,1	3,7	2,3	3,3	1,6
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1319</i>	<i>616</i>	<i>703</i>	<i>530</i>	<i>242</i>	<i>287</i>

Uwagi¹: Do tej kategorii zaliczeni zostali respondenci deklarujący posiadanie wykształcenia średniego zawodowego, które stanowi najbliższy odpowiednik wykształcenia zawodowego w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Mimo iż podjęcie i ukończenie nauki w Polsce ułatwia wjazd i pracę na jej terenie, zdobywanie w ten sposób wykształcenia nie jest najwyraźniej popularne wśród ukraińskich migrantów zarobkowych w Warszawie. Znakomita ich większość, bo 90,0% nie kształciła się w Polsce przed 2019 rokiem. Pozostałe 10,0% wybierało szkoły pomaturalne (3,5%), studia pierwszego (3,1%) i drugiego (2,8%) stopnia. Częściej kształcili się w Polsce migranci doświadczeni (15,8%) niż osoby przybyłe w ciągu dwóch lat poprzedzających badanie (4,9%). Studia wyższe w Polsce prawie wyłącznie ukończyli migranci doświadczeni (11,4% wobec 1,1% wśród nowoprzybyłych), co nie dziwi, biorąc pod uwagę minimum dwuletni okres (na poziomie magisterskim), jaki zajmuje realizacja tej formy wykształcenia. Szkoły pomaturalne były tak samo popularne wśród obu grup – powyżej 3,0% migrantów w obydwu grupach ukończyło tego typu szkołę.

Sytuacja nie zmieniła się znacząco w porównaniu z 2015 rokiem, kiedy udział kształcących się w Polsce migrantów był porównywalnie niski (9,6%). W okresie 2015-2019, wśród ogółu migrantów widać nieznaczny wzrost udziału absolwentów polskich szkół wyższych z 4,1% do 5,9% i spadek udziału migrantów kończących szkoły policealne i zasadnicze zawodowe. W 2015 roku to również migranci doświadczeni (13,1%) częściej niż nowoprzybyli (6,6%) podejmowali naukę w Polsce. Największe zmiany między 2015 a 2019 rokiem widać w zainteresowaniu studiami wyższymi w Polsce wśród migrantów doświadczonych, które wzrosło z 6,4% do 11,4%. Zainteresowanie migrantów warszawskich zdobyciem wykształcenia w Polsce było porównywalne z wynikami z Bydgoszczy. Natomiast wyniki z Wrocławia, gdzie wykształcenie w Polsce zdobyła aż jedna piąta badanych, znacząco odbiegały od uzyskanych w innych miastach (Górny *et al.* 2019).

Wśród migrantów ukraińskich dominowało wykształcenie techniczne (28,0%) i społeczno-ekonomiczne (24,4%), z naciskiem na ekonomię, co może częściowo wynikać z dominującej w badaniu tematyki ekonomicznej (Tabela 3.8). Pozostałe dziedziny miały udziały niższe niż 10,0%. W porównaniu z 2015 nie zmienił się udział wykształcenia społeczno-

ekonomicznego, natomiast widać niewielki wzrost udziału wykształcenia technicznego. W 2015 roku częściej posiadali je nowi migranci (33,3%) niż doświadczeni (18,5%). Tymczasem w 2019 roku nie było już różnic między tymi grupami (27,1% wobec 28,7%). Zaobserwowano niewielki spadek udziału wykształcenia ogólnego (z 11,2% do 9,2%), który był nieco większy wśród migrantów doświadczonych (z 12,6% do 8,8%). Nieznaczne zmiany dotyczyły też spadku udziału wykształcenia pedagogicznego (z 7,6% do 6,3%) kosztem wzrostu udziału osób z wykształceniem administracyjnym (z 1,8% do 3,2%) i z zakresu opieki zdrowotnej (z 4,3% do 5,8%). W tej ostatniej kategorii interesująca jest zmiana kierunku. O ile w 2015 roku było to wykształcenie częściej spotykane u migrantów doświadczonych (7,3% wobec 1,8% u nowoprzybyłych), to w 2019 roku częściej posiadali je migranci nowoprzybyli (7,3%) niż doświadczeni (4,8%).

Tabela 3.8. Migranci w Warszawie według dziedziny najwyższego zdobytego wykształcenia i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)⁷

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Kształcenie ogólne	9,2	8,8	9,5	11,2	12,6	10,0
Edukacja	6,3	5,7	6,9	7,6	9,8	5,7
Nauki humanistyczne i sztuka	4,9	5,6	4,4	6,2	6,1	6,1
Nauki społeczne i ekonomiczne	24,4	27,1	22,1	25,5	28,5	22,8
Biznes, administracja i prawo	3,2	2,3	4,0	1,8	2,4	1,3
Nauki przyrodnicze, matematyka i statystyka	1,8	1,5	2,0	2,3	1,5	3,0
Technika, przemysł, budownictwo	28,0	27,1	28,7	26,6	18,5	33,3
Rolnictwo	3,0	2,8	3,2	2,3	2,6	2,0
Zdrowie i opieka społeczna	5,8	4,1	7,3	4,3	7,3	1,8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1309</i>	<i>613</i>	<i>696</i>	<i>529</i>	<i>241</i>	<i>287</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

3.3 Status prawny

Odnosnie do sytuacji pobytowej migrantów w Polsce ciekawe są zmiany, jakie zarysowały się pomiędzy rokiem 2015 i 2019. Uwagę zwraca spadek udziału wiz wśród ogółu dokumentów posiadanych przez migrantów w momencie badania (54,0% w 2019 wobec 74,5% w 2015 roku) (Tabela 3.9). Natężenie tego spadku różni się pomiędzy podgrupami migrantów z większym doświadczeniem migracyjnym i nowoprzybyłych. Dla migrantów doświadczonych wynosi on aż 27,6 p.p., a dla „nowych” – 14,1 p.p. Wydaje się, że spadek ten po części można powiązać z wprowadzonym w 2017 roku ruchem bezwizowym dla obywateli Ukrainy

⁷ Klasyfikacja ISCED-F 2013.

posiadających paszport biometryczny⁸. Prawie jedna czwarta migrantów zadeklarowała posiadanie właśnie takiego dokumentu w 2019 roku. Zaryzykować można więc stwierdzenie, że osoby, które w 2015 roku wjeżdżały na terytorium RP na podstawie wizy w celu turystycznym lub w celu odwiedzin i jednocześnie pracowały nielegalnie, w 2019 nie musiały już posiadać tego typu wizy, ponieważ wjeżdżały do Polski na podstawie paszportu biometrycznego. Dotyczyć to może w szczególności migrantów z krótszym doświadczeniem, wśród których paszport biometryczny posiadała prawie jedna trzecia badanych (28,4%).

Na spadek znaczenia wiz wśród migrantów doświadczonych wpływ mógł mieć też wzrost znaczenia zezwolenia na pobyt czasowy w tej grupie (25,6% w 2019 roku, 18,6% w 2015 roku), choć na poziomie całej badanej grupy zmiany w odsetkach posiadaczy takiego dokumentu nie były znaczące (15,4% w 2019 roku, 12,9% w 2015 roku). To samo dotyczy pobytu stałego (3,4% w 2019, 3,7% w 2015). Oczywiście migranci doświadczeni znacząco częściej posiadali zarówno zezwolenia na pobyt czasowy, jak i stały. Warto nadmienić, że porównując powyższe wartości z wynikami poprzednich badań OBMF, zarówno w Lublinie, Bydgoszczy, jak i Wrocławiu, odsetki migrantów z tego typu zezwoleniami były wyższe niż w Warszawie⁹. Nic nie wskazuje więc na to, aby w Warszawie (uważanej za tradycyjny obszar docelowy migracji ukraińskiej do Polski) odsetek migrantów przebywających na terytorium RP na podstawie dokumentów o charakterze bardziej trwałym (czyli zezwoleniach na pobyt) był wyższy niż w innych polskich miastach.

Ostatnią wartą omówienia kwestią jest odsetek osób deklarujących oczekiwanie na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt. Aczkolwiek sumaryczny odsetek takich sytuacji nie zmienił się znacząco w Warszawie (11,2% w 2019 roku, 9,2% w 2015 roku), zauważalna jest zmiana w różnicach pomiędzy doświadczonymi i „nowymi” migrantami. W przypadku badania z 2019 roku nie widać istotnych dysproporcji w udziałach migrantów oczekujących na zezwolenia na pobyt w tych dwóch grupach (11,0% wśród doświadczonych i 11,3% wśród nowoprzybyłych). Kontrastuje to z wynikami z 2015 roku, kiedy bycie w takiej sytuacji deklarowało tylko 2,7% migrantów z dłuższym stażem migracyjnym i aż 14,7% „nowych” migrantów. Świadczy to o tym, że zjawisko oczekiwania na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt przez migrantów stosunkowo doświadczonych – niemal niewystępujące w 2015 – znacząco nasiliło się w roku 2019. Wynikać to może z obniżenia sprawności postępowania przed organami wydającymi zezwolenia będącego skutkiem znaczącego wzrostu ilości wpływających do nich spraw i braku dostosowania zasobów kadrowych w urzędach do rosnących potrzeb (por. NIK 2019). Zjawisko to jest nasilone w szczególności we Wrocławiu, gdzie w 2018 roku niemal 30,0% migrantów oczekiwało na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt (Górny *et al.* 2019).

---

⁸ Migranci mogą przebywać w Polsce na jego podstawie maksymalnie 90 dni w ciągu 180-dniowego okresu. Co ważne, sam paszport biometryczny nie daje jednak podstawy do podejmowania pracy na terytorium RP.

⁹ Wyjątkiem był procent wskazań na zezwolenie na pobyt stały w Bydgoszczy, który był o 0,7 p.p. niższy niż w Warszawie w 2019 roku.

Tabela 3.9. Migranci w Warszawie według dokumentów pobytowych i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Wiza	54,0	41,7	64,7	74,5	69,3	78,8
Zezwolenie na pobyt czasowy	15,4	25,6	6,4	12,9	18,6	8,1
Zezwolenie na pobyt stały/osiedlenie się	3,4	5,6	1,5	3,7	7,3	0,6
Paszport biometryczny	24,7	20,4	28,4	N.D.	N.D.	N.D.
Oczekujący na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt	11,2	11,0	11,3	9,2	2,7	14,7
Inny dokument	1,5	2,4	0,7	3,3	3,9	2,9
Nie ma obecnie żadnego dokumentu uprawniającego do pobytu w Polsce	0,2	0,0	0,3	0,1	0,0	0,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1319</i>	<i>616</i>	<i>703</i>	<i>530</i>	<i>242</i>	<i>287</i>

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Blizsze spojrzenie na rodzaj posiadanych wiz, które nadal stanowią największy udział ogółu dokumentów pobytowych migrantów, dostarcza dodatkowych informacji na temat migrantów w Warszawie. Pomiędzy rokiem 2015 i 2019 praktycznie nie zmienił się odsetek osób posiadających wizę w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia (ok. 59,0%) (Tabela 3.10). Znaczące różnice widać natomiast w przypadku innych rodzajów wiz. Prawie dwukrotnie zwiększył się udział migrantów dysponujących wizą w celu wykonywania pracy na podstawie zezwolenia na pracę (29,8% w 2019, 15,0% w 2015 roku). Różnica ta widoczna jest przede wszystkim wśród migrantów doświadczonych, którzy deklarowali posiadanie takiego dokumentu dwukrotnie częściej niż nowoprzybyli w 2019 roku.

Wartym odnotowania jest też spadek odsetka wiz wydawanych w celu odwiedzin (0,9% w 2019, 12,9% w 2015 roku). Jednocześnie, w 2015 zdecydowanie częściej korzystali z takiej wizy migranci doświadczeni (20,3% doświadczonych, 7,3% nowoprzybyłych). Wydaje się, że ten gwałtowny spadek wiąże się ze wzrostem znaczenia paszportów biometrycznych po 2017 roku. W roku 2015 migranci traktowali zapewne ten rodzaj wizy jako narzędzie wjazdu do Polski, tak aby potem podejmować pracę bez umowy. W roku 2019 korzystali już natomiast najprawdopodobniej z paszportu biometrycznego umożliwiającego przekraczanie granicy bez konieczności pozyskiwania każdorazowo wizy.

Na koniec warto skomentować spadek w odsetku wiz związanych z posiadaniem Karty Polaka z 7,6% w 2015 roku do 4,9% w roku 2019. Dla porównania, w Bydgoszczy udział ten wyniósł 3,4%, a we Wrocławiu 7,9%. Największy odsetek wiz związanych z Kartą Polaka był do tej pory notowany w Lublinie (31,0%). Spadek udziału osób deklarujących posiadanie tego typu wizy w Warszawie stoi w pewnej kontrze do danych statystycznych dotyczących liczby wydanych Kart Polaka. Od 2015 do 2018 roku stale wzrastała liczba

wydawanych w konsulatach znajdujących się na terytorium Ukrainy Kart Polaka (2015 – 9 534, 2016 – 13 005, 2017 – 13 096, 2018 – 15 877). Natomiast w 2019 liczba ta nieznacznie spadła – wydano 12 720 Kart (dane MSZ). Mimo, że Ukraińcy nadal stanowią, po Białorusinach, drugą najliczniejszą grupę wśród posiadaczy Kart Polaka, to liczba wydawanych im Kart rośnie znacząco wolniej niż innych dokumentów uprawniających do pobytu i pracy w Polsce.

Tabela 3.10. Posiadacze wizy w Warszawie według jej typu i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia	58,5	38,1	69,9	59,0	45,8	68,8
Wiza w celu wykonywania pracy wydana na podstawie zezwolenia na pracę	29,8	42,7	22,5	15,0	17,7	13,1
Wiza w celu odbycia nauki lub studiów	3,6	4,2	3,3	1,8	0,7	2,6
Wiza związana z Kartą Polaka	4,9	10,3	1,9	7,6	14,6	2,3
Wiza w celu odwiedzin	0,9	1,6	0,5	12,9	20,3	7,3
Inna wiza	2,3	3,1	1,9	3,7	1,0	5,8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>709</i>	<i>256</i>	<i>453</i>	<i>392</i>	<i>167</i>	<i>225</i>

Uwagi: W roku 2015 odpowiedź związana z wizą na podstawie zezwolenia na pracę miało nieco odmienne brzmienie. Było to: „wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej”.

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

3.4 Wzorce migracyjne

Przechodząc do głównych przyczyn przyjazdu do Polski migrantów, można stwierdzić, że tendencje są dość zbliżone w obu badaniach z roku 2019 i 2015. Po pierwsze, jako główny powód przyjazdu do Polski (zarówno w 2019, jak i 2015 roku) migranci wskazali niezadowolający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia (Tabela 3.11). Było to odpowiednio 59,8% migrantów w 2019 i 48,5% w 2015 roku. W obu tych badaniach migranci nowoprzybyli zaznaczali tę odpowiedź znacząco częściej niż migranci doświadczeni (różnica na poziomie ok. 8 p.p.).

Kolejno, warto zwrócić uwagę na zauważalny spadek wskazań odpowiedzi „brak pracy w kraju pochodzenia” pomiędzy rokiem 2015 i 2019 (z 26,0% do 13,2%). W obu latach w przypadku tego wskazania, odwrotnie niż powyżej, migranci doświadczeni zaznaczali je znacząco częściej niż nowoprzybyli (różnica na poziomie 5,9 p.p. w 2019 i 13,5 p.p. w 2015 roku). Już w odniesieniu do badań z roku 2018 w Bydgoszczy i Wrocławiu (Górny *et al.* 2019), zwracano uwagę na zmianę głównych motywacji migrantów ukraińskich, za które odpowiedzialna może być poprawa sytuacji ekonomicznej na Ukrainie oraz to, że w migrację do Polski włączają się już nie tylko osoby cierpiące na brak dochodów, lecz także takie, które są ze swoich zarobków niezadowolone. Na rzecz tej drugiej interpretacji przemawia fakt, że

niezależnie od tego, w którym roku przeprowadzono badanie, migranci nowoprzybyli częściej twierdzili, że to niezadowalający poziom wynagrodzenia był dla nich najbardziej istotnym czynnikiem decydującym o migracji.

Jeśli chodzi o powody pozaekonomiczne, na uwagę zasługuje również mniejszy procent wskazań na sytuację polityczną w kraju pochodzenia tudzież bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia na Ukrainie w roku 2019 niż w 2015. Ten wynik wydaje się być dość intuicyjny, a wiąże się zapewne z faktem, że osoby najbardziej zagrożone negatywnymi skutkami konfliktu rosyjsko-ukraińskiego dla ich życia opuściły już Ukrainę w poprzednich latach, zaś konflikt ten może być obecnie mniej intensywny w skutkach dla osób, które pozostały na Ukrainie. Bardziej zauważalny spadek znaczenia powyższych motywów zaobserwowano w przypadku osób nowoprzybyłych (z 10,0% do 4,3% w przypadku sytuacji politycznej oraz z 3,0% do 1,0% w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia). Warto odnieść to do faktu, że w 2015 roku wśród nowoprzybyłych migrantów znaczną część stanowiły osoby, które pierwszy raz przyjechały do Polski stosunkowo niedługo po największej eskalacji tego konfliktu.

Należy również wskazać, że w 2019 roku więcej osób wspomniało o przyjeździe do rodziny lub znajomych jako zasadniczym powodem swojej migracji. Może to wynikać ze wzrostu znaczenia sieci migracyjnych jako determinanty decyzji o wyjeździe do Polski. Ciekawe wydają się być też rozbieżności w procencie wskazań motywacji, takiej jak „chęć podjęcia lub kontynuacji studiów” pomiędzy różnymi grupami migrantów, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę migrantów doświadczonych i nowoprzybyłych w obu opisywanych badaniach. W roku 2019 – przeciwnie niż w 2015 – to migranci doświadczeni częściej wskazywali, że ich główną motywacją do przyjazdu do Polski była chęć kontynuacji nauki poprzez podjęcie studiów. Być może nieznacznie mniejsza skłonność do zaznaczania tej odpowiedzi wśród migrantów z krótszym stażem migracyjnym w roku 2019 wynika z większego „otwarcia się” polskiego rynku pracy i szerszych możliwości zatrudnienia dla migrantów, co przy okazji sprawiło, że studia nie są już tak istotną przepustką do polskiego rynku pracy, jak miało to miejsce w latach poprzednich (Bieniecki, Pawlak 2010).

Tabela 3.11. Migranci w Warszawie według głównego powodu obecnego przyjazdu do Polski i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Brak pracy w kraju pochodzenia	13,2	16,4	10,5	26,0	33,4	19,9
Niezadawalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia	59,8	55,5	63,5	48,5	44,1	52,2
Niezadowolenie z pracy w kraju pochodzenia	2,8	3,5	2,1	1,1	1,5	0,7
Chęć podjęcia lub kontynuacji studiów	3,4	5,3	1,8	3,7	3,3	4,1
Przyjazd do rodziny lub znajomych	4,8	5,5	4,2	1,1	2,0	0,3
Sytuacja polityczna w kraju pochodzenia	4,3	4,4	4,3	7,4	4,2	10,0
Bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia na Ukrainie	1,2	1,3	1,0	1,8	0,3	3,0
Inne	10,5	8,1	12,6	10,4	11,2	9,8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1315</i>	<i>612</i>	<i>703</i>	<i>529</i>	<i>242</i>	<i>287</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Jeśli chodzi o wzorce migracyjne, w badaniu z 2019 roku migranci charakteryzowali się średnio nieco krótszym łącznym czasem spędzonym w Polsce niż migranci z 2015 roku (22,4 miesiąca wobec 25,3). Może to wskazywać na to, że mimo popularności nowych kierunków migracji w Polsce, takich jak wspomniane już Bydgoszcz czy Wrocław, Warszawa nadal nie straciła na swojej atrakcyjności i wciąż przyciąga wielu nowych migrantów. Nie sposób jednoznacznie ustalić, czy zmniejszenie średniego łącznego czasu pobytu w Polsce wynika z odpływu z Warszawy części najbardziej doświadczonych migrantów, ze znaczącego wzrostu odsetka imigrantów nowoprzybyłych, czy też stanowi w podobnym stopniu efekt obu tych czynników.

Dla 2019 roku mediana łącznego czasu spędzonego w Polsce wynosiła 12,5 miesiąca, a dla 2015 – 10,5 miesiąca, czyli zarówno w roku 2019, jak i 2015 była ona znacząco niższa niż średnia dla obu badań. Znaczy to, że większość migrantów niezależnie od roku badania spędziła łącznie w Polsce mniej niż około 2 lata (odnosząc się do średnich wartości w obu badaniach). Porównując wyniki, widać, że różnica pomiędzy średnią a medianą w roku 2019 była zauważalnie mniejsza niż w 2015 roku, co współgra z wyższym zróżnicowaniem długości średniego łącznego czasu pobytu w Polsce w 2015 roku (współczynnik zmienności równy 1,50 wobec 1,21 w 2019 roku).

W porównaniu do Bydgoszczy i Wrocławia w roku 2018 łączny czas pobytu migrantów z Warszawy w Polsce był w 2019 roku średnio o kilka miesięcy dłuższy. Różnice te były jednak mniejsze niż można by się spodziewać (na poziomie 5 miesięcy względem

Bydgoszczy i 2 miesiące względem Wrocławia). Zakładano bowiem, że Warszawa jako miejsce, w którym migranci z Ukrainy pojawili się znacznie wcześniej niż w innych miastach, będzie pod tym względem znacząco się wyróżniać. Próbując zanalizować ten wynik, nie można jednak stracić z pola widzenia faktu, że przytoczone dane dotyczą czasu łącznego pobytu w Polsce, nie zaś w konkretnych miastach. Ciekawą kwestią pozostaje więc to, czy różnica ta nie wynika z faktu, że Warszawa jest często wybierana jako pierwszy cel migracji do Polski, a po zdobyciu doświadczenia na stołecznym rynku pracy Ukraińcy udają się też do innych miast.

Ciekawe są również różnice w średniej liczbie pobytów pomiędzy migrantami z sondaży 2019 i 2015 roku. W badaniu z 2019 roku były to przeciętnie prawie 4 pobyty, podczas gdy w badaniu z 2015 roku ponad 8 pobytów. Może to świadczyć o zmniejszającym się znaczeniu migracji cyrkulacyjnych w napływie z Ukrainy do Warszawy. Co intuicyjne, migranci doświadczeni charakteryzowali się większą liczbą pobytów niż nowoprzybyli migranci. Warto jednak podkreślić, że dysproporcja ta była zdecydowanie większa w 2015 roku, kiedy było to około 16 pobytów dla migrantów doświadczonych i 1,7 dla nowoprzybyłych. W roku 2019 odpowiednie wartości wyniosły 5,5 i 2,1 pobytów. Jednocześnie, w 2015 roku migranci byli bardziej zróżnicowani, jeśli chodzi o średnią liczbę pobytów (współczynnik zmienności na poziomie 2,54 przy 1,67 w roku 2019). Na koniec warto zauważyć, że pomimo spadku średniej liczby pobytów w Warszawie, średnia ta dla roku 2019 była nadal wyższa niż w Bydgoszczy (2,6 pobytów) i Wrocławiu (2,4 pobytów), ale mniejsza niż w Lublinie (6,3 pobytów).

Jeśli chodzi natomiast o średnią długość jednego pobytu, ukraińscy mieszkańcy Warszawy w 2019 roku spędzali w Polsce średnio prawie 9 miesięcy w ciągu przeciętnego pobytu, podczas gdy w 2015 było to niecałe 5 miesięcy (Tabela 3.12). Taki wynik w powiązaniu z zauważalnie mniejszą przeciętną liczbą pobytów migrantów w 2019 roku w porównaniu do 2015 roku wskazuje na wzrost znaczenia migracji o bardziej długoterminowym charakterze w ciągu ostatnich lat. Wartym odnotowania jest zwłaszcza duży wzrost średniego czasu pobytu doświadczonych migrantów pomiędzy badaniami: o prawie 8 miesięcy. Dodatkowo, w 2019 roku migranci byli nieznacznie bardziej zróżnicowani pod tym względem (współczynnik zmienności równy 1,41 w roku 2019 w porównaniu do 1,35 w badaniu z 2015 roku). Porównując do wyników z innych miast, współcześni ukraińscy migranci z Warszawy (2019) odznaczają się zatem dłuższym przeciętnym czasem jednego pobytu niż migranci z Lublina (różnica na poziomie 0,6 miesiąca) i Bydgoszczy (1 miesiąca), ale krótszym niż migranci z Wrocławia (2,4 miesiąca).

Tabela 3.12. Migranci w Warszawie według czasu jednego pobytu w Polsce i długości doświadczenia migracyjnego (dane w miesiącach)

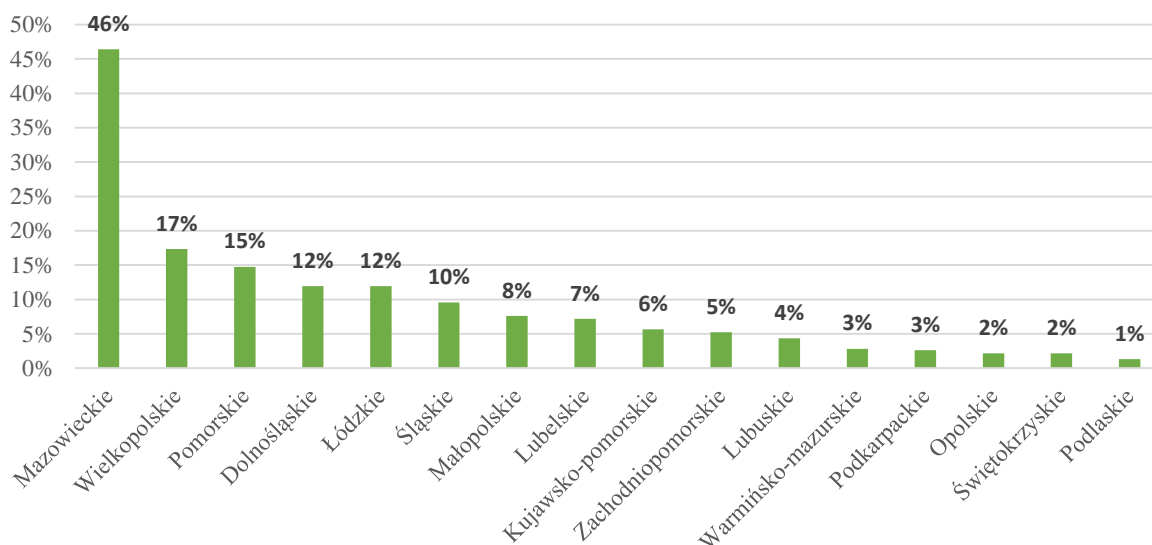
Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Średni czas jednego pobytu	8,8	13,0	5,2	4,6	5,2	4,1
Mediana czasu jednego pobytu	5,0	6,8	4,0	3,2	3,2	3,3
Odchylenie standardowe czasu jednego pobytu	12,4	16,7	3,8	6,2	8,4	3,3
Ogółem (N)	1319	616	703	534	247	287

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Generalnie, porównania wzorców migracyjnych obywateli Ukrainy udających się do różnych miast Polski są utrudnione z uwagi na to, że niewiele wiadomo na temat migracji wewnętrznej Ukraińców w obrębie Polski. Badania w Warszawie i innych miastach wskazują natomiast, że jest to zjawisko o pewnej skali. Aż 35,2% migrantów ukraińskich z Warszawy w roku 2019 zadeklarowało, że podczas obecnego lub poprzednich pobytów w Polsce mieszkało w innych polskich miejscowościach. Nie zaskakuje fakt, że na tę odpowiedź częściej wskazywali migranci doświadczeni (44,3% wobec 27,3% nowoprzybyłych). Podobne odsetki migrantów deklarowały, że migrowały do innych miejscowości w Polsce w badaniu z Bydgoszczy z 2018 roku (34,5%) i Wrocławia z tego samego roku (35,7%).

Rysunek 3.2. przedstawia z kolei województwa, w których zamieszkiwali migranci przed obecnym pobytom w Warszawie. Jednoznacznie dominuje wśród nich województwo mazowieckie (46,4% wszystkich wskazań). Kolejno, migranci ukraińscy z aglomeracji warszawskiej zamieszkiwali wcześniej w województwach: wielkopolskim (17,4% wskazań), pomorskim (14,8%), dolnośląskim (11,9%) i łódzkim (11,9%). Na uwagę zasługuje fakt, że wśród najliczniej wskazywanych województw nie pojawiają się te położone najbliżej granicy z Ukrainą, a więc podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie czy lubelskie.

Rysunek 3.2. Migranci w Warszawie, którzy przed pobytom w Warszawie zamieszkiwali w innych miejscowościach według województw, w których znajdują się te miejscowości (dane w %)

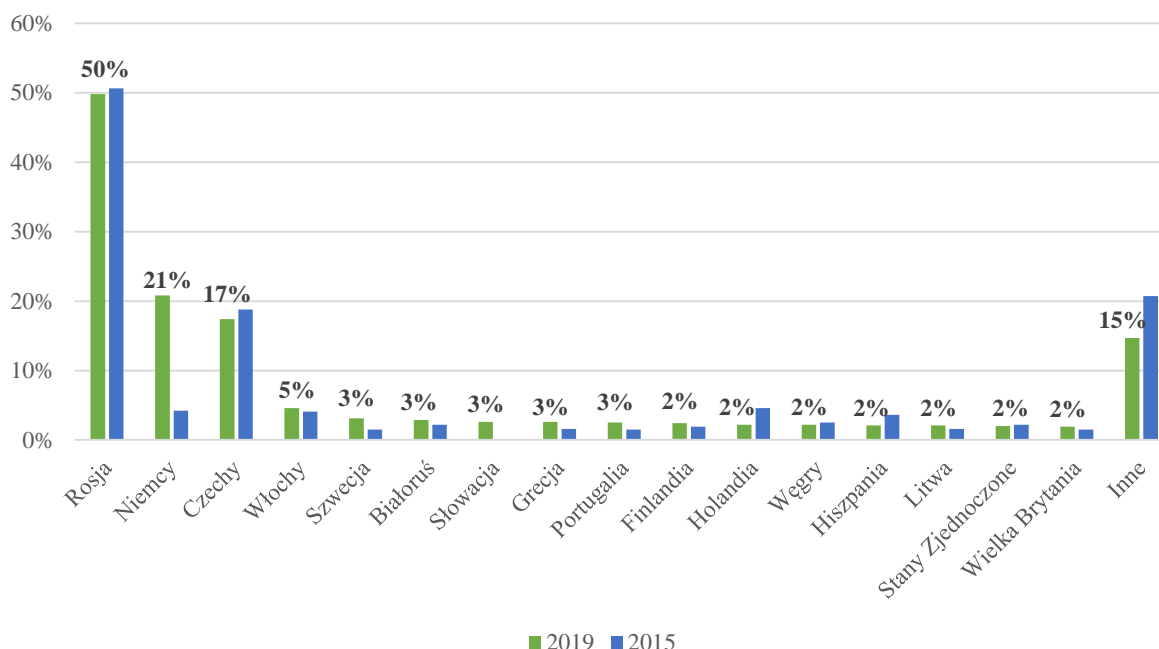

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100. N=461 osób.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Przechodząc do doświadczeń migracyjnych niezwiązanych z Polską, w 2019 roku 18,7% osób zadeklarowało, że migrowało w celach zarobkowych również do innego kraju. W 2015 roku było to 15,4% migrantów. Wśród nich, zarówno w 2019 jak i 2015 roku, zdecydowana większość migrowała tylko do jednego kraju poza Polską (71,1% w 2019 i 82,1% w roku 2015). Jeżeli chodzi o najnowsze badanie, prawie jedna czwarta takich osób wyjeżdżała wcześniej do dwóch różnych krajów, w przypadku badania z 2015 roku było to 14,2% wszystkich respondentów. Pozostałe grupy (5,0% w 2019 i odpowiednio 3,7% w roku 2015) stanowiły osoby bardzo aktywne migracyjnie, które migrowały do co najmniej trzech innych krajów niż Polska.

Z kolei jeśli chodzi o kraje wyjazdów (Rysunek 3.3), w przypadku obu badań dominowała Federacja Rosyjska (49,8% respondentów z doświadczeniem migracyjnym w innych krajach w 2019 i 50,6% w 2015 roku). Ten wynik może być uznany za dość zaskakujący, biorąc pod uwagę konflikt rosyjsko-ukraiński. Najwyraźniej jednak dla dużej części Ukraińców – szczególnie tych, pochodzących ze wschodniej części Ukrainy – Federacja Rosyjska to ważny kierunek migracyjny. Bardziej zauważalne rozbieżności pojawiają się w przypadku kolejnych mniej popularnych kierunków migracji. Na uwagę zasługuje duży wzrost odsetka wskazań na Niemcy (20,8% wobec 4,2%). Z pewnością nie można go wiązać z ostatnią liberalizacją prawa migracyjnego w Niemczech. Nowa ustawa zaczęła bowiem obowiązywać dopiero 1 marca 2020 roku, a więc 7 miesięcy po zakończeniu ostatniego badania w Warszawie.

Rysunek 3.3. Migranci w Warszawie wyjeżdżający do innych krajów niż Polska w celach zarobkowych według krajów wyjazdu (dane w %)

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100. N=246 osób (2019). N=106 osób (2015).
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

3.5 Plany migracyjne

Ukraińscy migranci odpowiadali również na pytania o ich plany migracyjne w różnych perspektywach czasowych. Poniżej przedstawiono ich przewidywania co do swojej przyszłości w 3-letnim odstępie czasowym w przypadku badania z 2019 roku i 5-letnim odstępie czasowym w przypadku badania z 2015 roku (Tabela 3.13). Respondenci mieli do wyboru pięć możliwych odpowiedzi – „zamieszkanie na stałe w Polsce”, „cyrkulacja pomiędzy Polską a Ukrainą”, „zamieszkanie na stałe na Ukrainie”, „mieszkanie w innym kraju” oraz „inną sytuację”. Warto wspomnieć, że ze względu na różnicę pomiędzy brzmieniem pytania w obu badaniach, wynik dla tych odpowiedzi należy porównywać z ostrożnością.

Największą grupę migrantów w 2019 roku nadal stanowiły osoby, które planowały cyrkulowanie pomiędzy Polską a Ukrainą (39,6%). Grupa ta jednak zauważalnie się zmniejszyła w porównaniu do roku 2015, zwłaszcza w przypadku migrantów doświadczonych (38,3% w 2019 roku, 53,7% w 2015 roku). Dla porównania, w Bydgoszczy (2018) było to 44,1% badanych, a we Wrocławiu (2018) tylko 29,9%. Mimo szeregu czynników systemowych i społecznych sprzyjających podejmowaniu tego rodzaju mobilności, takich jak np. polityka migracyjna państwa polskiego czy też bliskość geograficzna Polski i Ukrainy, wyniki badania pokazują, że spada odsetek osób zainteresowanych takim rodzajem migracji, który w opinii wielu migrantów – przy wszystkich swoich zaletach – jest również bardzo uciążliwy. Brak osobistego kontaktu z rodziną, tęsknota za przyjaciółmi, uczucie utraconego czasu to jedne z wielu tego typu niedogodności przytaczanych przez migrantów funkcjonujących przez wiele lat w takim reżimie migracyjnym (Madej 2019).

Kolejną pod względem popularności opcją była odpowiedź „będę mieszkał/a na stałe w Polsce”, którą zaznaczyła w roku 2019 prawie jedna trzecia migrantów (30,2%). W roku 2015 wskazywano na nią trochę rzadziej (25,8%). Porównując te wyniki z innymi badaniami, w Bydgoszczy było to 31,6%, a we Wrocławiu aż 47,5% (o wyjątkowości badanej grupy we Wrocławiu więcej w raporcie Górny *et al.* 2019). Kolejno, co piąty migrant (19,2%) stwierdził, że w odstępie 3-letnim będzie mieszkał na stałe na Ukrainie. Ten odsetek wzrósł w stosunku do roku 2015, szczególnie w przypadku migrantów nowoprzybyłych (20,7% w 2019 roku, 13,2% w 2015 roku). Taki wynik może wskazywać na fakt, że oprócz grupy migrantów nastawionych na długotrwałą cyrkulację czy też osiedlenie się w Polsce, istnieje także grupa planująca migrację krótkoterminową, służącą najprawdopodobniej próbie polepszenia sytuacji ekonomicznej swojego gospodarstwa domowego na Ukrainie. Pozostali respondenci odpowiadali, że będą mieszkali jeszcze w innym kraju (9,4% w 2019 roku, 10,2% w roku 2015) lub wskazywali na inną sytuację (1,6%). Generalnie, można stwierdzić, że migranci nowoprzybyli częściej niż doświadczeni przewidują cyrkulację lub powrót na Ukrainę na stałe, aczkolwiek różnice te nie są tak znaczące, jak należałoby się tego teoretycznie spodziewać (por. Constant, Zimmerman 2011).

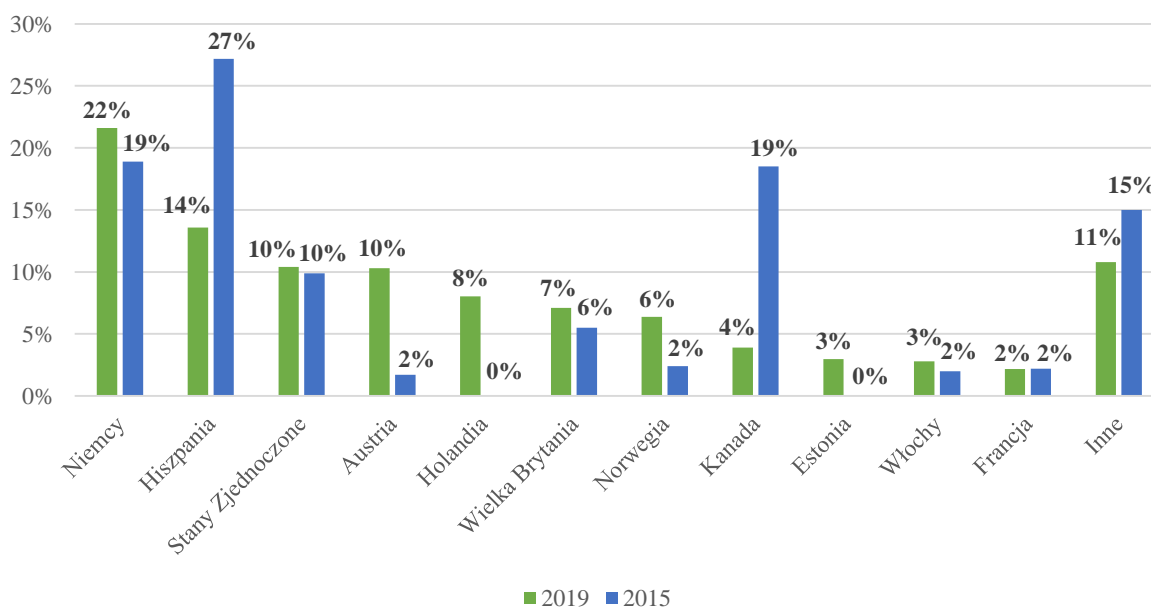
Tabela 3.13. Migranci w Warszawie według ich przewidywań co do swojej przyszłości i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Przewidywania co do swojej przyszłości po 3 latach			Przewidywania co do swojej przyszłości po 5 latach		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Będę mieszkał/a na stałe w Polsce	30,2	31,5	28,7	25,8	22,9	28,3
Będę jeździł/a pomiędzy Polską a Ukrainą	39,6	38,3	41,0	47,5	53,7	42,4
Będę mieszkał/a na stałe na Ukrainie	19,2	17,6	20,7	16,4	20,2	13,2
Będę mieszkał/a w jeszcze innym kraju	9,4	11,3	7,8	10,2	3,2	16,1
Inna sytuacja	1,6	1,3	1,8	N.D.	N.D.	N.D.
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1266</i>	<i>590</i>	<i>676</i>	<i>505</i>	<i>230</i>	<i>275</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Co do potencjalnych kierunków migracji osób, które w swoich planach rozważały zamieszkanie w innym kraju (Rysunek 3.4.), w 2019 roku najczęściej wskazały Niemcy (21,0%). W dalszej kolejności wspomniano o Hiszpanii (13,2%), Stanach Zjednoczonych (10,1%), Austrii (10,0%), Holandii (7,8%) oraz Wielkiej Brytanii (6,9%). Z kolei w 2015 roku największa część respondentów (27,2%) wskazała na Hiszpanię, kolejno na Niemcy (18,7%), Kanadę (18,5%), Stany Zjednoczone (9,9%) i Wielką Brytanię (5,5%). Wyniki z 2015 roku traktować należy jednak z dozą ostrożności, ponieważ osób planujących wyjazd do innego kraju było tylko 44. Ogólnie można stwierdzić, że w przypadku obu badań, mamy do czynienia ze sporym rozproszeniem preferencji migrantów co do kierunku wyjazdu.

Rysunek 3.4. Migranci w Warszawie przewidujący wyjazd za granicę w ciągu 3 lat od momentu badania według deklaracji co do kraju wyjazdu (dane w %)

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100. N=119 osób (2019). N=44 osoby (2015).
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Choć w roku 2019 tylko 9,4% migrantów deklarowało, że za 3 lata „widzi siebie” w innym kraju niż Polska czy Ukraina, grupa osób rozważających migrację do kraju trzeciego była zdecydowanie większa. Prawie jedna trzecia Ukraińców w Warszawie (31,1%) stwierdziła, że rozważa taki wyjazd w ciągu 12 miesięcy od momentu badania, z czego 12,4% to osoby, które poważnie brały to pod uwagę lub zaplanowały już taki wyjazd (Tabela 3.14). W perspektywie dalszej niż 12 miesięcy, takich osób było nieco więcej, a mianowicie 34,4% (z czego 10,9% poważnie¹⁰ planowało taki wyjazd). Dla porównania w badaniach z Bydgoszczy i Wrocławia, odsetek osób rozważających wyjazd do kraju trzeciego w perspektywie 24-miesięcznej sięgał prawie połowy wszystkich odpowiedzi¹¹. Co ciekawe, w najnowszym badaniu z Warszawy nie widać znaczących różnic pomiędzy migrantami doświadczonymi i nowoprzybyłymi, jeżeli chodzi o ich deklaracje odnośnie do chęci wyjazdu do innego kraju niż Polska i Ukraina (Tabela 3.14). Mimo iż można by przypuszczać, że osoby, które spędziły w Polsce więcej czasu, będą miały bardziej rozwinięte związki z Polską i rzadziej będą planowały migrację do innego kraju, poniższe wyniki na to nie wskazują.

Tabela 3.14. Migranci w Warszawie według ich deklaracji co do chęci wyjazdu do innego kraju w celach zarobkowych i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019					
	W ciągu 12 miesięcy od momentu badania			W perspektywie dalszej niż 12 miesięcy od momentu badania		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Tak, zaplanowałem/am już taki wyjazd	2,8	3,6	2,0	2,2	2,6	1,8
Tak, poważnie biorę to pod uwagę	9,6	9,8	9,3	8,7	10,1	7,5
Tak, ale jeszcze nie jestem zdecydowany/a	18,7	19,8	17,7	23,5	23,9	23,2
Nie, choć czasami przychodzi mi ta myśl do głowy	20,3	18,3	22,1	17,4	13,5	20,8
Nie, zupełnie nie biorę tego pod uwagę	48,6	48,5	48,7	46,9	48,1	45,8
Inna sytuacja	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,4
Trudno powiedzieć	0,1	0,0	0,2	1,0	1,5	0,5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1319</i>	<i>616</i>	<i>703</i>	<i>1317</i>	<i>614</i>	<i>703</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

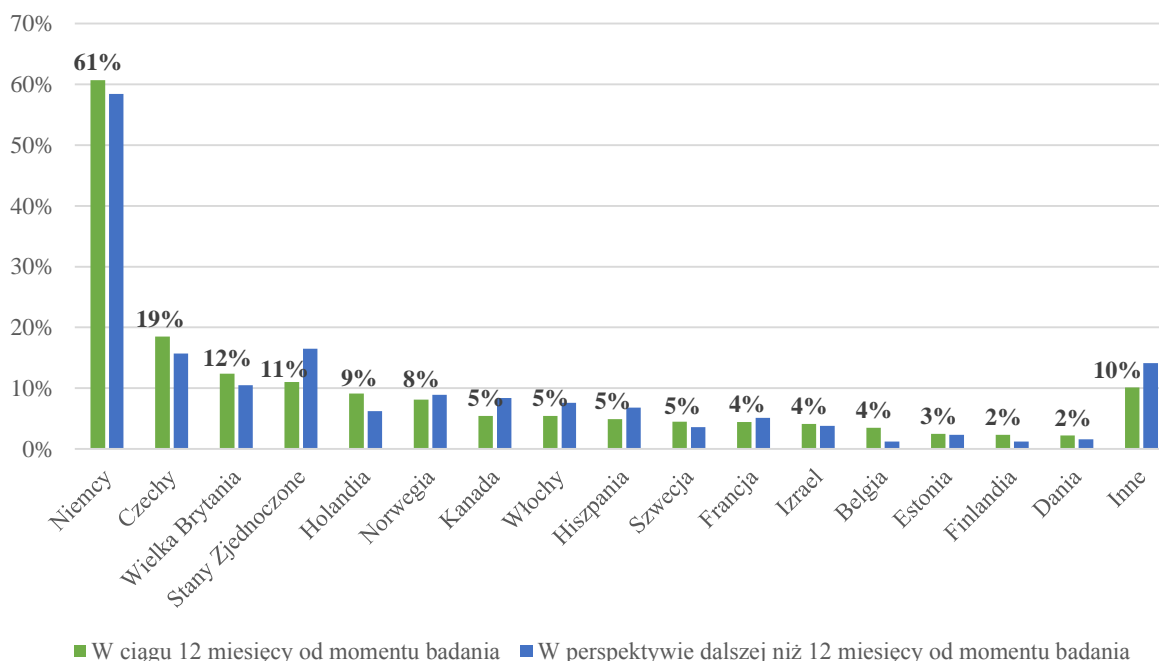
Wśród osób, które przyznały, że w jakikolwiek sposób rozważają wyjazd do innego kraju (także tych jeszcze niezdecydowanych) (Tabela 3.14), zdecydowana większość myśli o Niemczech (60,7% w przypadku najbliższych 12 miesięcy i 58,4% w dłuższej perspektywie) (Rysunek 3.5). W dalszej kolejności warszawscy migranci wskazywali Czechy (odpowiednio 18,5% i 15,7%), Wielką Brytanię (12,4% i 10,5%), Stany Zjednoczone (11,0% i 16,5%), Holandię (9,1% i 6,2%), Norwegię (8,1% i 8,9%) i Kanadę (5,4% i 8,4%). Co ciekawe, nie

¹⁰ Zaplanowało już taki wyjazd lub poważnie brało go pod uwagę (por. Tabela 3.13).

¹¹ Pytanie było sformułowane nieco inaczej niż w Warszawie i dotyczyło deklaracji co do wyjazdu w ciągu 24 miesięcy od momentu badania.

zanotowano znaczących różnic w wyborze potencjalnego kraju pobytu pomiędzy migrantami doświadczonymi i tymi z mniejszym doświadczeniem migracyjnym związanym z Polską. Tak jednoznaczna dominacja Niemiec jako kraju potencjalnej emigracji niespecjalnie zadziwia. Zwłaszcza w kontekście niedawnej liberalizacji niemieckiego rynku pracy dla cudzoziemców spoza UE, zarówno w kręgach akademickich, jak i w mediach rozpoczęła się dyskusja o tym, na ile zmiany te doprowadzą do odpływu migrantów ukraińskich z Polski na rzecz Republiki Federalnej Niemiec (i jaka będzie skala tego odpływu). Niestety na ten moment nie dysponujemy badaniami naukowymi, które dostarczyłyby odpowiedzi na to pytanie.

Rysunek 3.5. Migranci w Warszawie w 2019 roku rozważający wyjazd zarobkowy za granicę w ciągu 12 miesięcy i później według deklaracji co do kraju wyjazdu (dane w %)

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100. N= 408 osób (w ciągu 12 miesięcy od momentu badania). N= 454 osób (w perspektywie dalszej niż 12 miesięcy od momentu badania).
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

W badaniu z 2019 roku zapytano respondentów o deklarowane trudności napotymane przez migrantów z Ukrainy w razie chęci zamieszkania w Polsce na stałe (Tabela 3.155). Największy odsetek migrantów, bo ponad połowa z nich (55,3%), wskazał na kwestię pozyskiwania dokumentów zezwalających na długoterminowy pobyt w Polsce. Nie jest to specjalnie zaskakujące, zwłaszcza w kontekście napływających informacji o znacznej przewlekłości postępowań w sprawach legalizacji pobytu cudzoziemców (NIK 2019). Ponadto należy wskazać na politykę migracyjną polskiego rządu sprzyjającą krótkotrwałej, czasowej migracji i równocześnie niezachęcającą do osiedlania się migrantów w Polsce. Na drugim miejscu pod względem częstości wskazań uplasowała się odpowiedź „trudności językowe, brak możliwości nauki języka polskiego” (39,6%), co może podważać powszechny w Polsce pogląd o tym, że Ukraińcy ze względu na bliskość kulturową i językową nie napotykają bariery komunikacyjnej, bardzo szybko uczą się języka polskiego i nie potrzebują w tym zakresie większego wsparcia. Zgodnie z początkową intuicją, trudności językowe deklarowali częściej migranci nowoprzybyli niż doświadczeni (47,0% wobec 33,1%), chociaż warto

podkreślić, że nawet wśród grupy migrantów doświadczonych aż co trzeci migrant zadeklarował tego rodzaju problem. Kolejno, wskazano na „brak możliwości pracy w zawodzie, uznania wykształcenia i umiejętności z Ukrainy” (37,9%). Migranci często narzekają na brak możliwości nostryfikacji dyplomów uzyskanych w ramach kształcenia na Ukrainie, problem ten dotyczy w szczególności osób z wykształceniem medycznym uzyskanym poza granicami UE (Andrejuk 2015). Do tego często spotykają się z dyskryminacją na rynku pracy, zarówno pod kątem zajmowanej pozycji zawodowej, jak i wysokości wynagrodzenia (Okólski 2019). Trochę rzadziej migranci stwierdzali, że przeszkodą w razie chęci zamieszkania na stałe w Polsce są „wysokie ceny wynajmu i kupna mieszkania” (36,8%). Dopiero w dalszej kolejności respondenci wymieniali: „brak dobrze płatnej pracy” (30,4%), „brak w pełni legalnej pracy” (23,1%), „nieprzyjazne nastawienie Polaków” (12,2%) czy wreszcie „trudności w dostępie do lekarza, szkoły, przedszkola, urzędów itp.” (12,1%).

Tabela 3.15. Migranci w Warszawie według deklarowanych trudności napotkanych przez migrantów ukraińskich w razie chęci zamieszkania na stałe w Polsce i według długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Brak dobrze płatnej pracy	30,4	32,5	28,0
Brak w pełni legalnej pracy	23,1	26,2	19,4
Pozyskanie dokumentów zezwalających na długoterminowy pobyt w Polsce	55,3	56,3	54,1
Wysokie ceny wynajmu/kupna mieszkań	36,8	39,2	34,0
Nieprzyjazne nastawienie Polaków	12,2	14,4	9,7
Trudności językowe/brak możliwości nauki języka polskiego	39,6	33,1	47,0
Brak możliwości pracy w zawodzie/uznania wykształcenia i umiejętności z Ukrainy	37,9	37,5	38,4
Trudności w dostępie do lekarza, szkoły, przedszkola, urzędów itp.	12,1	12,1	12,2
Inne	2,8	2,7	2,9
Trudno powiedzieć	1,5	1,4	1,6
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1318</i>	<i>701</i>	<i>617</i>

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

4 POZYCJA MIGRANTÓW NA POLSKIM RYNKU PRACY I TRANSFERY ŚRODKÓW FINANSOWYCH Z POLSKI

4.1 Pozycja na polskim rynku pracy

Rozważania na temat sytuacji migrantów na polskim rynku pracy rozpocząć należy od zaprezentowania najbardziej ogólnych miar aktywności zawodowej (Tabela 4.1). Wynika z nich, że niemal wszyscy migranci ukraińscy (94,2%) w Warszawie w 2019 roku pracowali w momencie badania. Najwięcej migrantów stwierdziło, że wykonuje odpłatną pracę najemną z podpisaną umową (74,7%). Ciekawy jest fakt, że migranci nowoprzybyli deklarowali tę

odpowieź znacząco częściej niż doświadczeni (81,5% wobec 66,9%). Co dziesiąty migrant (11,3%) stwierdził, że podejmuje pracę bez umowy na piśmie, grupa ta była nieznacznie większa wśród migrantów doświadczonych (12,8%) niż nowoprzybyłych (10,0%). Warto zwrócić uwagę na niski odsetek migrantów deklarujących zatrudnienie dorywcze (4,6%). Pozostaje jednak otwartym pytanie, w jaki sposób respondenci dokonywali rozróżnienia pomiędzy „odpłatną pracą najemną” a „pracą dorywczą” w sytuacji, gdy były one wykonywane na podstawie umów zlecenia (lub o dzieło) na czas określony. Uzyskane wyniki skłaniają raczej do wniosku, że migranci ci klasyfikowali taki rodzaj zatrudnienia jako „odpłatną pracę najemną”, a pod pojęciem prac dorywczych rozumieli tylko te krótkotrwałe lub okazjonalne.

Interesującą, choć nieliczną grupą były osoby pozostające bez pracy (5,8%). Większa część z nich to osoby poszukujące aktywnie pracy (4,4%), a mniejszość to osoby deklarujące brak gotowości czy też niemożność jej podjęcia (1,4%). Porównując migrantów doświadczonych i tych z krótszym stażem migracyjnym, ci pierwsi częściej deklarowali brak pracy, tak z aktywnym jej poszukiwaniem (6,6 wobec 2,4%), jak i bez gotowości jej podjęcia (2,8 wobec 0,2%). Powyższe jest zapewne efektem osiedlania się w Warszawie migrantów doświadczonych, którzy będą mniej – aniżeli nowoprzybyli – skłonni do opuszczenia Polski w przypadku utraty pracy zarobkowej i związani są z nią również innymi niż sama praca czynnikami. Z kolei, migranci nowoprzybyli przyjeżdżając do Polski, są zapewne silnie nastawieni na cele zarobkowe. Można nawet przypuszczać, że podejmują zatrudnienie szybko, będąc jednocześnie mniej wymagający co do warunków podejmowanej pracy niż migranci doświadczeni.

Porównując przedstawione wyniki do uzyskanych w Bydgoszczy i Wrocławiu, uwagę zwraca przede wszystkim wysoki odsetek osób zatrudnionych bez pisemnej umowy w Warszawie (we Wrocławiu było to 4,6%, a w Bydgoszczy jedynie 0,2%). Sugeruje to istnienie w stolicy większej niż w innych miastach szarej strefy zatrudnienia ukraińskich migrantów. Ponadto, status zatrudnienia migrantów był w Warszawie nieco mniej różnorodny niż we Wrocławiu (gdzie większą rolę pełniły prace dorywcze), lecz znacząco bardziej zróżnicowany aniżeli w Bydgoszczy (gdzie zatrudnienie na podstawie pisemnych umów o odpłatną pracę najemną zadeklarowało 95,2% migrantów, a więc odsetek większy niż suma wszystkich zatrudnionych w Warszawie). Odsetek osób prowadzących własną działalność gospodarczą był w Warszawie na poziomie zbliżonym do wrocławskiego, a odsetek bezrobotnych nieznacznie większy niż w Bydgoszczy i nieznacznie mniejszy niż we Wrocławiu.

Tabela 4.1. Migranci w Warszawie w 2019 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategorie	Warszawa 2019		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Odpłatna praca najemna (umowa na piśmie)	74,7	66,9	81,5
Odpłatna praca bez umowy na piśmie	11,3	12,8	10,0
Praca na własny rachunek	3,6	5,9	1,7
Prace dorywcze na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło	4,6	5,0	4,2
Brak pracy (aktywnie poszukujący pracy)	4,4	6,6	2,4
Brak pracy (brak gotowości lub niemożność jej podjęcia)	1,4	2,8	0,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1317</i>	<i>616</i>	<i>701</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Z kolei wyniki badania z 2015 roku wskazują, że osoby pracujące stanowiły 92,6% wszystkich migrantów ukraińskich pozostających w Warszawie w tamtym czasie (Tabela 4.2). Większa część tej grupy wykonywała jednak prace dorywcze (49,5%). Posiadanie stałej pracy deklarowało z kolei 43,0% migrantów. Jednocześnie prawie 5,0% migrantów spełniało w tym czasie kryterium bezrobocia, a prawie 3,0% to osoby nieaktywne zawodowo. Różnice między migrantami doświadczonymi i tymi z krótszym stażem migracyjnym były niewielkie, dużo mniej wyraźne niż w roku 2019. Ci pierwszy trochę częściej deklarowali posiadanie pracy (zarówno stałej, jak i dorywczej) i rzadziej wskazywali na brak pracy (zarówno z aktywnym jej poszukiwaniem, jak i brakiem gotowości lub niemożnością jej podjęcia).

Tabela 4.2. Migranci w Warszawie w 2015 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategorie	Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Praca stała	43,0	45,3	41,2
Własna działalność gospodarcza	0,1	0,2	0,0
Praca dorywcza	49,5	50,2	48,9
Brak pracy (aktywnie poszukujący pracy)	4,7	3,1	6,0
Brak pracy (brak gotowości lub niemożność jej podjęcia)	2,8	1,2	4,0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>528</i>	<i>241</i>	<i>287</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2015.

Porównanie wyników dotyczących sytuacji migrantów na polskim rynku pracy w roku 2015 i 2019 jest utrudnione z uwagi na odmiennosć sposobów kategoryzacji sytuacji zawodowej migrantów w analizowanych badaniach (Tabela 4.1. i Tabela 4.2.). Dla przykładu, fakt, że kategoria „prace dorywcze” była dziesięciokrotnie rzadziej wskazywana w roku 2019 (spadek z 49,5% do 4,6%) może wynikać z tego, że pozostałe odpowiedzi, zwłaszcza te odnoszące się do bardziej stabilnych form zatrudnienia, różniły się pomiędzy badaniami. W roku 2015 alternatywą dla prac dorywczych była praca stała, a w roku 2019 praca najemna. W związku z

tym część prac traktowanych przez migrantów jako tylko dorywcze w roku 2015 mogła zostać przez badanych zakwalifikowana do kategorii pracy najemnej w roku 2019. Trudno np. przewidzieć, jak migranci podchodzili do prac wykonywanych na podstawie umów zlecenia.

Podobne zastrzeżenia związane ze sposobem kwalifikowania przez badanych poszczególnych rodzajów pracy w analizowanych sondażach można odnieść do zaobserwowanego wzrostu znaczenia przedsiębiorczości wśród migrantów. W roku 2015 odsetek 0,1% odnosił się do respondentów, którzy zadeklarowali własną działalność. W roku 2019 3,6% migrantów przyznało, że podejmują pracę na własny rachunek, do której zaliczono dwie sytuacje: kiedy migrant zatrudnia inne osoby oraz kiedy pracuje samodzielnie. Zwłaszcza ta druga kategoria mogła być wybierana przez respondentów świadczących różne usługi indywidualnie, które mogą być też traktowane jako prace dorywcze (i być może tak właśnie były kwalifikowane przez badanych w roku 2015). Nie można też jednak wykluczyć wzrostu znaczenia zjawiska samozatrudnienia wśród migrantów, związanego (jak ma to miejsce także wśród polskich pracowników) z wymuszonym zakładaniem firm (tak, jak dzieje się to np. w branży transportu osób, czego egzemplifikacją może być polityka zatrudnienia – popularnego wśród migrantów z Ukrainy – Ubera). Dalsze i bardziej jednoznaczne wnioski na temat ewentualnego wzrostu przedsiębiorczości wśród migrantów wymagają z pewnością pogłębionych badań w przyszłości.

Tabela 4.3 przedstawia dane na temat podstaw prawnych wykonywanej przez migrantów pracy. Najwięcej osób (35,4%) było zatrudnionych w roku 2019 w oparciu o oświadczenie (w 2015 roku było to 33,9%). Ten odsetek nie dziwi, zwłaszcza, że mimo wzrostu liczby rejestrowanych oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi w innych województwach, nadal to w województwie mazowieckim rejestruje się największą ich liczbę (dane MRPiPS). Co dość oczywiste, migranci nowoprzybyli korzystali z tej formy zatrudnienia zdecydowanie częściej (w 2019 roku – 46,8% wobec 21,2% doświadczonych, w 2015 roku – 39,8% wobec 27,3%). Drugą najczęściej wskazywaną formą zatrudnienia było zezwolenie na pracę (25,0%). Co ciekawe, w 2019 roku migranci doświadczeni wskazywali tę odpowiedź znacząco częściej niż w 2015 roku (27,4% wobec 21,2%). Zezwolenie na pracę jest tradycyjnie traktowane jako bardziej stabilna forma zatrudnienia. Uzyskanie tego typu zezwolenia jest bowiem łatwiejsze dla osób posiadających już pewne doświadczenie na polskim rynku pracy (np. dla takich, które miały już wcześniej wystawione oświadczenie) (por. Górny *et al.* 2018).

Kolejno, niecałe 17,0% migrantów zadeklarowało, że pracuje nielegalnie. O ile w 2015 roku to migranci z krótszym doświadczeniem migracyjnym częściej twierdzili, że pracują bez odpowiedniego pozwolenia, to w 2019 roku deklarowali to częściej migranci doświadczeni. W przypadku pozostałych odpowiedzi, warto jeszcze zwrócić uwagę na spadek odsetka osób wykonujących pracę niewymagającą zezwolenia (5,2% w roku 2015 i 1,7% w roku 2019). W roku 2019 niski był również udział osób podejmujących pracę na podstawie przyznanej Karty Polaka (1,7%), co jest zgodne z niewielkim znaczeniem tego dokumentu u migrantów w Warszawie wśród ogółu dokumentów uprawniających do pobytu w Polsce (por. rozdz. 3.3).

Porównując dane z Tabela 4.3. z wynikami badań w Lublinie, Bydgoszczy i Wrocławiu, warto wskazać, że to w Bydgoszczy i Wrocławiu większy odsetek migrantów posiadał zezwolenia na pracę (odpowiednio 25,8% i 38,8%). W Lublinie było to 17,1% migrantów. Jeśli chodzi o oświadczenia, ich udział w Warszawie w 2019 roku plasował się na podobnym poziomie co we Wrocławiu (34,3%). W Bydgoszczy na tę odpowiedź wskazała ponad połowa migrantów (55,1%), a w Lublinie zaledwie 14,3%. Warto jeszcze zauważyć, że o ile w Warszawie (14,0%), Bydgoszczy (17,8%) czy Wrocławiu (9,2%) procent migrantów posiadających kartę pobytu umożliwiającą pracę bez zezwolenia nie był tak duży, o tyle w Lublinie (34,1%) był on zauważalnie wyższy. Tak wysoki odsetek tej odpowiedzi w Lublinie mógł jednak wynikać z braku wyodrębnienia odpowiedzi „Karta Polaka” jako podstawa podjęcia pracy. Migranci, którzy byli w posiadaniu tej karty – a takich w Lublinie było wielu (Górny *et al.* 2017) – zaznaczali prawdopodobnie odpowiedź „karta pobytu umożliwiająca pracę bez zezwolenia”. Na koniec należałoby zwrócić uwagę na najwyższy spośród wszystkich porównywanych miast odsetek migrantów deklarujących pracę nielegalną w Warszawie (16,7%). We Wrocławiu wynosił on 9,7%, w Lublinie 6,0%, a najniższym charakteryzowali się migranci bydgoscy (0,2%).

Tabela 4.3. Migranci w Warszawie według podstawy prawnej wykonywanej pracy i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategorie	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Zezwolenie na pracę	25,0	27,4	23,1	22,6	21,2	24,0
Oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi	35,4	21,2	46,8	33,9	27,3	39,8
Karta Polaka	1,7	2,3	1,2	N.D.	N.D.	N.D.
Praca niewymagająca zezwolenia	1,7	2,1	1,4	5,2	7,7	2,9
Karta pobytu umożliwiająca pracę bez zezwolenia	14,0	25,4	4,8	14,4	22,7	7,0
Praca nielegalna	16,7	17,6	15,9	17,5	14,2	20,5
Inna sytuacja	3,2	3,6	2,9	6,1	7,0	5,4
Trudno powiedzieć	2,3	0,4	3,9	0,2	0,0	0,4
Ogółem (N)	1239	555	684	489	230	259

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Ze względu na fakt, że tzw. procedura uproszczona zajmuje wciąż istotną rolę w legalizacji pracy migrantów ukraińskich w Polsce (Górny *et al.* 2018), warto poświęcić jej trochę więcej miejsca. Ponad połowa migrantów w Warszawie (2019) korzystała w trakcie bieżącego pobytu z wystawionych dla nich oświadczeń. W stosunku do roku 2015 można jednak zauważyć spadek ich znaczenia, zarówno wśród migrantów doświadczonych, jak i nowoprzybyłych. Co dosyć intuicyjne, migranci nowoprzybyli korzystali z tego rozwiązania znacząco częściej niż migranci doświadczeni (różnica na poziomie 24,2 p.p. w roku 2019 i 25,8 p.p. w roku 2015). Powiązane jest to zapewne z faktem, że procedura ta jest znacząco łatwiejsza, szybsza i tańsza względem standardowego zezwolenia na pracę. Nie jest ona

jednak w Warszawie tak popularna jak w Bydgoszczy czy Wrocławiu, gdzie posiadanie oświadczenia w trakcie obecnego pobytu deklarowało odpowiednio 65,7% oraz 61,0%. Różnice między migrantami w tych miastach widać zwłaszcza na przykładzie migrantów nowoprzybyłych, wśród których deklarację o posiadaniu oświadczenia podczas obecnego pobytu złożyło 62,6% migrantów w Warszawie (2019), 70,1% migrantów we Wrocławiu (2018) i aż 85,7% migrantów w Bydgoszczy (2018).

Jeżeli chodzi o sposób nawiązywania kontaktu z polskim pracodawcą w ramach procedury uproszczonej, to porównując lata 2019 i 2015, można stwierdzić, że na poziomie ogólnym sposoby te nie zmieniły się znacząco (Tabela 4.4.). Najczęściej migranci nawiązywali kontakt z pracodawcą poprzez swoich znajomych w kraju pochodzenia pracujących wcześniej dla danego pracodawcy (26,9% w 2019, 24,9% w 2015 roku). Kolejną co do częstości sytuacją była wcześniejsza praca migranta u tego samego pracodawcy (23,3% w 2019, 22,4% w 2015 roku). W tym przypadku uwagę zwraca zmniejszenie różnic pomiędzy migrantami doświadczonymi i nowoprzybyłymi w ostatnich latach. Dla przykładu, niezależnie od badania, migranci doświadczeni częściej niż nowoprzybyli wskazywali, że byli wcześniej zatrudnieni u danego pracodawcy. Jednak o ile w roku 2015 różnica w częstości takich wskazań wynosiła prawie 35 p.p., o tyle w roku 2019 zmniejszyła się ona do około 7 p.p.

W 2019 roku migranci-oświadczeniobiorcy zdecydowanie częściej nawiązywali kontakt z pracodawcą dzięki agencjom pośrednictwa pracy w Polsce (13,1% w 2019, 2,7% w 2015 roku). Świadczy to o wzroście znaczenia polskich agencji w procesie rekrutacji ukraińskich pracowników, a wynika zapewne z dostosowania rynku pośrednictwa pracy do potrzeb poszukiwania pracowników pochodzących spoza Polski. Warto przy tym zwrócić uwagę na osoby nawiązujące kontakt z pracodawcą poprzez agencje pośrednictwa pracy w kraju pochodzenia w podziale na migrantów doświadczonych i nowoprzybyłych. O ile w 2015 roku, to nowoprzybyli migranci częściej poszukiwali pracy w ten sposób (25,3% wobec 1,7% migrantów doświadczonych), o tyle w roku 2019, różnica ta zaczęła zanikać (19,4% wobec 13,5% migrantów doświadczonych).

Tabela 4.4. Oświadczeniobiorcy w Warszawie według sposobu nawiązania kontaktu z potencjalnym pracodawcą i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %¹)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni i migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Migrant pracował wcześniej u pracodawcy	23,3	27,6	20,9	22,4	45,3	10,9
Od innych pracodawców, u których pracował wcześniej ²	1,7	1,9	1,6	4,5	5,9	3,7
Od znajomych migranta z kraju pochodzenia, którzy pracowali dla tego pracodawcy	26,9	28,9	25,7	24,9	21,1	26,8
Od znajomych Polaków, którzy pracowali dla tego pracodawcy	1,5	3,2	0,6	4,4	5,9	3,6
Od rodziny, znajomych migranta w kraju pochodzenia	2,7	2,9	2,5	6,1	4,5	6,9
Od rodziny, znajomych migranta w Polsce	6,2	8,4	5,0	8,5	3,8	10,9
Z agencji pośrednictwa pracy w kraju pochodzenia	17,3	13,5	19,4	17,4	1,7	25,3
Z agencji pośrednictwa pracy w Polsce	13,1	6,4	16,9	2,7	1,7	3,3
Od nieformalnych pośredników	3,6	1,7	4,6	4,3	4,4	4,3
Migrant odpowiedział na ogłoszenie pracodawcy	8,0	8,8	7,6	5,1	4,5	5,5
Migrant nie wie, kto wystawił dla niego oświadczenie	0,6	1,5	0,1	0,8	1,2	0,6
Inna sytuacja	1,3	1,8	1,0	0,6	0,9	0,5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>665</i>	<i>236</i>	<i>429</i>	<i>299</i>	<i>100</i>	<i>199</i>

Uwagi: 1) Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100; 2) W roku 2015 kategoria ta miała brzmienie: „pracodawcy znali mnie wcześniej osobiście, ale nie pracowałem u nich”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

W porównaniu do 2015 roku migranci warszawscy częściej podejmowali zatrudnienie u pracodawców, którzy wystawili dla nich oświadczenia. O ile w 2015 roku tylko 6 na 10 oświadczenioborców zadeklarowało, że pracowało u wszystkich pracodawców, którzy takie oświadczenie wystawili, o tyle w 2019 było to już 8 na 10 migrantów. Zmianę widać zwłaszcza wśród migrantów nowoprzybyłych. W 2015 roku mniej niż połowa z nich podjęła zatrudnienie w ten sposób, a w 2019 było to 81,8% (wzrost aż o 32 p.p.). Co oczywiste, spadł również o ponad połowę odsetek migrantów, którzy stwierdzili, że nie pracowali u żadnej osoby, która wystawiła im oświadczenie (13,7% w 2019 i 29,6% w 2015 roku). Zaobserwowane zmiany są zapewne powiązane ze stopniowym uszczelnieniem systemu wydawania oświadczeń w analizowanym okresie. Co więcej, jak wspomiano powyżej, w związku ze zmianą prawa od 1 stycznia 2018 roku pracodawcy mają obowiązek

poinformować właściwy Powiatowy Urząd Pracy o tym, czy migrant stawił się do pracy, czy też tego nie uczynił (Ustawa, 2017¹²). Wcześniej (czyli także w 2015 roku) pracodawca nie miał takiego obowiązku. Choć najwyraźniej w Warszawie większa część migrantów niż wcześniej dopełnia obowiązku stawienia się do pracy u pracodawcy, który wystawił dla nich oświadczenie, warto wspomnieć, że w Bydgoszczy tylko 2,9% migrantów deklaroowało, że nie stawiło się do pracodawców, którzy wystawili dla nich oświadczenie (ponad 92,0% stwierdziło, że stawiło się u wszystkich pracodawców), a we Wrocławiu było to 6,2% (prawie 80,0% stwierdziło, że stawiło się u wszystkich pracodawców). Można więc stwierdzić, że we wspomnianych miastach, rzadziej niż w Warszawie, dochodzi do naruszeń procedury uproszczonej.

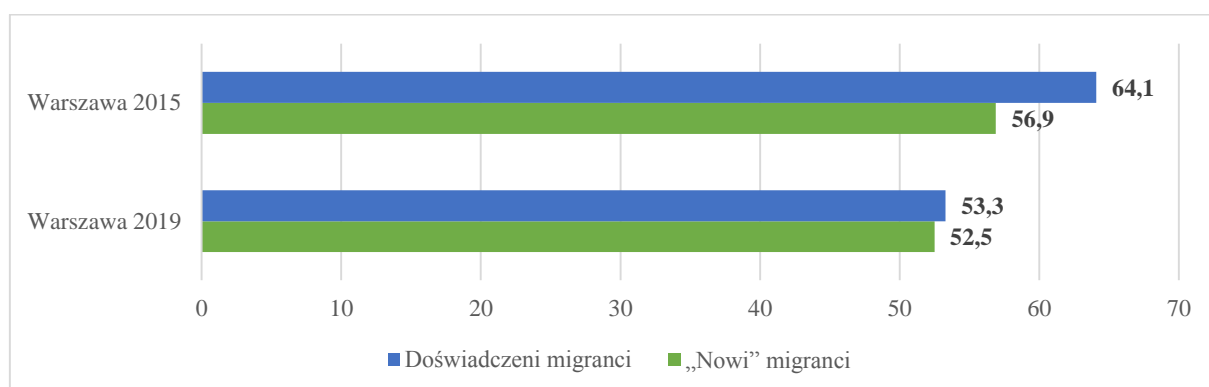
Następnym zagadnieniem, któremu warto poświęcić uwagę, jest kwestia czasu pracy migrantów. Rysunek 4.1 przedstawia odpowiednie wartości w podziale na dwa badania przeprowadzone w Warszawie oraz z uwzględnieniem doświadczonych i nowoprzybyłych migrantów. Analiza wykresu prowadzi w pierwszej kolejności do wywołującej zdziwienie konkluzji (na którą zwracano już jednak uwagę w raportach z wcześniejszych badań, Górny *et al.* 2016) – doświadczeni migranci pracują więcej od migrantów nowoprzybyłych. Trend ten jednak znacząco osłabł. O ile bowiem w 2015 roku doświadczeni migranci pracowali średnio aż 64,1 godzin tygodniowo, a ci z krótszym doświadczeniem migracyjnym 56,9 godzin, o tyle w 2019 różnica ta wyniosła już tylko 0,8 godziny (średnio 53,3 godzin u migrantów z większym doświadczeniem migracyjnym i 52,5 wśród nowoprzybyłych).

Drugą kwestią powiązaną z czasem pracy, która wyraźnie widoczna jest w przytoczonych wynikach, jest zmniejszenie się czasu pracy migrantów ukraińskich w Warszawie. Jakkolwiek nadal pracują oni o ponad 10 godzin więcej niż średniotygodniowy czas wynikający z ośmiogodzinnego dnia i pięciodniowego tygodnia pracy, tak czas pracy zmalał w obu grupach (średnio o 10,8 godzin wśród doświadczonych migrantów i o 4,4 godziny wśród nowoprzybyłych). Może to wynikać ze znaczącego wzrostu przeciętnych wynagrodzeń za godzinę pracy w latach 2015-2019 (dla uzyskania zbliżonego poziomu wynagrodzenia wystarcza więc przepracowanie mniejszej liczby godzin). Można to również powiązać ze wzrostem znaczenia stabilniejszych form zatrudnienia (gdzie czas pracy jest – przynajmniej częściowo – regulowany przez przepisy prawne). Ostatnim możliwym wytłumaczeniem może być, wspomniany już wcześniej, coraz bardziej osiadły charakter migracji, prowadzący do próby odnalezienia pewnego balansu między życiem prywatnym i zawodowym.

---

¹² Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017, poz. 1543).

Rysunek 4.1. Przeciętna deklarowana liczba godzin pracy w tygodniu przez wybrane kategorie migrantów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Interesujące są również wnioski z analizy danych dotyczących sektorów zatrudnienia migrantów (Tabela 4.5.), w szczególności zestawienie wyników badania z roku 2019 i 2015. Po pierwsze, wskazać należy na rosnące zróżnicowanie sektorów zatrudnienia. W 2015 roku dwa najliczniejsze pod względem wskazań sektory (usługi dla gospodarstw domowych i budownictwo) były miejscem zatrudnienia 64,5% wszystkich migrantów, zaś trzy najliczniejsze (dwa wskazane oraz hotelarstwo, turystyka i gastronomia) – 83,8% z nich. W 2019 roku odsetki te wynosiły natomiast odpowiednio 35,0% dla dwóch najliczniej reprezentowanych sektorów (budownictwo oraz produkcja) i 51,0% dla trzech (dwa powyższe oraz gastronomia). Wskazuje to na wchodzenie migrantów ukraińskich na szerszy rozumiany rynek pracy w Polsce – w coraz większej liczbie branż pracownicy pochodzący z Ukrainy są bowiem przez pracodawców postrzegani jako alternatywa dla pracowników polskich.

Przechodząc do omówienia szczegółowych wyników dla poszczególnych branż, wskazać należy w pierwszej kolejności na znaczący spadek znaczenia branży usług dla gospodarstw domowych, która – będąc w 2015 roku zdecydowanie najpopularniejszym sektorem zatrudnienia Ukraińców w Warszawie (39,1%) – w roku 2019 zajmowała dopiero czwarte miejsce (12,7%). Na ten wynik niewątpliwie duży wpływ miała zasadnicza zmiana wśród doświadczonych migrantów, wśród których w roku 2019 tylko 19,2% pracowało w tym sektorze (co jest liczbą niewielką porównując do 60,8% w 2015 roku).

Inne sektory zanotowały wzrosty znaczenia wśród migrantów względem 2015 roku. Przede wszystkim na uwagę zasługuje niemal ośmiokrotny wzrost odsetka zatrudnionych w produkcji. Wzrost ten nastąpił przede wszystkim w grupie nowych migrantów (21,0% wobec 2,0% w 2015 roku), ale jest on również mocno zauważalny wśród migrantów doświadczonych (11,1% wobec 2,4% w 2015 roku). Warty zaznaczenia jest również sektor transportowy. Jakkolwiek jego udział w roku 2019 nadal nie był bardzo wysoki (6,0%), tak nastąpił w jego przypadku ponad sześciokrotny wzrost odsetka zatrudnionych Ukraińców (0,9% w 2015 roku). Wynika on zapewne z popularności wśród migrantów dodatkowego zatrudnienia w charakterze kierowców w aplikacjach transportowych do indywidualnego przewozu osób (Uber, Bolt i im podobne) lub dostarczania jedzenia (np. Uber Eats, Pyszne.pl itp.). Podobną tendencję zanotować można w sektorze służby zdrowia i opieki społecznej (6,7% wobec 0,3% w 2015 roku).

Osobnego omówienia wymaga sektor usług remontowo-wykończeniowych i budowlanych. W sektorze tym w roku 2019 zatrudnienie znalazł nieco mniejszy odsetek migrantów ukraińskich niż w 2015 roku (18,6% wobec 25,4%), jednakże w zasadniczy sposób zmieniła się ich struktura. W 2015 roku na branżę tę wskazywali trzykrotnie częściej nowoprzybyli migranci, aniżeli doświadczeni migranci (36,3% wobec 12,7%). W roku 2019 różnica ta zanikła zupełnie, a nawet doszło do niewielkiej przewagi wskazań wśród migrantów doświadczonych (19,3% wobec 18,0%). Wygląda na to, że świeży migranci nie są już w tak dużym stopniu „pochłaniani” przez ten sektor, jak miało to miejsce jeszcze kilka lat temu. Jak powyżej wspomniano, większe zatrudnienie wśród migrantów o krótkim doświadczeniu migracyjnym zostało z kolei zanotowane w sektorze produkcji. Być może jest to związane z dominującym profilem działalności agencji pośrednictwa pracy w Polsce, z których to chętniej niż migranci doświadczeni, korzystają migranci przebywający w Polsce od stosunkowo niedawna i niemający jeszcze odpowiedniego rozeznania w polskim rynku pracy (patrz: migranci nowoprzybyli). Można również wysnuć wniosek, że branża produkcyjna stała się bardziej atrakcyjna dla migrantów ze względu na fakt, że jest ona jednym z kilku sektorów, w którym to na przestrzeni ostatnich lat wynagrodzenia wzrosły najbardziej (Infor Prawo 2019).

Tabela 4.5. Migranci w Warszawie według sektora zatrudnienia (obecna praca) i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %¹)

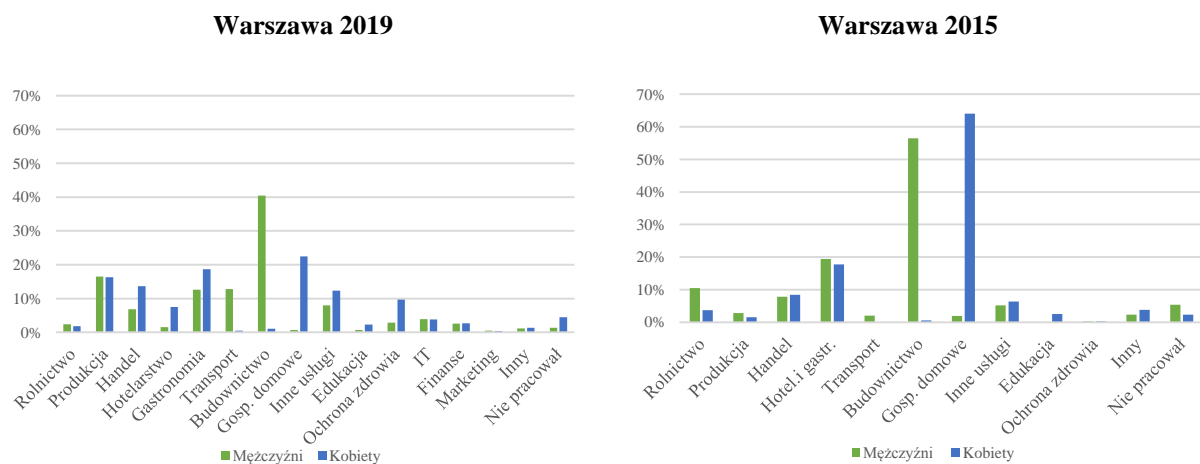
Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Rolnictwo, sadownictwo i ogrodnictwo	2,0	2,0	2,0	6,9	6,5	7,2
Produkcja (przemysł i rzemiosło)	16,4	11,1	21,0	2,2	2,4	2,0
Handel hurtowy i detaliczny	10,6	9,6	11,5	8,5	7,2	9,6
Hotelarstwo, turystyka i gastronomia	20,9	21,0	20,6	19,3	10,1	27,0
Transport	6,0	7,3	4,8	0,9	0,7	1,0
Usługi remontowo-wykończeniowe i budownictwo	18,6	19,3	18,0	25,4	12,7	36,3
Usługi dla gospodarstw domowych	12,7	19,2	7,1	39,1	60,8	20,7
Inne usługi	10,4	9,3	11,4	6,1	1,7	9,9
Edukacja i tłumaczenia ²	1,6	2,1	1,1	1,5	1,2	1,8
Służba zdrowia i opieka społeczna ³	6,7	6,2	7,2	0,3	0,6	0,1
IT, technologia i komunikacja	3,9	7,2	1,0	N.D	N.D	N.D
Finanse, bankowość i księgowość	2,6	2,8	2,4	N.D	N.D	N.D
Inny	1,7	0,6	2,7	3,3	4,7	2,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1318</i>	<i>616</i>	<i>702</i>	<i>504</i>	<i>231</i>	<i>273</i>

Uwagi: 1) Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100; 2) W 2015 roku kategoria ta miała brzmienie „edukacja”; 3) W 2015 roku kategoria ta miała brzmienie „służba zdrowia”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Rysunek 4.2. przedstawia zróżnicowanie struktury sektorowej według płci w roku 2019 i 2015. O ile wykres dla roku 2015 pokazuje dość intuicyjne różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami (kobiety zatrudnione przede wszystkim w usługach dla gospodarstw domowych, a mężczyźni w budownictwie), o tyle w 2019 roku możemy zaobserwować większe rozproszenie sektorowe, zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn. W przypadku kobiet w roku 2019 usługi dla gospodarstw domowych pozostawały najczęściej deklarowanym sektorem zatrudnienia, ale zaraz za nimi uplasowały się inne sektory, takie jak gastronomia, produkcja, handel, inne usługi czy też ochrona zdrowia. Wzrost rozproszenia sektorowego widoczny jest także wśród mężczyzn, choć nie jest on tak silny jak w przypadku kobiet. W roku 2019 wśród mężczyzn nadal dominowało zatrudnienie w budownictwie, a następnymi pod względem popularności sektorami były produkcja, transport, gastronomia, inne usługi oraz handel.

Rysunek 4.2. Struktura zatrudnienia według płci w Warszawie w 2019 i 2015 roku (dane w %)

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Tabela 4.6 przedstawia rozkład migrantów według charakteru aktualnie wykonywanej pracy. Warto przypomnieć, że przy odpowiedzi na to pytanie migranci sami w subiektywny sposób oceniali, do której z wymienionych przez ankietera kategorii należą. Ponad połowa migrantów (57,0%) zadeklarowała, że wykonuje prace proste. Odsetek ten spadł jednak o ponad 10 p.p. w stosunku do badania z roku 2015. Zbliżona w obu badaniach była z kolei częstość odpowiedzi „robotnik/rzemieślnik wykwalifikowany” (w 2019 – 19,5%, a w 2015 – 20,2%). Większe różnice widoczne są natomiast w odniesieniu do kolejnych pozycji zawodowych. Między rokiem 2015 i 2019 zwiększył się udział migrantów podejmujących zatrudnienie w charakterze pracowników usług i pracowników biurowych (odpowiednio o 5,3 p.p. i 0,7 p.p.)¹³. W 2019 roku migranci częściej określali się też jako specjaliści (4,0% wobec 1,9% w 2015 roku). W tym roku pojawiły się też osoby zajmujące stanowiska menadżerskie

¹³ Przy porównaniu częstości tych odpowiedzi pomiędzy rokiem 2019 i 2015 warto mieć na uwadze, że w roku 2015 respondenci nie mieli do wyboru odpowiedzi „pracownik usług lub sprzedawca” i „pracownik biurowy, technik lub inny średni personel”. Procenty dla tych odpowiedzi zostały przeliczone z pytania otwartego o wykonywany obecnie zawód, dlatego powyższe wnioski dotyczące tego rodzaju zawodów należy traktować z pewną dozą ostrożności.

wysokiego szczebla, których nie było w badaniu z 2015 roku. Najogólniej, można powiedzieć, że wzrósł udział migrantów zatrudnionych w pracach o takim charakterze, w których wymagane są wyższe kompetencje językowe i kulturowe. Zliczając bowiem osoby zajmujące stanowiska takie jak pracownicy usług, specjaliści oraz menedżerowie różnych szczebli, w Warszawie w roku 2019 było to 22,6%, podczas gdy w roku 2015 – 14,2%. Można się zastanawiać, na ile jest to efektem poprawy poziomu transferowalności kapitału ludzkiego, a na ile lepszego dopasowania kompetencji migrantów do potrzeb polskiego rynku pracy.

Z kolei porównując migrantów z dłuższym doświadczeniem migracyjnym i nowoprzybyłych w roku 2019, różnice między tymi dwiema grupami są dość nieoczekiwane. Można by założyć, że migranci mniej doświadczeni będą częściej zajmowali stanowiska związane z pracami prostymi lub w charakterze robotników/rzemieślników wykwalifikowanych, a rzadziej bardziej atrakcyjne pozycje pracowników usług, pracowników biurowych, specjalistów tudzież menedżerów różnych szczebli. Tymczasem nie widać istotnych różnic pomiędzy migrantami z różnym doświadczeniem pod względem udziałów osób wykonujących prace proste i w charakterze robotnika wykwalifikowanego. Co ciekawe, migranci nowoprzybyli w roku 2019 częściej niż doświadczeni migranci znajdowali zatrudnienie w usługach (lub w charakterze sprzedawców) – 14,3% wobec 10,7%, co zmieniło się w stosunku do badania z 2015 roku. Bardziej intuicyjne różnice są jedynie widoczne wśród innego rodzaju prac – pracowników biurowych, specjalistów czy menadżerów różnego szczebla. W tych grupach zaznacza się dominacja migrantów z większym doświadczeniem migracyjnym.

Porównując na koniec specyfikę wyników badania z Warszawy (2019) z pozostałymi miastami, nadal to w Warszawie migranci częściej deklarują zatrudnienie w pracach prostych (w Bydgoszczy 19,5%, we Wrocławiu 35,2%)¹⁴. W Bydgoszczy i Wrocławiu było z kolei więcej migrantów zatrudnionych w charakterze robotników wykwalifikowanych (odpowiednio 65,1% i 34,2%). Biorąc pod uwagę wszystkie inne prace (w założeniu wymagające wyższych kompetencji), najwyższy udział migrantów wykonujących te prace był notowany we Wrocławiu (28,9%), dalej w najnowszym badaniu z Warszawy (22,6%), Lublinie (13,8%), a najniższy w Bydgoszczy (12,6%).

---

¹⁴ Wyższy procent wskazań na wykonywanie prac prostych zaobserwowano tylko w Lublinie, gdzie odpowiedź tę wybrało aż 65,7% migrantów.

Tabela 4.6. Migranci w Warszawie według aktualnej pozycji zawodowej / charakteru aktualnej pracy i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni i migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Prace proste	57,0	56,8	57,2	65,7	73,8	58,5
Robotnik/rzemieślnik wykwalifikowany	19,5	17,9	20,8	20,2	12,4	27,1
Pracownik usług lub sprzedawca	12,7	10,7	14,3	7,4	8,5	6,4
Pracownik biurowy, technik lub inny średni personel	4,4	4,6	4,3	3,7	1,0	6,1
Specjalista (np. prawnik, lekarz)	4,0	6,0	2,3	1,9	3,5	0,4
Menedżer niskiego / średniego / wysokiego szczebla	1,5	3,1	0,2	1,2	0,8	1,6
Inny	0,9	0,9	0,9	0,0	0,0	0,0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1237</i>	<i>553</i>	<i>684</i>	<i>489</i>	<i>230</i>	<i>259</i>

Uwagi: W roku 2015 nie było odpowiedzi „pracownik usług lub sprzedawca” i „pracownik biurowy, technik lub inny średni personel”. Procenty dla tych odpowiedzi w 2015 roku zostały przekodowane na podstawie otwartego pytania o zawód respondenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Kończąc analizę sytuacji migrantów ukraińskich na rynku pracy w Warszawie, odnieść należy się do jeszcze jednej kwestii, a mianowicie subiektywnej deklaracji migrantów co do zgodności ich aktualnej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi. Zdecydowana większość badanych w Warszawie oceniała, iż wykonywana przez nich praca jest poniżej posiadanych kwalifikacji, niezależnie od roku badania (59,9% w 2019 i 62,0% w 2015 roku). Można jednak zauważyć nieznaczny wzrost udziału osób twierdzących, że ich praca jest zgodna z ich kwalifikacjami bądź też przewyższa ich kwalifikacje (37,6% w 2019 i 32,5% w 2015 roku). Należy jednak zachować pewną dozę ostrożności w porównywaniu wyników dwóch badań ze względu na różne możliwości odpowiedzi w tych badaniach¹⁵.

Patrząc na badanie z 2019 roku, warto zwrócić uwagę na brak znaczącej różnicy pomiędzy migrantami doświadczonymi a nowoprzybyłymi wskazującymi, że pracują oni zdecydowanie lub raczej poniżej swoich kwalifikacji (40,1% wobec 42,5% i 19,8% wobec 17,5%). Migranci nowoprzybyli nawet nieco częściej deklarowali, że ich praca jest zdecydowanie zgodna z ich kwalifikacjami (19,1% wobec 15,8% u doświadczonych). Jest to o tyle ciekawe, że zgodnie z założeniami teoretycznymi migranci z dłuższym stażem ze względu na większą ilość kontaktów, wyższe kompetencje kulturowo-językowe oraz lepsze rozeznanie na polskim rynku pracy, powinni częściej niż nowoprzybyli znajdować zatrudnienie w zawodach zgodnych z ich kwalifikacjami. Migranci doświadczeni byli jednak w 2019 roku lepiej wykształceni od migrantów z krótszym stażem migracyjnym, co może

¹⁵ W roku 2015 kategorie były sformułowane inaczej i miały brzmienie: „poniżej Pana(i) kwalifikacji”; „zgodną z Pana(i) kwalifikacjami”; „powyżej Pana(i) kwalifikacji”. W 2019 roku wyodrębniono podkategorie dla odpowiedzi „poniżej Pana(i) kwalifikacji” (zdecydowanie lub raczej poniżej) i dla odpowiedzi „zgodną z Pana(i) kwalifikacjami” (zdecydowanie lub raczej zgodna).

przekładać się na większe trudności w znalezieniu pracy odpowiadającej ich umiejętnościom i kwalifikacjom.

Odnosząc wyniki z Warszawy (2019) do rezultatów badań z innych miast, można zaobserwować, że migranci warszawscy częściej niż pozostali deklarowali wykonywanie pracy poniżej swoich kwalifikacji (Warszawa – 59,9%, Wrocław – 55,3%, Lublin – 50,3%, Bydgoszcz – 48,3%). Co więcej, migranci z Bydgoszczy i Wrocławia częściej niż migranci z Warszawy twierdzili, że ich praca jest zdecydowanie zgodna z ich kwalifikacjami (odpowiednio 26,2% i 27,0% w porównaniu do 17,6% w Warszawie).

4.2 Sytuacja materialna migrantów i transfery środków finansowych z Polski

Opisywany sondaż dostarczył informacji na temat dochodów netto uzyskiwanych przez badanych migrantów¹⁶. W roku 2019 przeciętne miesięczne zarobki migrantów przebywających w aglomeracji warszawskiej wyniosły 2976,97 zł netto i w porównaniu z 2015 rokiem znacznie wzrosły – z 1957,57 zł (Tabela 4.7), mimo zmniejszenia czasu wykonywanej pracy (Rysunek 4.1). Populacja migrantów w Warszawie stała się przy tym bardziej zróżnicowana pod względem wysokości otrzymywanych zarobków, o czym świadczą rosnące wartości odchyłeń standardowych (720,39 zł w 2015 roku i 1175,85 zł w 2019 roku). Wzrost miesięcznych zarobków migrantów można wiązać z bardziej trwałym charakterem zatrudnienia migrantów na podstawie umów. Dodatkowo 1 stycznia 2017 roku wprowadzono przepisy o waloryzowanej minimalnej stawce godzinowej przy zatrudnieniu na umowę zlecenie, mające na celu ograniczenie nadużywania umów cywilnoprawnych oraz ochronę osób najniżej wynagradzanych. O ile w 2015 roku możliwe i legalne były stawki na poziomie kilku złotych za godzinę pracy, to w 2019 roku minimalna stawka wynosiła 14,70 zł. Wynagrodzenia migrantów są jednak nadal niższe niż przeciętne wynagrodzenie w Warszawie, które w 2019 roku wynosiło 6802,60 zł brutto (około 4885,00 zł netto przy umowie o pracę). Należy również pamiętać, że wynagrodzenia miesięczne migrantów są relatywnie niskie z powodu dłuższego niż kodeksowy czasu pracy w ciągu tygodnia.

Warto jednak zaznaczyć, że w omawianym okresie wynagrodzenia migrantów rosły szybciej niż wynagrodzenia dla sektora przedsiębiorstw. Dynamika zmian przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w województwie mazowieckim między październikiem 2015 a czerwcem 2019 wyniosła 121,0% (GUS), a wśród badanych migrantów w Warszawie 152,0%. Na względnie wysoki wzrost wynagrodzeń respondentów miał zapewne wpływ również wzrost zatrudnienia migrantów w

---

¹⁶ Odpowiedzi o wysokość otrzymywanych dochodów zbierane były w trojaki sposób, tak by maksymalizować skalę uzyskanych informacji. W pierwszym kroku pytano o dokładną kwotę, a dopiero gdy zdobycie takiej informacji nie było możliwe, proszono respondenta, by próbował określić przedział wartości. Ostatnią opcją było podanie stawki godzinowej za pracę. Prezentowane dane stanowią kalkulację uwzględniającą te trzy źródła informacji (przy czym dla danych przedziałowych użyto wartość równą środkowi przedziału, a stawkę godzinową pomnożono przez liczbę godzin przepracowanych przez respondenta w ciągu miesiąca, w przypadku, gdy podano i przedział i stawkę godzinową, do wyliczenia średniej zastosowano wyliczenie dochodów ze stawki godzinowej).

przemysłu, cechującym się stabilniejszymi warunkami pracy i płacy niż dla przykładu sektor usług dla gospodarstw domowych czy budownictwo charakteryzujące się sezonowością.

Największy wzrost zarobków zanotowano wśród migrantów doświadczonych (z 1958,14 zł w 2015 roku do 3188,83 zł w 2019 roku), co można wiązać z faktem, że w porównaniu do 2015 roku zauważalnie spadł wśród nich udział osób wykonujących w Polsce prace proste (Tabela 4.6). Migranci doświadczeni zarabiali przeciętnie o około pół tysiąca złotych więcej niż nowoprzybyli (średnia 3188,83 zł wobec 2805,58 zł; mediana 3000,00 zł wobec 2500,00 zł). Co ciekawe, w 2015 roku różnica w wysokości zarobków obu grup na poziomie mediany wynosiła tylko 50,00 zł (1800,00 zł wobec 1750,00 zł), a na poziomie średniej była pomijalna (1958,14 zł wobec 1957,05 zł).

Porównując wyniki z Warszawy w roku 2019 do tych uzyskanych w innych miastach, przeciętne wynagrodzenia ukraińskich migrantów były znacznie wyższe niż w 2018 roku w Bydgoszczy (średnia 2577,98 zł, mediana 2500 zł), ale zbliżone, choć nadal wyższe, do tych we Wrocławiu (2978,50 zł, mediana 2600 zł). Podobieństwo stolic Mazowsza i Dolnego Śląska w tym względzie jest między innymi pochodną porównywalności ich lokalnych rynków pracy pod względem dużego zróżnicowania sektorowego zatrudnienia migrantów (obejmującego także dobrze płatne usługi finansowe i sektor IT) (Tabela 4.5). Podobieństwo rynku Wrocławia do Warszawy odzwierciedlają średnie wartości wynagrodzeń. Zarówno w 2018, jak i w 2019 roku wynagrodzenia w Warszawie były o około 2000 zł wyższe niż w Bydgoszczy, natomiast różnica między Warszawą i Wrocławiem była o połowę mniejsza (dane GUS)¹⁷. Dane te pokazują również, że mimo szybkiego wzrostu, średnie zarobki ukraińskich migrantów są znacząco niższe niż zarobki ogółu pracujących w danym regionie.

Tabela 4.7. Migranci w Warszawie według miesięcznych zarobków netto – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Średnia	2976,97	3188,83	2805,58	1957,57	1958,14	1957,05
Odchylenie standardowe	1175,85*	1414,85*	904,56	720,39	815,85	624,00
Mediana	2800,00	3000,00	2500,00	1800,00	1750,00	1800,00
Ogółem (N)	1219	545	674	486	230	256

Uwagi:* Wśród migrantów doświadczonych wystąpiła jedna obserwacja atypowa równa 30000,00 zł.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

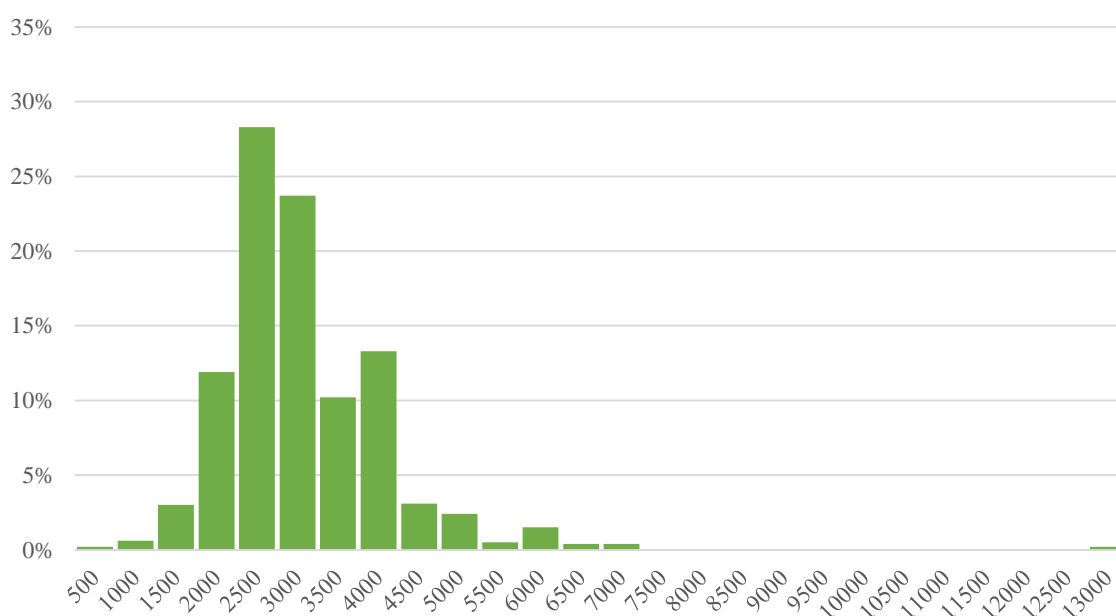
Zróżnicowanie zarobków migrantów w Warszawie pokazuje Rysunek 4.3. Jest to rozkład asymetryczny z przesunięciem w kierunku niższych wartości, jednak nie można mówić o

¹⁷ Rok 2018: powiat m. Wrocław – 5338,47 zł; powiat m. Bydgoszcz – 4481,39 zł; powiat m. st. Warszawa – 6432,78 zł brutto. Rok 2019: powiat m. Wrocław – 5757,54 zł; powiat M. Bydgoszcz – 4957,38 zł; powiat m. st. Warszawa – 6802,60 zł brutto.

bardzo silnym skupieniu wokół wartości średniej, tak jak to miało miejsce np. w Bydgoszczy (Górny *et al.* 2019). Maksimum rozkładu przypada na kwotę 2500,00 zł netto. Mimo iż była to kwota znacznie przewyższająca płacę minimalną w 2019 roku (2250,00zł brutto), to jej wartość była niższa od przeciętnego wynagrodzenia w sektorach, w których najczęściej pracowali migranci (Tabela 4.5), np. według danych GUS za czerwiec 2019 dla hotelarstwa i gastronomii roku wynosiło ono 4322,00 zł brutto, czyli 3200,00 zł netto.

Poza głównym maksimum zaznacza się drugie lokalne maksimum dla kwoty 4000,00 zł netto, przekraczające przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2019 roku (4918,17zł brutto, tj. około 3556,00zł netto). Oznacza to, że mimo iż ogół migrantów osiąga zarobki dużo niższe niż przeciętne w regionie, to tak jak w Lublinie (Górny *et al.* 2017) i Wrocławiu (Górny *et al.* 2019), w Warszawie istniała wąska grupa migrantów osiągających względnie wysokie zarobki, nieodbiegające tak bardzo od zarobków obywateli polskich.

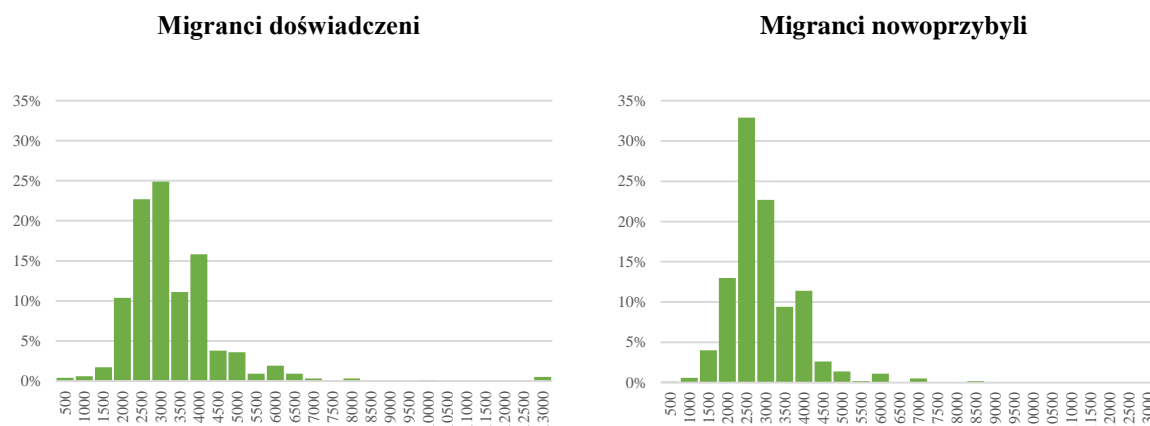
Rysunek 4.3. Rozkład miesięcznych zarobków netto ogółu imigrantów w Warszawie 2019 (dane w %)

Uwagi: Z wykresu migrantów doświadczonych usunięto jedną obserwację atypową równą 30000,00 zł.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Rysunek 4.4 przedstawia rozkłady zarobków netto migrantów w podziale na osoby z dłuższą i krótszą historią migracji. Wykres dla migrantów doświadczonych jest bardziej spłaszczony, z maksimum dla 3000,00 zł (22,0% osób), widać jednak, że podobna część osób (20,1%) zarabiała średnio 2500,00 zł. Z kolei na wykresie dla migrantów z krótszym doświadczeniem dominują zarobki bliskie medianie 2500,00 zł i brak jest wynagrodzeń ekstremalnie wysokich. Warto jednak zaznaczyć, że blisko połowa nowych migrantów (49,3%) zarabiała w roku 2019 więcej niż średnia dla tej grupy (2805,58 zł), a dodatkowe lokalne maksima równe 4000,00 zł pojawiają się w obu grupach.

Rysunek 4.4. Rozkład miesięcznych zarobków netto imigrantów doświadczonych i nowoprzybyłych w Warszawie 2019 (dane w %)

Uwagi: Z wykresu migrantów doświadczonych usunięto jedną obserwację atypowa równą 30000,00 zł.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Migranci przeciętnie ponad połowę zarobionych w Polsce pieniędzy (51,9%) wydali na miejscu (Tabela 4.8.), a jedną czwartą (26,2%) na Ukrainie. Podobny udział (20,5%) miały inne cele (głównie zapewne oszczędności i inwestycje). Znaczenie wydatków w krajach trzecich było natomiast znikome (1,3%). Migranci doświadczeni w porównaniu z nowoprzybyłymi nieco większą część zarobków wykorzystywali w Polsce (52,7% wobec 51,3%) kosztem wydatków na Ukrainie (25,1% wobec 27,2%) i oszczędności (19,4% wobec 21,4%).

Tabela 4.8. Wykorzystanie zarobków z Polski według miejsca wykorzystania i wybranych kategorii migrantów w Warszawie 2019 (dane w %)

Kategoria	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Polska	51,9	52,7	51,3
Kraj pochodzenia	26,2	25,1	27,2
Inny kraj	1,3	1,2	1,4
Inne cele	20,5	19,4	21,4
Ogółem (N)	1258	568	690

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Jeżeli chodzi o strukturę wydatków migrantów w Polsce, to nie zaobserwowano większych różnic między migrantami o różnym doświadczeniu migracyjnym (Tabela 4.9.). Przeciętnie ponad połowę z nich stanowiły wydatki na bieżące utrzymanie. Dwie główne kategorie wydatków to żywność (30,6% łącznych wydatków w Polsce) i opłaty za mieszkanie (26,2%). Co ciekawe, wydatki na mieszkanie miały większy udział w wydatkach w Polsce u doświadczonych migrantów. Wiąże się to zapewne z wybieraniem przez nich ofert mieszkaniowych o wyższym standardzie, skoro decyzja o migracji jest decyzją bardziej długotrwałą. Tymczasem nowi migranci mogą godzić się tymczasowo na gorsze warunki. Do kosztów mieszkania można jeszcze dodać koszty jego wyposażenia (2,6%), które są wyższe u nowoprzybyłych migrantów (3,4% wobec 1,6%). Do wydatków związanych z bieżącym utrzymaniem należą jeszcze wydatki na odzież (11,5%), transport (6,9%) i telefon (4,8%). Zauważalną część (9,5%) wydatków migrantów w Polsce stanowiły koszty szeroko pojętej

rozrywki: rekreacji (4,2%), używek (4,1%) oraz restauracji (1,3%). Najmniejsze odsetki migranci wydawali w Polsce na edukację (1,2%) i sprzęt elektroniczny (0,9%), które nie należą do kategorii towarów i usług pierwszej potrzeby.

Tabela 4.9. Wydatki migrantów w Polsce w 2019 roku według długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Żywność i napoje bezalkoholowe	30,6	28,4	32,4
Alkohol, tytoń, używki	4,1	3,9	4,2
Odzież i obuwie	11,5	11,6	11,4
Użytkowanie mieszkania	26,2	29,9	23,1
Wyposażenie mieszkania	2,6	1,6	3,4
Sprzęt elektroniczny	0,9	0,8	0,9
Wydatki związane ze zdrowiem	1,6	2,1	1,1
Transport	6,9	7,2	6,6
Wydatki na telefon	4,8	4,8	4,8
Rekreacja i kultura	4,2	3,7	4,5
Edukacja	1,2	1,2	1,2
Restauracje i hotele	1,3	1,3	1,3
Pozostałe usługi	2,4	1,9	2,7
Inne	1,9	1,7	2,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>1223</i>	<i>553</i>	<i>671</i>

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

Większość migrantów była w stanie gromadzić oszczędności w trakcie obecnego pobytu (53,0%). Tym samym, jeżeli chodzi o skłonność migrantów warszawskich do oszczędzania, odwróciła się notowana między 2012 a 2015 rokiem tendencja spadkowa (Górny *et al.* 2013, 2016). W 2019 roku nieznacznie częściej oszczędności gromadzili migranci doświadczeni niż nowoprzybyli (54,2% wobec 52,0%), co można wiązać z wyższymi średnimi zarobkami tej grupy (Tabela 4.7). Jednak między 2015 a 2019 rokiem większy wzrost skłonności do oszczędzania o 6,5 p.p., zanotowano wśród migrantów nowoprzybyłych¹⁸. Warto zaznaczyć, że pomimo iż migranci pracujący w Warszawie osiągnęli wyższe lub porównywalne dochody w porównaniu do innych miast (Górny *et al.* 2019), to rzadziej gromadzili oszczędności niż osoby przebywające we Wrocławiu (61,0%) czy Bydgoszczy (63,8%).

Poza wzrostem wynagrodzeń migrantów w Warszawie w okresie 2015-2019, wzrosła też wysokość gromadzonych przez nich oszczędności¹⁹ (Tabela 4.10.). Zanotowano dwukrotny wzrost mediany wysokości oszczędności (2019 - 4000 zł, 2015 – 2000 zł). O ile w 2015 roku długość pobytu w Polsce nie miała znaczącego wpływu na wysokość przeciętnych oszczędności migrantów (mediana 2000 zł dla obu kategorii migrantów), to w roku 2019

¹⁸ Może to być po części efektem tego, że w roku 2015 w próbie znaleźli się również migranci z bardzo krótkim doświadczeniem migracyjnym (brak warunku na minimum trzymiesięczny okres od pierwszego przyjazdu).

¹⁹ Ze względu na rosnącą rozpiętość oszczędności, w tej części tekstu, przy porównaniach skupiono się na wartościach mediany.

różnice między tymi grupami były już widoczne. Doświadczeni migranci przeciętnie gromadzili o 1144,75 zł więcej (doświadczeni migranci 4144,75 zł, nowoprzybyli 3000,00 zł). Biorąc pod uwagę charakterystyki opisowe oszczędności, migranci warszawscy byli najbardziej podobni do migrantów z Bydgoszczy w roku 2018 (średnia 5363,04 zł i mediana 4000,00 zł). Mimo nieco wyższych niż we Wrocławiu zarobków, migranci w Warszawie odkładali mniej, co można wiązać z wyższymi kosztami życia w stolicy, szczególnie kosztami wynajmu mieszkań, które stanowią istotną pozycję w wydatkach migrantów.

Tabela 4.10. Migranci w Warszawie według wielkości zgromadzonych oszczędności – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego (dane w złotych)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Średnia	5603,44	7752,74	3774,24	3317,90	4160,22	2557,89
Odchylenie standardowe	9660,19	13573,88	2990,58	4570,48	5944,88	2606,52
Mediana	4000,00	4144,75	3000,00	2000,00	2000,00	2000,00
Ogółem (N)	637	293	344	249	118	131

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Tabela 4.11 prezentuje bardziej szczegółowo plany migrantów co do miejsca wykorzystania zgromadzonych oszczędności w roku 2019. Wyniki są zbliżone w obu grupach migrantów, niezależnie od doświadczenia migracyjnego. W stosunku do roku 2015 prawie nie zmieniły się udziały migrantów planujących wydanie swoich oszczędności w Polsce, natomiast spadł odsetek chętnych do wydawania oszczędności w kraju pochodzenia (z 69,2% do 62,0%). Największą zmianę odnotowano w przypadku migrantów doświadczonych. W 2019 roku byli oni w mniejszym stopniu nastawieni na przeznaczanie oszczędności zgromadzonych w Polsce na wydatki w kraju pochodzenia (60,7%) niż miało to miejsce w 2015 roku (71,3%). Analogiczna zmiana miała miejsce również w przypadku migrantów nowoprzybyłych. Była ona jednak mniej istotna (63,2% w 2015 roku w porównaniu do 67,3% w roku 2019). W tym miejscu na uwagę zasługuje zmiana kierunku różnic między wydzielonymi grupami – w 2015 roku na wydatkowanie oszczędności w kraju pochodzenia byli bardziej nastawieni migranci z dłuższym stażem (różnica 4,0 p.p.), a w 2019 roku z krótszym (różnica 2,5 p.p.).

Mimo iż ogólny udział osób planujących wykorzystanie swoich oszczędności w krajach trzecich prawie się nie zmienił (7,7% wobec 7,1%) pomiędzy latami 2015 i 2019, to zaobserwowano pewne zmiany wewnątrz grup. W 2019 roku to migranci z dłuższym stażem chętniej niż cztery lata wcześniej myśleli o wydatkach w krajach trzecich (8,9% wobec 5,2%), a migranci z krótszym stażem odwrotnie (6,6% wobec 8,8%). Porównując migrantów w różnych miastach pod względem planów wykorzystania oszczędności, widać podobieństwo doświadczonych migrantów przebywających w Warszawie do doświadczonych migrantów w Bydgoszczy. Natomiast pod względem silnej orientacji migrantów na wydatkowanie swoich oszczędności w Polsce, migranci wrocławscy pozostają wyjątkowi.

Tabela 4.11. Migranci w Warszawie według planowanego miejsca wykorzystania oszczędności i długości doświadczenia migracyjnego (dane w %)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Polska	31,8	33,3	30,5	31,1	29,7	32,4
Kraj pochodzenia	62,0	60,7	63,2	69,2	71,3	67,3
Inny kraj	7,7	8,9	6,6	7,1	5,2	8,8
Nie wiem	5,8	5,4	6,2	4,5	3,6	5,3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>745</i>	<i>355</i>	<i>390</i>	<i>241</i>	<i>122</i>	<i>131</i>

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Wśród migrantów w Warszawie przeważały osoby, które w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie przekazywały pieniądze zarobione w Polsce za granicę. Dotyczyło to 61,5% badanych, co jest porównywalne z odsetkiem uzyskanym cztery lata wcześniej, kiedy dokonanie transferu w ciągu roku poprzedzającego badanie deklarowało 59,4% respondentów. W 2015 roku widoczne były jednak większe różnice między grupami migrantów bardziej i mniej doświadczonych. W 2019 roku migranci doświadczeni dokonywali transferów nieznacznie rzadziej niż nowoprzybyli (60,7% wobec 62,1%). Natomiast w 2015 roku przeciwnie – znacznie częściej przekazów dokonywali migranci z dłuższym stażem (77,2%) niż krótszym (44,4%), co wskazuje na to, że w 2015 roku w przypadku migrantów doświadczonych zapewne częściej niż w roku 2019 celem migracji była chęć wspierania gospodarstw domowych na Ukrainie. Równocześnie w przypadku migrantów z krótkim stażem w 2015 roku trzeba pamiętać o specyfice migracji pokryzysowej – charakteryzującej się tymczasowością i w niektórych przypadkach utrudnionym kontaktem z gospodarstwem domowym pozostawionym w obszarze konfliktu.

Tabela 4.12. podsumowuje deklaracje respondentów na temat kwot przekazywanych na Ukrainę w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie. Patrząc na medianę, można stwierdzić, że mimo wzrostu wynagrodzeń (Tabela 4.7) i oszczędności (Tabela 4.10), wartość transferów w ciągu czterech lat pomiędzy 2015 a 2019 rokiem nie wzrosła znacząco: przeciętnie o około 500 zł (4000,00 zł w 2015, 4500,00 zł w 2019 roku). Nieco większe różnice widać w wartościach średnich, według których transfery wzrosły o 2000 zł (z 4759,98 zł do 6753,87 zł). Wysokie (i rosnące w porównaniu z 2015 rokiem) wartości odchyłeń standardowych świadczą o dużej rozpiętości w wysokości transferów, które wahały się od 150,00 zł do 60 000,00 zł na rok. W tych szerokich przedziałach trudno jednak wskazać jednostkowe obserwacje nietypowe. W roku 2019, podobnie jak w 2015, więcej transferowali migranci doświadczeni (średnia 7472,09 zł, mediana 5000,00 zł). Ich roczne transfery były średnio o ponad tysiąc złotych wyższe niż migrantów z krótszym stażem migracyjnym (średnia 6153,14 zł, mediana 4000,00 zł). W porównaniu z 2015 rokiem o około 200,00 zł wzrosła różnica między wysokością średnich transferów wykonywanych przez migrantów doświadczonych w porównaniu z transferami osób przybyłych do Polski stosunkowo niedawno. Są to wyniki interesujące, gdyż konsekwentnie wzorce migracyjne w Polsce odbiegają od sugerowanych w literaturze przedmiotu, według której większą skłonnością do

transferów i jednocześnie tendencją do przekazywania większych kwot wykazują migranci z krótszym stażem, a nie ci stosunkowo zakorzenieni w kraju docelowym (Stark 2009; Hagen Zanker and Siegel 2007; Rapaport and Docquier 2006). Wydaje się, że może to być pochodną relatywnie mniej stabilnej sytuacji osób przybyłych niedawno (w wymiarze pozycji na rynku pracy). Pamiętać należy również, że wśród wydzielonych w raporcie migrantów doświadczonych ponad połowa rozpoczęła swoją migrację do Polski dopiero 3-4 lata przed badaniem (Tabela 3.2), więc jak na warunki europejskie ma krótki staż migracyjny i może nie wpisywać się ściśle w kategorię „zakorzenionych migrantów”. Dodatkowe znaczenie ma specyfika migracji z Ukrainy do Polski, gdzie główną strategią migrantów, zwłaszcza w poprzednich latach, była cyrkulacja, a nie osiedlenie (Górny 2017). Orientacja na migracje cyrkulacyjne i wspieranie gospodarstw domowych w kraju pochodzenia może być więc paradoksalnie silniejsza wśród migrantów z dłuższym stażem (Tabela 4.11). Natomiast warto zwrócić uwagę, że w klasyczne wzorce przekazów do kraju pochodzenia lepiej wpisują się migranci we Wrocławiu (Górny *et al.* 2019). Kwoty transferów w opisywanym badaniu warszawskim – tylko pod względem średniej – były wyższe w porównaniu z badaniami w Bydgoszczy (6247,41 zł) i Wrocławiu (6300,07 zł), natomiast mediana transferów migrantów warszawskich (4500,00 zł) plasowała się między Wrocławiem (4000,00 zł) a Bydgoszczą (5000,00 zł).

Tabela 4.12. Migranci w Warszawie według kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach – podstawowe statystyki opisowe według długości doświadczenia migracyjnego (dane w zł)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadzeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadzeni i migranci	Nowi migranci
Średnia	6753,87	7472,09	6153,14	4759,98	5233,90	4075,57
Odchylenie standardowe	6186,44	7034,87	5309,86	3736,38	3884,57	3411,26
Mediana	4500,00	5000,00	4000,00	4000,00	4435,66	3568,23
Ogółem (N)	745	339	406	312	184	128

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Z prezentowanych poniżej danych (Tabela 4.13) wynika, że mamy do czynienia z klasycznymi wzorcami wykorzystania przekazywanych pieniędzy, bardzo podobnymi do wyników uzyskanych w 2015 roku. Dominowały bieżące wydatki, które pochłaniały przeciętnie około jednej trzeciej transferowanych środków. Na remont bądź kupno mieszkania/domu badani migranci przeznaczali średnio 14,8% środków zarobionych w Polsce. Tym samym, w porównaniu z 2015 rokiem o 2,7 p.p. zmalało znaczenie tej tradycyjnie bardzo ważnej kategorii. Tak samo jak w 2015 roku następne co do wysokości udziału były wydatki na zdrowie stanowiące przeciętnie około 10,8% przekazanych sum. Również podobny jak cztery lata wcześniej był udział oszczędności (10,6%) i wydatków na edukację (9,1%). Wzrósł natomiast udział obsługi długu w kraju pochodzenia z 6,5% do 8,7%. Migrantom wskazującym kategorię „inne”, chodziło o pomoc i prezenty dla członków rodziny, edukację innych bliskich osób niż wymienione w kwestionariuszu, rekreację, zakup samochodu i wyjątkowe wydarzenia życiowe jak wesele czy pogrzeb w rodzinie.

W 2019 roku długość projektu migracyjnego nie miała dużego wpływu na udział trzech głównych kategorii wykorzystania transferów (bieżących wydatków, remontu i oszczędności) oraz tych najmniej istotnych (własna działalność gospodarcza, edukacja własna, inwestycje finansowe). Natomiast migranci doświadczeni inwestowali więcej w zdrowie (12,3%) niż nowoprzybyli (9,6%), a rzadziej wykorzystywali przetransferowane środki na edukację własną bądź dzieci (6,7% wobec 11,1%). Obsługa długu w kraju pochodzenia była ważnym wydatkiem dla migrantów, którzy niedawno przybyli po raz pierwszy do Polski (11,9% wobec 4,9% u doświadczonych).

Szukając różnic, jakie wraz z upływem czasu pojawiły się wśród migrantów ukraińskich w Warszawie, warto zwrócić uwagę na duże zróżnicowanie między wyselekcjonowanymi grupami w 2015 roku, mniej widoczne w 2019 roku. Jeszcze w 2015 roku remonty były bardzo ważnym wydatkiem w przypadku migrantów przebywających w Polsce dłużej (22,6%), a znacznie mniej istotnym wśród osób, które do Polski przyjechały w ciągu dwóch lat poprzedzających badanie (9,9%). Z kolei osoby z krótszym doświadczeniem migracyjnym były bardziej nastawione na zakup nowej nieruchomości (6,0% wobec 1,8%). Na przestrzeni lat wśród nowoprzybyłych migrantów spadło znaczenie oszczędności (z 17,0% do 10,3%), z kolei wzrosło u doświadczonych (z 6,2% do 10,9%). Odwrotny kierunek zmiany zaobserwowano w przypadku edukacji dzieci, która zyskała na znaczeniu wśród migrantów mniej doświadczonych (10,4% z 7,1%), a straciła u doświadczonych (spadek z 8,8% do 6,4%).

Tabela 4.13. Migranci w Warszawie według wykorzystania środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach i długości doświadczenia migracyjnego (średnie udziały procentowe całkowitej przekazanej kwoty)

Kategoria	Warszawa 2019			Warszawa 2015		
	Ogółem	Doświadzeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadzeni migranci	Nowi migranci
Bieżące wydatki	31,3	33,6	29,2	32,7	32,4	33,1
Remont mieszkania/domu	14,8	15,4	14,3	17,5	22,6	9,9
Kupno mieszkania/domu	2,5	3,6	1,6	3,5	1,8	6,0
Oszczędności	10,6	10,9	10,3	10,5	6,2	17,0
Inwestycje finansowe	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
Własna działalność gospodarcza	1,6	1,8	1,4	1,7	2,3	0,7
Edukacja własna	0,5	0,3	0,7	0,2	0,0	0,5
Edukacja dzieci	8,6	6,4	10,4	8,1	8,8	7,1
Splata długu	8,7	4,9	11,9	6,5	4,4	9,5
Zdrowie	10,8	12,3	9,6	10,4	12,5	7,1
Inne	6,7	8,2	5,5	5,6	4,2	7,8
Nie wiem, na co przeznaczono	1,9	1,7	2,1	0,8	0,9	0,7
<i>Ogółem (N)</i>	798	370	428	322	194	128

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019, RDS Warszawa 2015.

Jeżeli chodzi o plany respondentów odnośnie do przekazywania pieniędzy za granicę w ciągu roku od momentu badania, większość respondentów deklarowała posiadanie takich planów

(63,2%), jednak między 2019 a 2015 rokiem istotnie spadła chęć do dalszych transferów (o 11,3 p.p.). W 2015 roku takie plany miało bowiem aż 74,5% ogółu respondentów. Podobnie jak w 2015 roku i w innych badanych miastach (Górny *et al.* 2019), plany takie nieco częściej posiadali nowi migranci (66,3%) niż doświadczeni (59,6%).

W 2019 roku udział planowanych transferów (63,2%) był zbliżony do udziału transferów dokonanych (61,5%). Odmienna sytuacja miała miejsce w 2015 roku, kiedy więcej migrantów planowało transfery (74,5%) niż je dokonało (59,4%). Postawa ta mogła wyrażać nadzieję nowoprzybyłych migrantów na to, że choć dotychczas nie wspierali oni gospodarstw na Ukrainie, to w ciągu roku ich sytuacja zmieni się na tyle, że będzie to możliwe. Szczególnie nowi migranci w 2015 roku wykazywali się większym optymizmem w tej kwestii. Mimo iż tylko mniejszości spośród nich (44,4%) udało się dokonać transferów w roku poprzedzającym badanie, to większość deklarowała (72,4%), że zrobi przekaz w roku kolejnym²⁰. Dane z Warszawy w 2019 roku odbiegają od wyników z innych miast. W Bydgoszczy odsetek osób planujących transfery w ciągu kolejnych 12 miesięcy był znacząco wyższy (82,0% planujących transfery), a we Wrocławiu (46,9%) i Lublinie (45,2%) niższy.

Główną różnicą, którą widać, porównując wykorzystanie dotychczasowych transferów z planami wobec przyszłych (Tabela 4.14), jest to, że migranci w przyszłości bardziej chcieliby inwestować w nieruchomości niż w bieżące wydatki. Bieżące wydatki pochłonęły 31,3% transferowanych środków, podczas gdy w przyszłości migranci planowali przeznaczyć na nie tylko 26,2%. Na remont lub kupno nieruchomości chcieliby wydać średnio o 6,7 p.p. więcej niż wcześniej (24,0% wobec 17,3%). Więcej też planowali przeznaczyć na szeroko rozumiane inwestycje, w tym finansowe (1,6%), własną firmę (2,7%) i edukację (1,2%), a mniej na edukację dzieci (6,9%), spłatę długu (6,3%) i wydatki na zdrowie (8,8%). Różnic między planami a wcześniejszymi działaniami związanymi z transferami nie zaobserwowano w pozycji „oszczędności” (10,7% wobec 10,6%).

---

²⁰ Drugim wyjaśnieniem tej różnicy może być fakt, że ze względu na brak w 2015 roku w rekrutacji respondentów warunku co do długości pobytu, część migrantów w 2015 roku mogła być w Polsce na tyle krótko, że nie zdążyła jeszcze dokonać pierwszego transferu.

Tabela 4.14. Migranci w Warszawie w 2019 roku według wykorzystania transferów przekazanych i planowanych i długości doświadczenia migracyjnego (średnie udziały procentowe całkowitej przekazanej kwoty)

Kategoria	przekazane			planowane		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	Nowi migranci
Bieżące wydatki	31,3	33,6	29,2	26,2	29,4	23,7
Remont mieszkania/domu	14,8	15,4	14,3	17,2	16,6	17,7
Kupno mieszkania/domu	2,5	3,6	1,6	6,8	7,6	6,1
Oszczędności	10,6	10,9	10,3	10,7	10,6	10,7
Inwestycje finansowe	0,2	0,2	0,1	1,6	1,0	2,2
Własna działalność gospodarcza	1,6	1,8	1,4	2,7	3,3	2,3
Edukacja własna	0,5	0,3	0,7	1,2	0,8	1,6
Edukacja dzieci	8,6	6,4	10,4	6,9	5,3	8,2
Splata długu	8,7	4,9	11,9	6,3	4,0	8,0
Zdrowie	10,8	12,3	9,6	8,8	8,4	9,1
Inne	6,7	8,2	5,5	7,3	9,5	5,6
Nie wiem, na co przeznaczono	1,9	1,7	2,1	3,2	1,7	4,3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>798</i>	<i>370</i>	<i>428</i>	<i>828</i>	<i>366</i>	<i>463</i>

Uwagi: Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Warszawa 2019.

5 PODSUMOWANIE

Nie ulega wątpliwości, że w okresie czterech lat, jakie upłynęły pomiędzy sondażami zrealizowanymi w latach 2015 i 2019, dokonały się widoczne zmiany w ukraińskiej migracji do aglomeracji warszawskiej. Porównania do innych miast wskazują natomiast na wciąż utrzymującą się specyfikę napływu do tego tradycyjnego obszaru docelowego migracji ukraińskiej w Polsce, której znaczenie jednak maleje – grupy migrantów w Warszawie i innych miastach wykazują więcej podobieństw niż wcześniej – i będzie zapewne dalej stopniowo maleć w kolejnych latach.

Jeżeli chodzi o zmiany, jakie zaszły w napływie do Warszawy, to wskazać należy stopniowy spadek feminizacji populacji migrantów warszawskich, a także jej odmłodzenie, które z kolei wpływa na stan cywilny migrantów, w tym na rosnący udział osób bez doświadczenia małżeńskiego. W poprzednich latach migranci ukraińscy przyjeżdżający do Warszawy pochodzili głównie ze wsi i małych miast Ukrainy zachodniej, obecnie widać większe zróżnicowanie pod tym względem, w tym wzrost znaczenia imigracji z Ukrainy centralnej. Pomiędzy 2015 i 2019 rokiem zmniejszyły się też różnice między grupami migrantów doświadczonych i nowoprzybyłych pod względem płci, wieku i wykształcenia. Można pokusić się o stwierdzenie, że po tym jak osłabło znaczenie migracji pokryzysowej, dla której bezpośrednim impulsem był militarny konflikt rosyjsko-ukraiński, charakterystyki obu grup zbliżyły się do siebie.

Również w kwestii wzorców migracyjnych, można dojść do przekonania, że charakter migracji ukraińskiej do Warszawy nieco się zmienił na przestrzeni czterech lat, które upłynęły pomiędzy analizowanymi badaniami. Migranci zdają się – bardziej niż miało to miejsce w 2015 roku – czynić z Polski „trwalsze” centrum życiowe, nie odbywając przy tym tak częstych podróży pomiędzy Polską a Ukrainą oraz wydłużając czas przeciętnego pobytu w Polsce. Dotyczy to zwłaszcza migrantów bardziej doświadczonych. W okresie 2015-2019 spadł także odsetek migrantów przebywających w Polsce samotnie (jednoosobowe gospodarstwa domowe).

Jednocześnie dalsza cyrkulacja pomiędzy Polską i Ukrainą zauważalnie straciła na znaczeniu w planach migracyjnych respondentów pomiędzy rokiem 2019 i 2015. Nadal pozostaje jednak najbardziej popularnym wyborem migrantów. Nieco częściej niż we wcześniejszych latach plany Ukraińców obejmują stałe osiedlenie się w przyszłości w Polsce, a także powrót na stałe na Ukrainę. Najmniej osób planowało zamieszkanie w kraju innym niż Polska czy Ukraina. Warto jednak podkreślić, że około jednej trzeciej migrantów rozważało wyjazd do innego państwa w perspektywie 12 miesięcy lub dalszej. Większość tej grupy brała pod uwagę Niemcy, a jeżeli chodzi o inne kraje, to ich zestaw był dosyć zróżnicowany: od krajów europejskich (np. Czechy, Wielka Brytania, Holandia, Norwegia) po kraje zamorskie (Stany Zjednoczone, Kanada).

Zmienił się przy tym charakter migracji ukraińskiej do Warszawy, jeżeli chodzi o główne motywacje przyjazdu, choć pozostały one przede wszystkim zarobkowe. W roku 2019 migranci zauważalnie częściej niż cztery lata wcześniej jako główny powód przyjazdu wskazywali niewystarczające zarobki na Ukrainie, a rzadziej brak pracy. Można to wiązać z pewną poprawą sytuacji gospodarczej na Ukrainie, lecz także zapewne z tym, że w migracje angażują się nowe grupy obywateli Ukrainy. Wydaje się, że migracja z Ukrainy do Polski w większym stopniu niż kiedyś stała się wyborem ekonomicznym, a w mniejszym koniecznością bytową.

Warto zaznaczyć, że zmiany dotyczące formalnoprawnego statusu pobytu migrantów w Polsce tylko w ograniczonym stopniu wskazują na wzrost trwałości migracji ukraińskiej do Warszawy. Odsetek zezwoleń na pobyt (a więc dokumentów zapewniających najtrwalszy, niezakłócony pobyt) nie zwiększył się bowiem znacząco w analizowanym okresie 2015-2019. Wzrósł natomiast udział osób podróżujących na podstawie ruchu bezwizowego, wywołując analogiczny spadek migrantów przyjeżdżających do Polski na podstawie wizy (około 20 p.p.). Wśród wiz wzrosło wprawdzie znaczenie tych, wydanych w celu wykonywania pracy na podstawie zezwolenia na pracę (kosztem wiz w celu odwiedzin), jednak jeżeli chodzi o podstawę prawną wykonywania pracy w Polsce, to obserwowane zmiany są zaskakująco niewielkie, w granicy kilku punktów procentowych. Warto jednak podkreślić, że względne znaczenie zezwoleń na pracę (w porównaniu do procedury uproszczonej) w badanej w Warszawie grupie migrantów ukraińskich było większe niż w przypadku innych miast traktowanych jako nowe obszary docelowe (Bydgoszcz, Wrocław), a także większe niż wynikałoby to z danych rejestrowych dla całej Polski. Sytuacja taka miała miejsce w Warszawie już w roku 2015, a kolejne cztery lata nie przyniosły istotnych zmian w tym zakresie. Może to być pochodną tego, że tzw. proces uszczelniania i urealniania procedury

uproszczonej zaczął się w województwie mazowieckim wcześniej niż w innych regionach z uwagi na wysoki napływ cudzoziemców na mazowiecki rynek pracy (Górny *et. al.* 2018).

Przedstawione w niniejszym raporcie wyniki badań pozwalają także na wstępne obserwacje co do tendencji dotyczących sytuacji migrantów ukraińskich na polskim rynku pracy. Ich analiza każe w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na postępujący proces wychodzenia poza sektory, w których praca jest migrantom z Ukrainy tradycyjnie przypisywana, czyli budownictwo i sektor usług domowych (a także rolnictwo, ale poza aglomeracją warszawską). O ile wyniki badania z 2015 roku prowadziły bowiem do konkluzji, że pod względem sytuacji na rynku pracy (zarówno charakteru pracy, jak i sektora zatrudnienia) migranci z Ukrainy zajmują swoistą niszę na rynku pracy wśród pracowników w Polsce (charakterystyka sposobu ich zatrudnienia w żaden sposób nie przystawała do ogółu zatrudnienia), tak w 2019 roku zaobserwowano pod tym względem pewne zmiany.

W pierwszej kolejności zmiany te dotyczą trwałości pracy wykonywanej przez ukraińskich pracowników. Choć w tym przypadku wyniki badań z lat 2015 i 2019 nie są w pełni porównywalne, to wskazują one na zmniejszenie udziału osób wykonujących prace dorywcze oraz wzrost odsetka migrantów posiadających bardziej lub mniej trwałe zatrudnienie. Co interesujące, zmiany te nie dotyczą jedynie migrantów doświadczonych, co do których można by spodziewać się powolnego, jednostkowego integrowania się z polskim rynkiem pracy i przechodzenia z reżimu pracy tymczasowej i dorywczej do pracy stałej i regularnej. Odnoszą się one także, i zwłaszcza, do migrantów nowoprzybyłych, którzy znajdują stałe zatrudnienie najwyraźniej bez uprzedniego długiego okresu pracy dorywczej.

Po drugie, znaczące różnice można dostrzec w rozkładzie zatrudnienia pod względem sektorowym. O ile w badaniu z 2015 roku odnaleźć można było dwie zasadnicze grupy migrantów ukraińskich: kobiety pracujące w sektorze usług dla gospodarstw domowych i mężczyźni pracujących w sektorze budowlanym, o tyle rok 2019 naznaczyło dużo większe zróżnicowanie sektorowe zatrudnienia migrantów ukraińskich. Widoczne jest to tak wśród migrantów doświadczonych, jak i nowoprzybyłych, a także niezależnie od płci, choć najbardziej widoczna zmiana nastąpiła w grupie kobiet.

Obie powyższe tendencje prowadzą do konkluzji o zmianach w sytuacji zawodowej migrantów. Fakt, że zmiany te dotyczą również migrantów o małym doświadczeniu, oznacza, że pewne przeobrażenia w tym zakresie zaszły nie tylko wśród samych migrantów, ale również na stołecznym rynku pracy, w czym podejście polskich pracodawców do zatrudniania pracowników z Ukrainy nie jest zapewne bez znaczenia. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że zmiany te nie znajdują odzwierciedlenia w sposobie postrzegania przez migrantów swojej pozycji zawodowej. Odsetki osób, które oceniały swoją pracę jako poniżej posiadanych przez siebie kwalifikacji nie zmieniły się znacząco pomiędzy rokiem 2015 i 2019. Wydaje się zatem, że – jakkolwiek migranci ukraińscy są zatrudniani w znacząco większej liczbie zawodów i sektorów niż miało to miejsce jeszcze kilka lat temu – w dalszym ciągu wykonują głównie proste, niewymagające specjalistycznych kompetencji i kwalifikacji prace, i to nawet wtedy, gdy kompetencje te posiadają.

W świetle opisanych wyników z roku 2019 poprawiła się za to sytuacja finansowa migrantów ukraińskich w Warszawie na przestrzeni analizowanych czterech lat. Jednocześnie mimo wzrostu zarobków i oszczędności migrantów, wysokość ich transferów wzrosła tylko nieznacznie, a skłonność do planowania transferów i wspierania osób w kraju pochodzenia wręcz spadła. Ponad połowa migrantów, niezależnie od długości doświadczenia migracyjnego, planowała wykorzystać zarobione w czasie migracji pieniądze na wydatki w Polsce w roku 2019.

Opisane zmiany – choć widoczne – nie są jednak zasadnicze. Nie ulega wątpliwości, że pomiędzy 2015 a 2019 rokiem mieliśmy do czynienia raczej z powolną ewolucją wzorców migracyjnych i uczestnictwa w rynku pracy Ukraińców przebywających w Warszawie aniżeli rewolucją w tym zakresie. Dotyczy to także zmian odnośnie do bardziej osiadłego charakteru migracji ukraińskiej do stolicy. Choć pobyty migrantów ukraińskich w Warszawie najwyraźniej się wydłużają, liczba przyjazdów spada oraz maleje rola cyrkulacji (co jest widoczne w planach migrantów), to zmiany te są stopniowe. Bariery dla osiedlenia się w Polsce, jakie najczęściej wskazywali migranci w roku 2019, obejmowały: pozyskanie dokumentów zezwalających na długoterminowy pobyt, trudności językowe, brak możliwości pracy w zawodzie oraz wysokie ceny najmu i kupna mieszkań. Co nie zaskakuje, są to ograniczenia, na jakie napotykają osoby pragnące wyjść poza sektor tzw. migranckich prac charakteryzujących się sezonowością, brakiem możliwości awansu, niskim statusem oraz niskimi płacami.

BIBLIOGRAFIA

Andrejuk K. (2015). Migracja lekarzy czy migracja, aby zostać lekarzem? Kraje pochodzenia i trajektorie kariery cudzoziemskiej kadry medycznej w Polsce. *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny*, 41(1 (155)), 133-160.

Bieniecki M., Pawlak M. (2010). Strategie ukraińskich migrantów zarobkowych wobec polskiej rzeczywistości instytucjonalnej. W: J. Frelak (red.) *Dyskusja o integracji. Wybór tekstów Polskiego Forum Integracyjnego*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 39-54.

Constant A. F., Zimmermann K. F. (2011). Circular and repeat migration: counts of exits and years away from the host country. *Population Research and Policy Review*, 30(4), 495-515.

Drbohlav D., Jaroszewicz M. (red.) (2016). *Ukrainian migration in times of crisis: Forced and labour migration*. Praga: Charles University Press.

Gile K. (2011). Improved Inference for Respondent-Driven Sampling Data with Application to HIV Prevalence Estimation. *Journal of the American Statistical Association* 106 (493): 135-46.

Górny A. (2017). All circular but different: variation in patterns of Ukraine-to-Poland migration. *Population Space and Place* 23(8): 1-10.

Górny A., Kaczmarczyk P. (2018). A known but uncertain path: The role of foreign labour in Polish agriculture. *Journal of Rural Studies*, 64: 177-188.

Górny A., Kaczmarczyk P., Fijałkowska K., Piechowska M., Szulecka M. (2016). *Imigranci z Ukrainy. Raport z badań*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.

Górny A., Kaczmarczyk P., Napierała J., Toruńczyk-Ruiz S. (2013). Metody badania aktywności ekonomicznej imigrantów w Polsce. Szanse i ograniczenia. Materiały seminaryjne Narodowego Banku Polskiego. Warszawa. Strona internetowa: <https://ssl.nbp.pl/badania/seminaria/17i2014.pdf> [dostęp: 20.05.2020r.].

Górny A., Kaczmarczyk P., Szulecka M. (2017). *Imigranci z Ukrainy w Polsce poza aglomeracją warszawską. Przypadek sektora rolnego i aglomeracji lubelskiej. Raport z badania*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.

Górny A., Kaczmarczyk P., Szulecka M., Bitner M., Okólski M., Siedlecka U., Stefańczyk A. (2018). *Imigranci w Polsce w kontekście uproszczonej procedury zatrudniania cudzoziemców*. Raport z badań. Warszawa: WISE Europa i Ośrodek Badań nad Migracjami UW. Dostęp online: www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/raport-power.pdf [dostęp: 20.05.2020r.].

Górny A., Kołodziejczyk K., Madej K., Kaczmarczyk P. (2019). *Nowe obszary docelowe w migracji z Ukrainy do Polski. Przypadek Bydgoszczy i Wrocławia na tle innych miast*. CMR Working Papers 118/176. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami. Strona internetowa: www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/nowe-obszary-docelowe-w-migracji-z-ukrainy-do-polski-przypadek-bydgoszczy-i-wroclawia-na-tle-innych-miast/

Górny A., Śleszyński P. (2019). Exploring the spatial concentration of foreign employment in Poland under the simplified procedure. *Geographia Polonica* 91 (3): 331-346.

Gulina A., Pozniak O. (2018). Ukrainian migration to Russia and Europe: New trends and its consequences. *Journal of Social Policy Studies* 16 (4): 561-576.

GUS (2018). *Cudzoziemcy na krajowym rynku pracy w ujęciu regionalnym Imigranci w Polsce*. Warszawa. Strona internetowa: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultstronaopisowa/6149/1/1/cudzoziemcy_na_krajowym_ryнку_pracy_w_ujęciu_regionalnym-raport.pdf [dostęp: 15.03.2019r.].

Hagen-Zanker J., Siegel M. (2007). The determinants of remittances: A review of the literature. *MGSOG Working Paper 003/2007*.

Heckathorn D.D. (1997). Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations. *Social Problems* 44(2): 11-34.

Infor Prawo (2019). *Najwyższe podwyżki wynagrodzeń w 2018 r. - najlepsze branże*. Strona internetowa: www.infor.pl/prawo/zarobki/wysokosc-zarobkow/2903486,Najwyzsze-podwyzki-wynagrodzen-w-2018-r-najlepsze-branze.html [dostęp: 18.05.2020r.].

Johnston L. G., Sabin K. (2010). Sampling hard-to-reach populations with respondent driven sampling, *Methodological Innovations Online* 5(2): 38-48.

Kośka M. (2020). *Blisko 12 proc. pracowników z Ukrainy wyjechało z Polski. Firmy już odczuwają ich brak.* Portal money.pl. Strona internetowa: <https://www.money.pl/gospodarka/blisko-12-proc-pracownikow-z-ukrainy-wyjechalo-z-polski-firmy-juz-odczuwaja-ich-brak-6494874377279617a.html> [dostęp 02.06.2020r.].

Madej K. (2019). *Wyjechać, zostać czy wrócić? – Analiza planów migracyjnych Ukraińców mieszkających w Warszawie* (niepublikowana praca magisterska). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

Niewiadomska A., Sobolewska-Poniedziałek E., (2019). Imigracja zarobkowa w województwie lubuskim. *Wiadomości Statystyczne*, no. 3, pp. 42-62.

NIK (2019). *Przygotowanie administracji publicznej do obsługi cudzoziemców – informacja o wynikach kontroli.* Warszawa. Strona internetowa: www.nik.gov.pl/kontrole/P/18/105/ [dostęp: 10.05.2020r.].

OECD (2019). *International Migration Outlook 2015.* Paryż: OECD.

Okólski M. (2019). *Substytucja i dyskryminacja na polskim rynku pracy w sytuacji nasilonej imigracji.* *CMR Working Papers 114/172.* Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami.

Portal Onet.pl (2020). *Ilu Ukraińców wyjechało z Polski? Jadwiga Emilewicz mówi o milionie. Dane Straży Granicznej pokazują co innego.* Strona internetowa: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ilu-ukraincow-opuscilo-polske-z-powodu-pandemii-koronawirusa/5p3x482> [dostęp 02.06.2020r.].

Rapaport H., Docquier F. (2006). The economics of migrants' remittances. W: S.-C. Kolm, J. Mercier Ythier (red.) *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity.* North Holland, str. 1135-98.

Stark O. (2009). Reasons for remitting. *World Economics.* 10(3): 147-157.

Tyldum G., Johnston L. (red) (2014). *Applying respondent driven sampling to migrant populations. Lessons from the field.* Palgrave Macmillan.